

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Eraõiguse instituut
Õiguse ajaloo õppetool

Gerda Kabrits

KAITSEVÄELASTE DISTSIPLINAARASJADE JA SÜÜTEGUDE MENETLUS

Magistritöö

Juhendaja:	mag iur Marin Sedman
Kaasjuhendaja:	Prof. Marju Luts-Sootak

Tartu
2015

Sisukord

SISSEJUHATUS.....	4
1. KAITSEVÄELASTE DISTSIPLINAARASJADE JA SÜÜTEGUDE MENETLUS EESTI VABARIIGIS AASTATEL 1918-1940	7
1.1. Ajalooline taust.....	7
1.2. Kaitseväelaste distsiplinaarasjade menetlus	7
1.3. Kaitseväelaste süütegude menetlus	10
1.3.1. Kaitseväelaste süütegude menetlus korralises sõjakohtus.....	10
1.3.1.1. Korraliste sõjakohtute loomine.....	10
1.3.1.2. Süütegude menetlus väeosakohtutes	11
1.3.1.3. Süütegude menetlus sõjaringkonnakohtus.....	14
1.3.1.4. Korraliste sõjakohtute regulatsiooni sobilikkus tänapäeva	16
1.3.2. Kaitseväelaste süütegude menetlus erakorralises sõjakohtus.....	19
1.3.2.1. Erakorraliste sõjakohtute loomine	19
1.3.2.2. Väljakohtute regulatsiooni sobilikkus tänapäeva	22
2. DISTSIPLINAARMENETLUSEST SÕJAVÄES	25
2.1. Tänapäevase distsiplinaarmenetluse kujunemine Eesti Kaitseväes.....	25
2.2. Distsiplinaarmenetluse korrast	27
2.3. Distsiplinaarsüüteod ja - karistused	31
2.4. Distsiplinaarkinnipidamine Kaitseväes	35
2.5. Distsiplinaarmenetlusest sõjaajal.....	38
2.6. Distsiplinaarõigus välisriikides.....	40
2.6.1. Distsiplinaarõigusest välisriikides üldiselt	40
2.6.2. Soome Vabariigi distsiplinaarõigus.....	41
2.6.3. Prantsuse Vabariigi distsiplinaarõigus.....	42
2.6.4. Ameerika Ühendriikide distsiplinaarõigus	43
2.6.5 Järeldused	45
3. KAITSEVÄELASTE SÜÜTEGUDE MENETLUS	46
3.1. Tänapäevase kaitseväelaste süütegude menetluse kujunemine Eesti Vabariigis	46
3.2. Kaitseväelaste süütegude menetlus rahuajal.....	51
3.3. Süütegude menetlus erakorralise seisukorra ajal.....	53
3.4. Süütegude menetlus sõjaseisukorra ajal	57
3.5. Kaitseväelaste süütegude menetlus välisriikides	61
3.5.1. Kaitseväelaste süütegude menetlus Ameerika Ühendriikides	61

3.5.2. Kaitseväealaste süütegude menetlus Soome Vabariigis.....	63
3.5.3 Kaitseväealaste süütegude menetlus Prantsuse Vabariigis.....	64
KOKKUVÕTE.....	66
SUMMARY	72
KASUTATUD KIRJANDUS.....	79
KASUTATUD ÕIGUSAKTID	82

SISSEJUHATUS

Eelmisel, 2014. aastal tähistati Berliini müüri langemise ning külma sõja lõpu 25. aastapäeva. Hoolimata sellest pööratakse suurt tähelepanu sellele, kui palju riigid kulutavad oma eelarvest kaitsekuludele. On hinnatud, et Ameerika Ühendriigid kulutavad umbes 700 miljonit dollarit kaitsekuludele, omavad üle 8000 tanki, 25 000 soomustatud autot ja üle 13 000 sõjalennuki. Samas Euroopa Liidu (edaspidi EL) liikmesriikide poolt kulutatakse 200 miljonit dollarit kaitsekuludele ning omatakse kokku üle 6500 tanki, 46 000 soomustatud auto ning üle 2000 sõjalennuki.¹ See näitab, et EL-is pööratakse kaitsevõimekusele vähem tähelepanu, kui seda teeb praegu Ameerika Ühendriigid.

4. aprillil 1949. aastal allkirjastati Põhja - Atlandi leping, millega pandi alus Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsioonile (edaspidi NATO). Kuigi lepingu allkirjastamisest on möödas 66. aastat, ei ole organisatsioon oma tähtsust kaotanud. Vastupidi, algse 12 riigi (Ameerika Ühendriigid, Belgia, Holland, Island, Itaalia, Kanada, Luksemburg, Norra, Portugal, Prantsusmaa, Suurbritannia ja Taani) asemel on NATO-s tänaseks 28 riiki. Aastal 2004 liitus NATO-ga ka Eesti.²

Seega on riigikaitse oluline riikidele ka 21. sajandil. Kui kaitsekuludele ning relvastuse suurusele on palju tähelepanu pööratud, siis mõnevõrra on tahaplaanile jäänud seadusandlus. Ei tohi unustada, et ilma regulatsioonideta tõhus riigikaitse võimalik ei ole. Hästi läbimõeldud regulatsioonid võimaldavad ka tõhusat riigikaitset. Esiteks peab olema täpselt reguleeritud erakorralise seisukorra ning sõjaseisukorra väljakuulutamise ning erinevate riigiorganite kohustused erakorralise seisukorra või sõjaseisukorra ajal. Samas ei tohi piirduda ainult nende küsimuste reguleerimisega, vaid oluline on pöörata tähelepanu sellele, et erakorralise seisukorra ja sõjaseisukorra ajal suureneb kuritegevus ning vajalik on nii nende kuritegude kiire menetlus, kui ka efektiivse kohtusüsteemi olemasolu.

Antud magistritöö eesmärgiks ongi otsida vastust küsimusele, kas Eesti Vabariigi kaitseväelaste distsiplinaarasjade ja süütegude menetluse sätted ning kohtukorraldus tagavad efektiivse menetluse nii rahuajal, erakorralise seisukorra kui ka sõjaseisukorra ajal. Eesmärgi saavutamiseks on antud magistritöö autor püstitanud järgmised hüpoteesid: 1) distsiplinaarasjade ja süütegude menetluse sätted ning kohtukorraldus võimaldavad efektiivset menetlust rahuaja tingimustes, kuid ei võimalda seda erakorralise seisukorra või

---

¹ P.Volten. Transatlantic security, defence and strategy: badly needed reforms. - Europolity, vol 8, no 2, 2014, lk

² Põhja-Atlandi lepinguga ühinemise seadus. - RT II 2004, 5, 14.

sõjaseisukorra ajal; 2) kohtukorralduse osas ei ole taasiseseisvunud Eestil võimalik eeskujuks võtta esimese Eesti Vabariigi ajal kehtinud kohtute korraldust.

Magistritöö on eesmärgist ja püstitatud hüpoteesidest tulenevalt jaotatud kolme peatükki. Esimeses peatükis leiab käsitlust Eesti Vabariigi ajalooline kogemus distsiplinaarasjade menetluse osas. Samuti on põhjalikumalt käsitletud korraliste sõjakohtute korraldust ning süütegude menetlust. Välja on toodud tollase sõjakohtute puudused ning tollase regulatsiooni üle võtmise/eeskujuks võtmise võimalikkus tänapäeval. Lühidalt on puudutatud ka erakorraliste kohtute korraldus ning selle puudusid. Kuna antud töö maht on piiratud ning kuna erakorraliste kohtute loomine Eesti Vabariigis tänapäeval enam võimalik ei ole, siis põhjalikult erakorraliste sõjakohtute teemat käsitletud ei ole.

Magistritöö teises peatükis leiab käsitlust tänapäevane kaitseväelaste distsiplinaarasjade menetlus. Käsitletud on nii Eesti distsiplinaarmenetluse erisusi ja probleeme, kuid vaadatud on ka, kuidas toimub distsiplinaarmenetlus teistes riikides. Eesti distsiplinaarmenetluse osas on pööratu tähelepanu ka sellele, kuidas peaks praeguste menetlusreeglite kohaselt toimuma distsiplinaarmenetlus sõjaseisukorra tingimustes ning kas praegused reeglid on piisavad efektiivse menetluse läbiviimiseks sellistes erakorralistes oludes.

Magistritöö kolmas peatükk käsitleb kaasaegset kaitseväelaste süütegude menetlust. Kuna praeguses Eesti Vabariigis ei ole eraldi sõjakohtute süsteemi, siis on antud magistritöö lugemise lihtsustamiseks käsitletud kaitseväelaste süütegude menetlust rahuaja, erakorralise seisukorra ning sõjaseisukorra aja tingimustes. Vastavate peatükkide all on selgitatud ka, mida üldse kujutab endast erakorraline seisukord ning mida sõjaseisukord. Lisaks Eestile on vaadatud, kuidas kohtute korralduse osas on lahendatud teisest riikides kaitseväelaste süütegude menetlus ning kas ja mida saaks Eesti Vabariik nende riikide kogemusest õppida.

Magistritöö kirjutamisel on kasutatud ajaloolist, analüütilist ja võrdlevat uurimismeetodit. Autori hinnangul aitavad valitud meetodid saavutada magistritöö eesmärgi ning võimaldavad hüpoteeside kontrollimist. Magistritöö kirjutamisel järgiti Tartu Ülikooli poolt ettenähtud vorminõudeid.³

Uurimustöö peatükkide koostamisel on tuginetud nii eesti keelsetele kui võõrkeelsetele

---

³ J. Sootak. Üliõpilastöö kirjutamine ja vormistamine. Tallinn: Juura 2011.

erialastele raamatutele, teadusajakirjadele ning interneti kodulehekülgedel leiduvale informatsioonile, millele lisandub autori enda seisukoht. Kuna kaitseväelaste distsiplinaarasjade ja süütegude menetlust puudutav erialakirjandus on paljuski pealiskaudne, siis puudus autoril võimalus mõnda teemat süvitsi käsitleda. Erialakirjanduse pealiskaudsus on tingitud sellest, et sõjaväega seonduv, seal hulgas kaitseväelaste distsiplinaarasjade ja süütegude menetlust puudutav on salastatud valdkonna eripärast tulenevalt.

Autor soovib tänada magistritöö juhendajat Marin Sedmani, kes oma heade nõuannete ja soovitustega on aidanud kaasa magistritöö valmimisele. Samuti tänab autor Kaido Pihlakat, tänu kellele antud teemal magistritöö valmis.

1. KAITSEVÄELASTE DISTSIPLINAARASJADE JA SÜÜTEGUDE MENETLUS EESTI VABARIIGIS AASTATEL 1918-1940

1.1. Ajalooline taust

Eesti Vabariik kuulutati välja 24.02.1918. Kuna sellele järgnes Saksa okupatsioon, siis noor Eesti Vabariik ei jõudnud oma seadusandluse loomiseni.⁴ 19.11.1918 kirjutati Eesti Ajutise Valitsuse esindajate ning Baltimaade jaoks määratud Saksa riigi peavoliniku poolt alla lepingule, mille alusel riigivõim pidi Eesti aladel okupatsioonivõimudelt minema Ajutise Valitsuse kätte 21.11.1918.⁵ Pärast Saksa okupatsiooni lõppemist 1918. aasta novembris tühistas Ajutine Valitsus juba 19.11.1918 administratiivseaduste⁶ kolmanda seadusega ("Endiste määruste kohta") Saksa okupatsioonirežiimi ajal kehtinud õigusaktid. Sellega tekkis Eesti Vabariigil võimalus ise oma õiguskorda kujundada. Kuna nii lühikese ajaga uue õiguskorra kujundamine ei olnud võimalik ning kuna oli olemas kohtupraktika Saksa okupatsiooni eel kehtinud õigusallikate kohta, siis otsustas Ajutine Valitsus ajutiste administratiivseaduste esimese seaduse "Ülemineku aja kohta"⁷ punktis kaks, et tuleb kehtima panna enne Saksa okupatsiooni ehk kuni 24.10.1917 kehtinud õigusaktid.⁸ Nimetatud õigusaktid olid Tsaari – Venemaa pärandid ning need jäid Eesti Vabariigis veel pikalt kehtima, sest oma seaduste väljatöötamiseni jõuti alles hiljem. Antud magistritöö seisukohal on need õigusaktid olulised, sest mõjutasid ka hilisemat sõjakohtute praktikat.

1.2. Kaitseväelaste distsiplinaarasjade menetlus

Kaitseväelaste distsiplinaarmenetlus arenes Eesti Vabariigis välja juba esimesel iseseisvusperioodil. Esimene Ajutise Valitsuse määrus rahvaväelaste karistuste kohta distsiplinaarkorra alusel anti välja 09.12.1918.⁹ Koos Ajutise Valitsuse määrusega kehtis edasi ka Sõjaseaduste Kogu 1869. aasta XXIII raamatu¹⁰ §-d 1-82, 89-116 ja 119-121.

---

⁴ M. Sedman. Military penal law - not only for Military personnel: developments in Estonian penal law after the First World War. - Peter Lang 2010, lk 253.

⁵ F. Karlson. Meie üldkohtute korralduse kava. - Õigus nr 3 (1921), lk 56.

⁶ Ajutised administratiivseadused. – RT 1918, 1. – Arvutivõrgus: <https://www.riigiteataja.ee/ viited Leht.html?id=1> (05.03.2015).

⁷ Ajutised administratiivseadused. – RT 1918, 1. – Arvutivõrgus: <https://www.riigiteataja.ee/ viited Leht.html?id=1> (05.03.2015).

⁸ M.Sedman. Karistusseaduste paljus: Eesti Vabariigi ajalooline kogemus aastatel 1918 – 1940. -Juridica nr III (2013), lk 177.

⁹ Ajutise Valitsuse ajutine määrus rahvaväelaste karistuse kohta distsiplinaarkorra alusel. - RT 1918, 7. – Arvutivõrgus: <https://www.riigiteataja.ee/ viited Leht.html?id=1> (05.03.2015).

¹⁰ Воинский устав о наказаниях. – Свод Военных Постановлений, 1869, Книга XXIII, изд. 4.

Ajutise Valitsuse 09.12.1918 määruse § 1 kohaselt oli võimalik väiksemate süütegude ja üleastumiste eest, mis ei käinud kohtute alla, karistada ülema poolt ainult ülema alluvuses olevaid kaitseväelasi. Sama määrus sisaldas ka sätteid ülema õiguste kohta – milliseid karistusi sai milline ülemus määrata.

Uus põhjalikum Kaitseväe distsiplinaar-karistuste seadlus¹¹ võeti Vabariigi Valitsuse poolt vastu 14.10.1925. Selle seaduse kehtima hakkamisest alates muutusid kehtetuks nii Ajutise Valitsuse 09.12.1918 määrus, kui ka Sõjaseaduste Kogu 1869. aasta XXIII raamatu §-d 1-82, 89-116 ja 119-121. Kui Ajutise Valitsuse 09.12.1918 määrus sisaldas ainult nelja paragrahvi, siis uues seaduses oli seitsekümmend kuus paragrahvi. Antud magistritöö mahu piiratus tõttu seada seadust põhjalikumalt käsitletud ei ole. Järgmine Kaitseväe distsiplinaarkaristuse seadlus võeti Vabariigi Valitsuse poolt vastu 02.04.1930¹². Järgnevalt on seada seadust põhjalikumalt ka käsitletud, tulenevalt sellest, et antud seadus oli Eesti Vabariigi taasiseseisvumisel eeskujuks uue Kaitseväe distsiplinaarmenetluse loomisel.

1930. aasta Kaitseväe distsiplinaarkaristuse seadluse kohaselt distsiplinaarkorras karistati kaitseväelasi, kes olid toime pannud väiksema süüteo, mis olid seotud ülemuse korralduste, teenistuse eeskirjade ja üldise sõjaväelise korra ja distsipliini vastu eksimisega. Distsiplinaarkaristus oli karistus, mis määrati kaitseväelasele nende ülema poolt antud distsiplinaarvõimuga ilma kohtuta. Esimese vabariigi ajal oli isikut, kes oli distsiplinaarkorras määratud karistuse ära kandnud, lubatud anda kohtu alla, kui see süütegu oli karistatav ainult kohtulikult.¹³

Distsiplinaarkaristustena oli võimalik kaitseväelasele määrata kas noomitus¹⁴, karistustoimkond¹⁵, kasarmuarest¹⁶, kartseriarest¹⁷, ümberpaigutamise alamale ametikohale ning kaprali alandamine reameheks. Harilikus korras sai distsiplinaarkaristusi määrata ülem. Kui üleastumine oli korda saadetud juhuslikult, esimest korda, teadmatuse tõttu või kui

¹¹ Kaitseväe distsiplinaar-karistuste seadlus. – RT 1925, 165/166.

¹² Kaitseväe distsiplinaarkaristuste seadlus. Kaitseväe Staabi VI osakond 1930. – Arvutivõrgus: <http://www.digar.ee/arhiiv/et/raamatud/58842>. (29.03.2015)

¹³ R. Krupp. Distsipliin. Väljavõtteid distsiplinaarkaristuste seadlusest ja Sõjaväe kriminaalseadustikust, mõisteid ja selgitusi distsipliinist. Tartu: E.K.-Ü Postimehe trükk 1937, lk 21-22.

¹⁴ Sõjaväe distsiplinaarkaristuse seadluse § 6 kohaselt oli noomitus ülema selgitus käsualusele tema üleastumise kohta.

¹⁵ Sõjaväe distsiplinaarkaristuse seadluse § 7 kohaselt oli karistustoimkond karistustöötoimkond või karistusteenistustoimkond. Karistustöötoimkond kujutas endast süüdlase väljaspool järjekorda majanduslikkudele töödele määramist, ilma õppustest või muude teenistuskohustuste täitmisest vabastamiseta. Karistusteenistustoimkond seisnes süüdlase määramises väljaspool järjekorda sise- või garnisoniteenistusse.

¹⁶ Kasarmuarest oli sõjaväe distsiplinaarkaristuse seadluse § 8 kohaselt karistus, mille määramisel sõjaväelane ei tohtinud karistuse kandmise ajal lahkuda oma kompanii piirkonnast ega võtta vastu külalisi.

¹⁷ Kartseriaresti puhul peeti seaduse § 9 tulenevalt karistatud kaitseväelast kinni üksikult lukustatud kambris.

süüdlane oli tuntud hea käitumise, hoolsuse ja korraliku käsutäitmise poolest, siis võidi isikut karistada tingimisi. Kui isik ei olnud määratud aja jooksul pannud toime uusi rikkumisi, siis karistus unustati. Kui isik pani toime uusi rikkumisi, siis viidi karistus täide ning uue üleastumise eest määrati rangem karistus. Määratud karistused viidi täide viivitusega, kui selleks ei olnud mõjuvat takistust, nagu haigus, joobes oleks jne.¹⁸

Isikule, kellele oli distsiplinaarkaristus määratud eksikombel või ülem, kes karistuse määras astus üle oma võimupiiride või määrati karistus, mis ei vastanud karistatava teenistusastmele, siis võis karistatu esitada kaebuse. Kui kaitseväelane esitas valekaebuse, siis sai teda karistada kriminaalseaduste põhjal. Kui kaitseväelane esitas põhjendamata kaebuse, siis selle eest isikut ei karistatud. Kaebus saadeti üle vaatamiseks karistuse määranud ülema ülemusele. Tema kohus oli vaadata lubatud kaebus üle. Vajadusel võis nõuda lisaselgitusi osapooltelt ning seejärel tuli teha otsus, millest viivitamatult teavitati osapooli. Kui kaebuse esitanud kaitseväelane või karistuse määranud ülem ei jäänud otsusega rahule, siis oli võimalik esitada motiveeritud kaebuse otsustaja vahetule ülemale kahenädalase tähtaja jooksul.¹⁹

Nagu eelnevast nähtub oli Eesti Vabariigi esimesel iseseisvusperioodil kehtinud distsiplinaarmenetlus küllaltki kaasaegne. Kaitseväelasele oli võimalik määrata tollal samu karistusi, mida määratakse ka tänapäeva kaitseväelastele. Samuti oli kaitseväelastel olemas edasikaebeõigus. Seetõttu on arusaadav, miks võeti esimese vabariigi aegne distsiplinaarmenetlus eeskujuks ka Eesti Vabariigi taasiseseisvumise järgselt. Sellest, kuidas distsiplinaarmenetlus arenes edasi Eesti Vabariigi taasiseseisvumisel, on käsitletud põhjalikult antud magistritöö teises peatükis.

Samas ei olnud esimese vabariigi ajal kehtinud distsiplinaarmenetlus ilma puudusteta. Põhilise probleemina saab tuua välja, et 1930. aasta seadus ei vasta enam kaasaja nõuetele ja on vastuolus nii põhiseaduse kui inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooniga^{20 21}. Näiteks oli sõjaväe distsiplinaarkaristuse 1930. aasta seaduse §-dest 1, 8 ja 10 tulenevalt võimalik süüdimõistetud kaitseväelase kinnipidamine pikemaks perioodiks ilma, et kohus oleks pidanud selleks loa andma – piisas ainult rikkujaga ülema otsusest. Samuti oli kinnipidamise periood väga pikk. Kasarmuaresti puhul oli sõjaväe distsiplinaarkaristuse 1930.

---

¹⁸ R. Krupp (viide 13), lk 22-27.

¹⁹ R. Krupp (viide 13), lk 27-32.

²⁰ Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. – RT II 2000, 11, 57.

²¹ VIII Riigikogu stenogramm. VI istungjärk. 18.09.1997. Kaitseväe distsiplinaarseaduse eelnõu (635 SE) esimene lugemine. - Avutivõrgus: <http://www.riigikogu.ee/index.php?op=steno&stcommand=stenogramm&date=874566000&op2=print&pkpkaupa=1&paevakord=1900004140> (30.03.2015)

aasta seaduse § 8 kohaselt võimalik isiku kinnipidamine kestusega kuni kakskümmend üks ööpäeva.²² Tänapäeval oleks selline lahendus mõeldamatu. Tulenevalt Eesti Vabariigi põhiseduse²³ §-st 21 peab isiku kinnipidamiseks rohkem kui neljakümne kaheksaks tunniks olema kohtu luba. Seega oli esimese vabariigi ajal võimalik, et isikult võeti vabadus lausa kahekümne üheks päevaks ülema käsul ilma, et asja oleks läbi vaadanud kohus, kes oleks andnud omapoolse hinnangu, kas isikult vabaduse võtmine nii pikaks perioodiks tulenevalt rikkumise raskusest on põhjendatud ja proportsionaalne.

1.3. Kaitseväelaste süütegude menetlus

1.3.1. Kaitseväelaste süütegude menetlus korralises sõjakohtus

1.3.1.1. Korraliste sõjakohtute loomine

Esimene Ajutise Valitsuse määrus sõjakohtute ja nende alla kuuluvate kuritegude kohta²⁴ anti välja 18.12.1918. Määruse § 1 kohaselt olid Eesti Vabariigi sõjakohtud polgukohtud polkude ja neile vastavate üksuste juures ja sõjaringkonnakohus Tallinnas. Määruse § 2 kohaselt käisid sõjakohtute alla ainult sõjaväelised süüteoasjad. Kohtupidamise kord ja asjaajamine käis määruse § 3 kohaselt Vene sõjaväe seaduste kogu XXIV raamat²⁵ järgi, Ajutise Valitsuse 18.12.1918 määruses sätestatud muudatuste ja täiendustega.

Tuleneval määruse §-st 8 polgukohtute alla käisid rahvaväelased, peale ohvitseride ja ametnikkude, süütegude eest, mis olid ära tähendatud Vene sõjaväe seaduste kogu XXIV raamatu § 252 ja § 253 punkti T all. Sõjaringkonnakohtu alla käisid määruse § 9 kohaselt ohvitserid ja ametnikud kõigis sõjaväelistes süütegudes, muud rahvaväelased aga neis süütegudes, mis polgukohtute alla ei käinud. Samuti käisid määruse § 10 kohaselt sõjaringkonnakohtu mõjupiirkonda kõik Eesti Vabariigi kodanikud, kui nad olid koos rahvaväelastega sõjaväelistest süütegudes osa võtnud.

18.03.1919 võttis Ajutine Valitsus vastu uue määruse²⁶ sõjakohtute kohta, mis mõne väikese mitteolulise muudatuse endist määrust kordas²⁷ ja seetõttu antud töös põhjalikumat käsitlust ei leia.

---

²² R. Krupp (viide13), lk 24.

²³ Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT 1992, 26, 349; RT I, 27.04.2011, 2.

²⁴ Eesti Vabariigi sõjakohtud ja nende alla kuuluvad süüteod. – RT 1918, nr 9. – Arvutivõrgus: <https://www.riigiteataja.ee/viited/Leht.html?id=1> (05.03.2015).

²⁵ Устав военно-судебный. – Свод Военных Постановлений, 1869, Книга XXIV, изд. 4.

²⁶ Ajutise Valitsuse määrus sõjakohtute kohta. – RT 1919, nr 21

01.04.1919 andis Ajutise Valitsus välja seaduse Kõrgema Riigikohtu loomise kohta²⁸. Õieti oli tegemist tegelikult ainult seaduse kavaga, mida ei teostatud, sest Kõrgem Riigikohus selle alusel tööd alustada ei jõudnud. Juba sama aasta 21. oktoobril võttis Asutav Kogu vastu uue seaduse²⁹ Riigikohtu kohta.³⁰ Asutava Kogu poolt 15.06.1920 vastu võetud Eesti Vabariigi Põhiseaduse³¹ kohaselt oli Riigikohtu ülesandeks ülema kohtuvõimu teostamine, mis tähendas, et Riigikohus oli ka sõjakohtu poolt lahendatavate kriminaalasjade puhul kõrgeimaks kohtuinstantsiks ning seda kuni Eesti Vabariigi iseseisvuse lõpuni.³²

1.3.1.2. Süütegude menetlus väeosakohtutes

Oluline on sissejuhatavalt mainida, et tulenevalt sõjaväe ümberkorraldustest on väeosakohtu kohta kasutatud erinevaid nimetusi. F. Karlsoni poolt oli 1921. aastal kasutusel nimetus polgukohtud³³ ning K. Trakmanni poolt 1928. aastal rügemendikohtud³⁴. 1935. aasta Trakmanni töös³⁵ ja 1936. aasta A. Aasa töös³⁶ kasutatakse juba nimetust väeosakohus. Hoolimata nimetusest kujutas väeosakohus endast kohust, mis moodustatakse üksiku väeosa juures või suurema üksuse (näiteks Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste, Piirivalve Valitsuse) juures. Väiksemates väeosades ja asutustes, kus kaitseväelaste arv suur ei olnud, väeosakohtu ei moodustatud ning nendes väeosades või asutustes tekkinud kohtasju arutati mõnes teises lähedal asuvas väeosakohtus, mille määras kaitseminister oma käskkirjaga.³⁷

Väeosakohtu koosseis oli kolmeliikmeline koosnedes eesistujast, kes pidi olema vanemohvitser või vanemohvitseri puudumisel vähemal kompanii ülem ning liikmetest, kes olid, kas kompaniiülemad või nooremad ohvitserid ning olid kaua teeninud ja omandanud vilumuse. Väeosa kohtule allusid väiksemad süüteod, mis pandi toime sõdurite ja allohvitseride poolt ning oluline oli, et süüteost ei võtnud osa tsiviilisik.³⁸ Samuti oli nõutud,

---

²⁷ F. Karlson (viide 5), lk 57.

²⁸ Ajutise Valitsuse seadus Kõrgema Riigikohtu üle. – RT 1919, nr 22.

²⁹ Riigikohtu seadus. – RT 1919, nr 82/83.

³⁰ F. Karlson (viide 5), lk 57.

³¹ Eesti Vabariigi Põhiseadus. – RT, 09.08.1920, 113/114, 243. – Arvutivõrgus: [https:// www. riigiteataja.ee/viited/Leht.html?id=1](https://www.riigiteataja.ee/viited/Leht.html?id=1) (05.03.2015).

³² M. Sedman (viide 8), lk 268.

³³ F. Karlson (viide 5), lk 58.

³⁴ K. Trakmann. Õigusteadus. Sõjaväe ühendatud õppeasutuse aspirantide kursus. Tallinn 1928, lk 75.

³⁵ K. Trakmann. Õigusteadus. Kaitseväe Ühendatud Õppeasutised 1935, lk 40.

³⁶ P. Kann. Sõjakriminaalõigus: loeng. Tartu 1936, lk 45.

³⁷ K. Trakmann (viide 35), lk 41.

³⁸ K. Trakmann (viide 35), lk 41.

et kahju ei tohtinud ületada teatud summat - 1928. aastal pidi kahju jääma alla 1000 krooni³⁹ ning 1935. aastal alla 500 krooni.⁴⁰ Lisaks ei saanud väeosakohtu vaadata läbi neid süütegusid, mille puhul ühe sanktsioonina oli ette nähtud õiguste kitsendamine.⁴¹

Väeosakohtus alustas asja menetlemist siis, kui väeosa esimees on saanud kohtu alla andmise käskkirja ärakirja. Väeosakohtu esimehe ülesanne oli seejärel seada kokku isikute nimekiri, keda oli tarvis kohtuistungile kutsuda nii kohtualusena kui ka tunnistajana. Peale nimekirja koostamist kutsus esimees kohtualuse enda juurde ning luges ette kohtu alla andmise käskkirja ja kohtusse kutsutud isikute nimekirja. Kabealusel oli õigus omalt poolt juurde lisada asjasse puutuvaid uusi dokumente kui ka kutsuda uusi tunnistajaid. Seejärel tegi väeosakohtu esimees otsuse, lähtudes kabealuse põhjendustest, kas mingi dokument lisada või tunnistaja kutsuda.⁴²

Määratud päeval avati kohtuistung. Tavaliselt arutati asju avalikul istungil. Kinnisel istungil arutati asju, mis olid seotud, kas kuritegudega perekonnaõiguse vastu või kui tuli arutlusele sugukõlbatud teod või kuritegu oli seotud kaitseväge distsipliiniga. Samuti võisid erakaebused (näiteks laimamised) tulla arutlusele kinniste uste taga, kui seda soovisid nii kaebaja kui ka kohtualune. Kohtuistungi toimumiseks oli oluline, et kohal viibiks kohtualune, sest tagaselja otsused väeosakohtus teha ei saanud ning iga tagaselja tehtud otsus oleks olnud tühine. Samas ei takistanud asja arutamist tunnistaja puudumine.⁴³

Asja arutamine algas kohtu esimehe küsimusega kohtualusele, kas ta tunnistab ennast süüdi kohtu alla andmise määruuses kirjeldatud süüteos. Kui kohtualune ennast süüdi tunnistas, siis nõuti kohtualuselt selgitusi, kuidas asi toimus. Kui kohtualuse seletused asja küllalt selgitasid ning toimunu kohta kahtlusi ei jäänud, võis väeosakohus jätta tunnistajad üle kuulamata ja asuda otsust tegema. Kui kohtualune ennast süüdi ei tunnistanud, siis ei võinud kohus tema käest selgitusi sündmuse kohta küsida. Sellisel juhul kuulas kohus üle tunnistajad ja vaatas läbi muud tõendid. Kui asja arutamisel tulid ilmsiks asjaolud, mis tõendasid, et asi ei allu väeosakohtule, vaid allus sõjaringkonnakohtule või üldkohtule, siis kohus katkestas asja arutamise ning tegi määruse selle kohta, et asi ei allu kohtule ning esitas määruse koos kirjavahetusega väeosaülemale.⁴⁴

---

³⁹ K.Trakmann (viide 34), lk 77.

⁴⁰ K.Trakmann (viide 35), lk 41.

⁴¹ V.Saarsen. Sõjakohtu korraldus. – Sõdur nr 27/28 (1930), lk 817.

⁴² K.Trakmann (viide 35), lk 47.

⁴³ K.Trakmann (viide 35), lk 47-48.

⁴⁴ K.Trakmann (viide 35), lk 49-50.

Tollal oli kohtu otsustada isiku süü ja karistuse küsimused. Kusjuures isiku süü otsustati ainult nende andmete põhjal, mis olid ilmsiks tulnud kohtuistungil. Süüküsimuse otsustas kohus südametunnistuse ja siseveendumuse järgi häälteenamuse alusel. Kui oli mitu kohtualust, siis tehti iga isiku koha eraldi otsus. Kui kohus leidis, et kohtualune oli süüdi, siis tuli otsustada, milline karistus määrata. Kohus määras karistuse vastavalt paragrahvi sanktsioonile. Seejuures oli kohtul õigus otsust kergendada seadusepiirides oma äranägemise järgi. Ka karistusküsimus otsustati häälteenamusega. Lisaks süü ja karistuse küsimusele tuli kohtul võtta seisukoht kuriteo läbi tekkinud kahju väljamõistmise osas, otsustada asitõendite ja muude aktide edaspidine saatus ning kelle kanda jäävad kohtukulud.⁴⁵

Peale seda, kui kohus oli kõikide küsimustes otsuse langetanud, koostas eesistuja lühikese otsuse või kohturesolutsiooni, mis kuulutati välja koheselt kohtuistungil. Kolme päeva jooksul vormistati lõppvormiline otsus, mis sisaldas andmeid asjas ilmsiks tulnud asjaolude kohta ning kohtu kaalutlusi nende asjaolude tähtsuse või tunnistajate seletuse tõelikkuse kohta. Süüdi või õigeks mõistetu sai otsusega tutvuda kohtu kantseleis. Kui kohtualune mõisteti väeosakohtus süüdi, siis oli võimalik kohtualusel seitsme päeva jooksul väeosakohtu otsuse peale kaevata. Sama tähtaja jooksul sai esitada esitise ka väeosaülem. Mõlemal juhul saatis väeosakohtu esimees esitise või kaebuse koos selle juurde kuuluva toimikuga sõjaringkonnakohtule.⁴⁶

Esimese astme sõjakohtute regulatsioonil olid mitmesuguseid puudusi. Kohtul olid olemas küll mingisugused protsessinormid, mis mingil määral ka kohtualusele kaitseõigusi tagasid, kuid hoolimata sellest sisaldasid protsessinormid iganenud vene seadusandlust. Seaduse kohaselt kohtualuse sõduri õigused sõltusid tema ülema isiklikust vaatest. Nii puudus näiteks sõduril väga oluline teistimisõigus, sest teistimisõigus sõltus sellest, kas väeosa ülem omalt poolt toetas edasikaebust või mitte. Samuti olenes kohtualuse sõduri ülemast, kas sõdurit üldse kohtu alla saata või väärtegu distsiplinaarkorras lõpetada. Samuti toimus esimese astme kohtus asjaajamine kinniste uste taga iga kord, kui väeosa ülem seda oma heaksarvamise järgi tarvilikuks pidas, välja arvatud nende juhtumite puhul, kui seaduse järgi istung kinnine pidi olema.⁴⁷

---

⁴⁵ K. Trakmann (viide 35), lk 51-52.

⁴⁶ K. Trakmann (viide 35), lk 53.

⁴⁷ F. Karlson. Meie sõjakohtu reform. - Õigus nr 11/12 (1921), lk 192.

Probleemiks oli esimese astme kohtus ka see, et kohtud sagedasti seadust rikkusid. Rikkumised olid tingitud sellest, et esimese astme kohtus töötavatel kohtunikel puudusid juriidilised eriteadmised. Paljud õigust mõistvad ohvitserid olid tuntud heade ohvitseridena oma väeosas, kuid nad ei olnud võimelised aru saama kõigist protsessi peensustest ja õiguse nõuetest. Selleks oleks võimelised ainult need isikud, kellel on juriidiline eriharidus või pikaajaline kogemus kohtus. Tolleaegse esimese astme kohtu otsused olid juhuslikud. Seda näitas teise astme kohtu praktika, kus paljud esimese astme kohtuotsused tühistati seadusrikkumiste pärast.⁴⁸

Nagu näha oli esimese astme sõjakohtute regulatsiooniga mitmesuguseid probleeme. Positiivsest poolest oli esimese vabariigi ajal olemas sõjakohtud, mille tegevus oli seadustega reguleeritud. Kaitseväelaste süütegude menetlemisega tegelesid isikud, kes põhjalikult mõistsid sõjaväe erisusi, mida tsiviilisik mõista ei oleks suutnud. Samas ei olnud esimese astme kohtus isikuid, kes oleks olnud juriidilise kõrgharidusega. Seetõttu tekkisid probleemid seaduse sätetest kinnipidamisega. Ühegi kohtu tegevus ei tohi aga olla isikute tahtest sõltuv, vaid õigusemõistmine peab toimuma rangelt seaduse sätteid järgides. Samuti peaks tänapäevaseid standardeid arvestades olema isikul olemas nii kaitseõigus, kui ka õigus kohtumenetlusele, mis ei ole ainult õiglase, vaid ka läbipaistev. Tollane menetlus esimese astme sõjakohtus seda kindlasti ei olnud – paljuski oli isiku õigused sõltuvad väeosa ülemast. Seetõttu esimese astme sõjakohtute regulatsioon tänapäeva enam ei sobi.

1.3.1.3. Süütegude menetlus sõjaringkonnakohtus

Sõjaringkonnakohtuid oli ainult üks asukohaga Tallinnas. Kohtu koosseisu kuulusid esimees, üks alaline liige ja kaks ajutist liiget. Esimehe ja alalise liikme kinnistas ametisse riigivanem sõjaministri ettepanekul. Ajutisi liikmeid määras sõjaminister kuueks kuuks.⁴⁹ Nii esimees, kui ka alalised liikmed pidid olema juriidilise haridusega ohvitserid. Ajutised liikmed pidid olema aga vähemalt kompaniiülemad. Asjade arutamisest ei võtnud osa kogu sõjaringkonnakohtu koosseis korraga, vaid iga istungi jaoks moodustas esimees kolmeliikmelise koosseisu, mis koosnes ühest alaliselt liikmest, kes oli jurist ja kahest ajutisest liikmest, kes olid reservohvitserid. Selle mõtte oli see, et asja arutamisest võtaks osa jurist, kes tundis hästi asja vormilist ja juriidilist külge ning temale oleks abiks väeosades teenivad ohvitserid, kes hästi tunnevad tegelikku väeosa elu.⁵⁰ Kohtualuse üle pidid kohut

⁴⁸ A. Leht. Meie polgukohtutest. – Sõdur nr 23 (1922), lk 1.

⁴⁹ P. Kann (viide 36), lk 41.

⁵⁰ K. Trakmann (viide 35), lk 41.

mõistma samas või kõrgemas aukraadis või ametis olevad ajutised liikmed. Esimehe ja alalise liikme osas see nõue puudus. Kindralite üle mõistis kohut sõjaringkonnakohtus koosseis, mis koosnes eesistujast, kelleks oli üks riigikohtu kriminaalosakonna liige, kaks kindralit ja sõjaringkonnakohtu esimees.⁵¹

Sõjaringkonnakohtule allusid ainult kaitseväelased. Tsiviilisikuid võis sõjakohtu alla anda vaid siis, kui nad olid koos kaitseväelastega korda saatnud süüteo, mis oli seotud kaitseväe distsipliini ja teenistuskohustuste rikkumisega. Kui kaitseväelased olid ühes tsiviilisikuga korda saatnud süüteo, mis ei olnud seotud kaitseväe distsipliini ja teenistuskohustuse rikkumisega, siis allus asi sõjaringkonnakohtule. Kui kohtualuseid kaitseväelasi oli rohkem kui tsiviilisikuid, või oli neid ühel arvul või kaitseväelasi oli osaliste seas vähem, siis allus nii kaitseväelaste kui ka tsiviilisikute rikkumised üldkohtule. Erandina võisid tsiviilisiku süüteod arutlusele tulla sõjakohtus kaitseesiskorra ajal.⁵² Seega allusid sõjaringkonnakohtule kõik juhtumid, kus kindral või ohvitser oli toime pannud kuriteo, kus kaitseväelasega koos oli kuriteost osa võtnud tsiviilisik, kõik need kaitseväelaste süüasjad, mis ei allunud väeosakohtule ning samuti need asjad, kus väeosa ülem ei olnud nõus väeosakohtu otsusega või kui kahjusaaja (mitte kohtualune) kaebas edasi väeosakohtu otsuse.⁵³

Sõjaringkonnakohtu juures asus ka sõjaprokuratuur, mis moodustas iseseisva asutuse sõjaministeeriumis. Sõjaprokuratuuris oli nii prokurör kui abi. Prokurör määrati riigivanema poolt sõjaministri ettepanekul. Abi määrati aga sõjaministri poolt. Sõjaprokuratuuri prokuröril oli täita kaks olulist ülesannet – valmistada ette süüasi ning välja astuda sõjaringkonnakohtu istungil süüdistajana. Lisaks valvas prokurör sõjakohtu uurijate tegevuse üle kriminaalasjade ettevalmistamisel. Samuti võttis prokurör osa ex officio sõjakohtu istungitest.⁵⁴

Sõjaringkonnakohtus tunnistajate ja ekspertide ütlusi ei protokollitud. Süüküsimused seadis üles ainult kohus, ilma prokuröri ja kaitsja osavõtuta. Kõik sõjaringkonnakohtu otsused kuulutati välja ning kohus oma otsuseid ei motiveerinud. Sõjaringkonnakohtu otsuste peale võis kaevata kassatsiooni korras Riigikohtu kriminaalosakonda.⁵⁵ Riigikohus asju sisuliselt ei arutanud, vaid hindas alama astme kohtu otsust vormilisest küljest. Näiteks kui sõjaringkonnakohus otsustas murdvarguse asjas, et teatud isik on süüdi ja määras talle vangistuse ja teatud õiguste kaotamise, siis Riigikohus ei vaadanud, kas isik on süüdi, vaid

---

⁵¹ P. Kann (viide 36), lk 41.

⁵² K. Trakmann (viide 35), lk 42.

⁵³ V. Saarsen (viide 41), lk 817.

⁵⁴ P. Kann (viide 36), lk 42.

⁵⁵ P. Kann (viide 36), lk 42.

hindas, kas kõik tunnistajad olid seaduslikus korras üle kuulatud, kas kohtualusel oli võimalus ennast kaitsta, kas kohus oli süüküsimust arutanud seadusnõuete kohaselt, kas karistus õigesti määratud jne. Kui Riigikohus leidis, et sõjaringkonnakohus oli mõnda seaduse nõuet rikkunud, siis otsus tühistati ja saadeti tagasi uuesti arutamiseks. Kui viga oli ainult karistuse määras, siis sai Riigikohus sõjakohtute asjades ise viga parandada, ilma asja tagasi saatma.⁵⁶

Sõjaväe teise astme kohtu ehk sõjaringkonnakohtu tegevus kannatas aegunud sõjakohtupidamise normide all. Seetõttu esines sõjaringkonnakohtus sama probleem, mis esimese astme kohtus – ühe isiku isiklikud vaated seisid kõrgemal objektiivsest õiguspõhjustamisest. Teiseks probleemiks sõjaringkonnakohtus oli see, et kohus ei protokollinud tunnistajate ütlusi. Sellega välistati see, et kohtu tühistamisastmes oleks saanud kontrollida kõiki asjaolusid, mis eelnevas kohtuastmes ilmsiks oli tulnud ja otsuse tegemisel arvesse oli võetud. Samuti puudus kohtualusel õigus kohtu määruste peale kaevata. Näiteks olukorras, kus kohus keeldus kohtualuse jaoks olulise tunnistaja kohtusse kutsumisest või kohus avaldas tunnistusi, mis olid antud ainult politseile.⁵⁷

Nagu eelnevast nähtub oli erinevalt esimese astme sõjakohtust, teise astme sõjakohtus õiguspõhjustamisesse kaasatud isikud, kellel olid juriidilised eriteadmised, mis aitas tagada seda, et kohus pidas rohkem kinni kehtinud seaduse nõuetest ning kohtu otsused ei olnud juhuslikud. Samas kõik teise astme sõjakohtu otsused olid motiveerimata. See küll lihtsustas ja kiirendas kohtute tööd, kuid nii prokuröri, kui ka kohtualusel isikul puudus võimalus teada saada, millest lähtuvalt kohus tegi õigeksmõistva või süüdimõistva otsuse. Kuna otsuseid ei motiveeritud ning istungeid ei protokollitud, siis tegi see Riigikohtu töö keerulisemaks ja suurenes tõenäosus, et süüdimõistetud isiku esitatud kaebusest kasu ei tulnud. Samas aitas menetlust kiirendada see, et Riigikohus sai ise karistuse määra muuta ning tagasi teise astmesse tuli saata ainult tühistatud otsused.

1.3.1.4. Korraliste sõjakohtute regulatsiooni sobilikkus tänapäeva

Juba 1921. aastal esines arvamus, et erakorralise võimkonnaga sõjakohtud tuleks kaotada, sest olukord riigis oli normaliseerunud ning teised erakorraliste volitustega ja ülesannetega komisjonid olid oma töö lõpetanud. Tollal oli sõjakohtute kaotamise vastu argumendiks see, et sõjakohtute abil oli suudetud võidelda raske kuritegevusega ning sõjakohtute kaotamisel

---

⁵⁶ K. Trakman (viide 34), lk 77-78.

⁵⁷ F. Karlson (viide 47), lk 192.

hakkaks raske kuritegevus uuesti pead tõstma. F.Karlson on rõhutanud, et selle tööga saaksid hakkama ka harilikud kohtud. Teiseks argumendiks sõjakohtute kaotamisel oli see, et Eesti Vabariik ei ole nii rikas, et suudaks korralikku ja ajanõuetele vastavat kohute võrku ka väikesearvulisele sõjaväele luua. Selle asemel peaksid kõik kodanikud, hoolimata sellest, kas nad on tsiviilisikud või kaitseväelased sama üldkuriteo korda saatmise eest sama kohtu ees sama seaduste alusel vastust andma. Ainsaks küsimuseks, mida üldkohtud ei olnud pädevad lahendama, olid sõjaväe distsiplinaarküsimustega tegelemine, sest eraisik kõige parema tahtmise korral ei tunneta sõjaväe elu, distsipliini, millel oluline tähendus sõjaväe jaoks on⁵⁸. Seega leiti juba 1921. aastal, et sõjakohtud tuleks ümber moodustada.

A. Leht on 1922. aastal leidnud, et sõjakohtud olid oma praktilise ja protsessuaalse poole pealt sobimatud ning vajalik oleks läbi viia sõjakohtute reformeerimine. Vajalik oleks olnud luua esimese astme kohus, mis oleks töötanud samades piirkondades, kus tollased rahukohtud ning oleksid tegelenud nii ohvitseride, ametnike kui ka sõdurite süütegudega. Tollal levis õigusteadlaste seas aramus, et vajalik oleks sõjakohtutelt võtta pädevus menetleda üldkuritegusid. A. Leht leidis, et sellel oleks mõningane juriidiline tähendus, kuid see suurendaks oluliselt üldkohtute töökoormust. Samuti leiti, et esimese astme kohtud võiksid olla samuti kollektiivsed ning kohtu esimees peaks olema kindlasti õigusteadlane või kauaaegse kohtust töötamise kogemusega ohvitser. Sõjakohtu teise astmena oleks pidanud olema kollektiivkohus.⁵⁹

Erinevalt paljudest teistest arvas A. Leht, et sõjakohtuid ära kaotada ei saa, sest sõjakohus suudab kaitsta sõjaväelist distsipliini ja sõjaväe ülemate autoriteeti. Kuna sõjaväel on sügav mõte ja tähendus, siis oleks selle organisatsiooni õiguste ja kohustuste tagamiseks tarvis oma kohut, mis tunneb sõjaväe eluolu ja tingimusi.⁶⁰ See ei tähendanud, et A. Leht ei leidnud sõjakohtute regulatsioonides puudusi. Oluliseks probleemiks oli see, et esimese astme kohtus oli väeosa ülem prokurör, kes süüdlasi kohtu alla andis, otsuseid täide saatis, samal ajal olles kohtuga ülemuse vahekorras ning isik, kes kohtu otsuseid kinnitas või kinnitamata jättis. Seega ei olnud esimese astme sõjakohus kohus tõsisel mõttes, vaid korra ja distsipliini kaitsmise vahend.⁶¹

---

⁵⁸ F. Karlson (viide 47), lk 192 - 194.

⁵⁹ A. Leht. (viide 48), lk 2.

⁶⁰ A. Leht. (viide 48), lk 2.

⁶¹ A. Leht. Kuritegevus meie rahvaväes. – Sõdur nr 14(1922), lk 5.

1925. aastal toonitas sõjakohtute reformi vajalikkust ka A.Dadaschef. Suurima probleemina tõi A.Dadaschef välja, et kohtute poolt tehtud otsused ei olnud alati erapooletud. Sellega, et sõjakohtus tegid esimeses astmes otsuseid ohvitserid, tekkis olukord, kus kohtunik tundis nii väeosa sisemisi olusid ning iga üksiku kaitseväelase omadusi. Kohtuasjade lahendamisel on see äärmiselt ebasoovitav, sest tahtmatult võib tekkida kohtunikul asja kohta oma arvamus, mis võib isikliku huvini välja kasvada. Asja erapooletu ja õiglase lahendamise huvides peaks alati toimuma kohtuniku taandamine, kui kohtunik on asjaga eelnevalt kokku puutunud. Seda aga sõjakohtute süsteem ei võimaldanud.⁶²

1930. aastal oli sõjakohtu vajalikkuse üle arutlenud ka V. Saarsen, kes tõi välja, et selles küsimuses ühtset arusaama ei ole. Sõjakohtute vastased leidsid, et õigusmõistmise seisukohalt ei ole sõjakohtud otstarbekad. Nad leidis, et oma olemuselt oli sõjakohus seisuslik ning seetõttu iganenud. Teiseks oli teenistus sõjaväes kodaniku üldkohustus ning seetõttu olid üldkohtud õigustatud kaitseväelaste poolt toime pandud süütegusid lahendama. Üldkohtusse oleks olnud võimalik kutsuda kaitseväelasi, kui kohtule on vajalik õigusmõistmise jaoks sõjaväe elu iseärasuste tundmine. Teise voolu esindajad leidsid, et sõjakohtu tegevuse kaudu oli võimalik sõjaväe sisekorra ja distsipliini alalhoidmine. V.Saarsen ise oli sõjakohtu pooldaja, kes leidis, et sõjakohtud olid osa kaitseväe tervikust. Tekkinud probleeme sõjakohtute korraldusega oleks aidanud lahendada muudatused, mis likvideeriksid Tsaari-Venemaa seadusandluse.⁶³

1935. aastal mõningate reformideni jõuti. Oluliseim oli nendest väeosakohtu otsuse peale edasikaebeõiguse normide muutmine. Varasem regulatsioon võimaldas isikul väeosakohtus tehtud otsuse peale kaebust esitada juhul, kui väeosa ülem selle ise esitas sõjaringkonnakohtule. See tähendas, et süüdimõistetud isik ei saanud ise kaebust otsuse peale teha. Peale reformi läbiviimist oli võimalik süüdimõistetud isikul ise, ilma väeosa ülema otsusteta, vaidlustada väeosakohtu otsust.⁶⁴ Sellest olulisest muudatusest hoolimata, oli sõjakohtute regulatsioonis mitmeid puudusi. Esimese astme kohtus menetlesid süütegusid ohvitserid, kellel puudus juriidiline eriharidus, mis tähendas seda, et kohtuotsused tehti mitte alati seadust järgides. Samuti oli väeosa ülemal ülemäära suur võim. Teises astmes aga otsuseid ei motiveeritud ega istungeid ei protokollitud. Seega ei saanud esimese vabariigi sõjakohtute tegevuse kohta öelda, et õigusmõistmine oleks olnud läbipaistev ja õiglane. Tänapäeval oleks selline kohtupidamine mõeldamatu ning seetõttu on arusaadav, miks Eesti

---

⁶² A.Dadaschef. Rügemendi kohtutest. – Sõdur nr 12 (1925), lk 254-255.

⁶³ V.Saarsen (viide 41), lk 814-821.

⁶⁴ K. Trakman. Sõjakriminaalõiguse reform. – Sõdur nr 5,6 (1935), lk 105.

Vabariigi taasiseseisvumisel loobuti esimese vabariigi aegse sõjakohtute regulatsiooni ülesvõtmisest või eeskujuks võtmisest. Seega saab öelda, et sellisel kujul nagu sõjakohtute regulatsioon esimese Eesti Vabariigi lõpus oli, ei sobi tänapäeval üle võtmiseks.

Kohe kindlasti ei saa aga öelda, et esimese Eesti Vabariigi aegne sõjakohtute regulatsioon tuleks täielikult unustada. Tollaegse sõjakohtute korraldusest ja praktikast on Eesti Vabariigil võimalik õppida. Esiteks saab õppida, milliseid vigu kindlasti korrata ei tohiks. Näiteks ei tohi õigusmõistmist kohtus anda isikute kätte, kellel puudub selleks vastav eriharidus ning õigusmõistmisel peavad olema tagatud kõikide osapoolte põhisõigused ja – vabadused. Teiseks on võimalik tolleaegsest kogemusest õppida seda, mis sõjakohtute regulatsioonides head oli. Kindlasti saab siinkohal välja tuua kaitseväelaste kaasamist, sest nagu eelnevalt öeldud, ei suuda tsiviilisik mõista sõjaväelist korda ja distsipliini. Omaette küsimus on, kas kaitseväelaste süütegusid peaksid menetlema tänapäeval erikohtuna sõjakohtud või võiksid seda teha üldkohtud, kuhu juurde on loodud osakonnad, kus töötavad isikud, kes on saanud selleks eraldi väljaõppe. Sellest on põhjalikumalt kirjutatud antud magistritöö kolmandas peatükis.

1.3.2. Kaitseväelaste süütegude menetlus erakorralises sõjakohtus

1.3.2.1. Erakorraliste sõjakohtute loomine

Kuna poliitiline olukord oli Eesti Vabariigi sünni ajal keeruline ning oli olemas oht, et riiklik elu võidi halvata juba riigi sündimisel, siis astus Ajutine Valitsus julge sammu ning 05.12.1918 andis välja määruse väljakohtute asutamise kohta⁶⁵, millega anti väljakohtute pädevusse määrata karistusi isiku süü raskuse alusel kuni surmanuhtlusele. Kui esialgu tundub, et väljakohtute tegevusest saab rääkida alates 05.12.1918, siis tegelikult on Riigi Teatajas viiteid väljakohtutele olnud ka enne nimetatud määruse kehtima hakkamist. Näiteks Ajutise Valitsuse 29.11.1918 teates “Teadku seda kõik!”⁶⁶ ning Ajutise Valitsuse 05.12.1918 määruses “Väeteenistuse kutse täitmata jätmise kohta”^{67 68}.

⁶⁵ Ajutise Valitsuse määrus väljakohtute asutamise kohta. – RT 1918, nr 6. – Arvutivõrgus: <https://www.riigiteataja.ee/ viited Leht .html?id=1> (05.03.2015).

⁶⁶ Teadku seda kõik! – RT 1918, nr 4. – Arvutivõrgus: <https://www.riigiteataja.ee/ viited Leht .html?id=1> (05.03.2015).

⁶⁷ Ajutise Valitsuse määrus väeteenistuse kutse täitmata jätmise kohta. – RT 1918, nr 5. – Arvutivõrgus: <https://www.riigiteataja.ee/ viited Leht .html?id=1> (05.03.2015).

⁶⁸ M. Sedman. Artikli tööversioon. – avaldamata käsikiri, lk 6-7. Viidatud autori loal. lk 6-7.

Ajutise Valitsuse 05.12.1918 määruse § 1 kohaselt tuli iga jalaväepolgu juures väljakohus asutada. Võim isikuid väljakohtu alla anda oli §-st 3 tulenevalt polgu ülemal. Väljakohtu otsuse kinnitas määruse § 4 kohaselt aga sõjaminister. Antud määruse § 5 alusel võis väljakohtu alla anda:

- a) "kõik, kes kuidagi viisi Eesti Vabariigi vastu või riigi vaenlase kasuks töötavad, ehk kes nendega läbikäimises ja ühenduses seistes mõnesugusel kombel abiks on;
- b) kõik, kes sõjaväelisele tegevusele, nagu edasiliikumisele, sidemete pidamisele jne. kuidagi viisi püüavad takistust teha;
- c) kõik tapjad, põletajad, röövijad, riisujad ja vägistajad;
- d) kõik Eesti Vabariigile kahjulikkude kuulujuttude laialilaotajad;
- e) kõik väejooksikud;
- f) vastuhakkajad ja kõik sõjaväelased, käsu täitmata jätmise eest vaenlase silmapiiril."

Määruse § 6 kohasel väljakohtud määrasid süüdlasele kuritegude eest süü raskuse alusel vangistuse, sunnitöö või surmanuhtluse.

F. Karlson on antud määruse kohta öelnud: "Kuna vajadus antud määruse järgi oli suur, siis sai see kiirustades vastu võetud ning seetõttu oli antud määrus suurte puudustega. Nagu antud määruse tekstist nähtub oli koostatud määruse tekst ebamäärane."⁶⁹ Samuti puudus täielikult regulatsioon selle kohta, kuidas see kohus pidid ise moodustuma, missuguseid protsessinorme nad pidid kohtumõistmisel tarvitama. Ka ei olnud määrusega täpsustatud, mille eest kohus võis süüdlastele raskeid ja kõige raskemaid karistusi määrata vangiroodust kuni surmanuhtluseni. Määruses oli ebamääraselt toodud ära ainult, et väljakohtute alla langevad "kõik, kes kuidagi viisi Eesti Vabariigi vastu või riigi vaenlase kasuks töötavad" kui ka "kõik kahjulikkude kuulujutte laialilaotajad" ning "vastuhakkajad". Selline sõnastus jättis väga laialdase tõlgendamise võimaluse ning seetõttu võis nende sätete alla paigutada kõik, mida sooviti. Seega sõltus kõik tollal nende isikute äranägemisest ja vastutustundest, keda määrati nende vastutavate ülesannete täitmisele.⁷⁰

Ajutise Valitsuse 05.12.1918 määruse koostatud tekst ise oli puudulik ja ebamäärane ning vajas kiiremas korras muutmist. Seetõttu 25.03.1919 andis Ajutine Valitsus välja uue määruse väljakohtute kohta⁷¹, mis kõrvaldas väljapaistvamad endise väljakohtute määruse puudused.⁷² Määruse § 1 kohaselt sai väljakohtuid asutada sõjategevuse piirkondades ja

⁶⁹ F. Karlson (viide 5), lk 57.

⁷⁰ F. Karlson (viide 47), lk 190.

⁷¹ Ajutise Valitsuse määrus väljakohtute üle. – RT 1919, nr 19.

⁷² F. Karlson (viide 5), lk 57.

kohtades, kus on välja kuulutatud sõjaseadus. Väljakohus kutsuti kokku iga asja arutamiseks eraldi. Erinevalt eelnevast 05.12.1918 regulatsioonist, oli uue määruse § 4 kohaselt võimalik reamehi ja tsiviilisikuid anda väljakohtu alla polguülemale või temale sarnaste õigustega isiku poolt ning nooremaid ohvitseri sai sõjakohtu alla anda diviisiülema.

Ka täpsustati määrukses süüteo koosseise, mille eest sai isikuid väljakohtu alla anda. Määruse § 19 kohaselt anti isikuid väljakohtu alla:

- 1) "kõik salakuulajad ja teised vaenlase agendid, kes Eesti Vabariigi võimupiirkonnas vaenlase ülesandel tema kasuks töötavad;
- 2) kõik, kes avalikku mässu Eesti Vabariigi ja tema valitsuse vastu tõstavad ehk mässu õhutavad;
- 3) kõik, kes Eesti Vabariigi ja tema valitsuse üle kuritahtlikke kuulujutte ehk valetateid laiali laotavad, mis kabuhirmu (paanikat) võivad sünnitada;
- 4) kõik tapjad, põletajad, röövijad, riisujad ja vägistajad;
- 5) kõik, kes sõjaväelisele tegevusele, edasiliikumisele, varustuse ja moona muretsemisele, side pidamisele takistusi teevad, ehk kes kõlbmatuks teevad sõjaväe varustuse ja kaitse abinõusid, mis määratud liikumise jaoks;
- 6) kõik, kes kuritahtlikult hävitavad ehk rikuvad: telegraafi, telefoni ehk muid abinõusid, mida tarvitatakse teadete edastamiseks; b) raudteesid ja raudtee liikumise abinõusid ehk hoiatusmärke, mis rongide hädahooldamiseks seadud;
- 7) kõik, kes tungivad tunnimehe ehk sõjaväe karauli kallale, sõjariistus vastuhakkajad sõjaväe karaulile ehk sõjaväe ja miilitsa võimudele;
- 8) kõik väejooksikud, väeteenistuse kutsumise käsu täitmata jätmajad ja kõik sõduri käsu täitmata jätmise pärast. Väejooksikuks loetakse iga rahvaväelane, kes oma väeosast ehk väeliinist lahkub ilma ülemal loata."

Nagu eelnevast nähtub oli uue määrusega oluliselt täpsustatud, milliste kuritegude eest sai kedagi väljakohtu alla. Sellega oli piiratud nende isikute omavoli, kelle ülesanne oli isikuid väljakohtute alla anda. Erinevalt eelmisest määrukest oli uue määrusega olemas ettekirjutused väljakohtute koosseisu ja kohtupidamise vormide kohta.⁷³ Selleks, et kedagi üldse väljakohtu alla saaks anda, pidi määruse § 6 kohaselt olema kuritegu päevselge ja ei nõua eeluurimist. Määruse § 5 kohaselt pidi kohtu alla andmine toimuma ühe ööpäeva jooksul alates kuriteo toimepanemisest ja selle väljatulemisest.

---

⁷³ F. Karlson (viide 47), lk 190.

1.3.2.2. Väljakohtute regulatsiooni sobilikkus tänapäeva

Nagu eespool juba mainitud vajas Ajutise Valitsuse 05.12.1918 määrus väljakohtute kohta kiireid muudatusi ning seetõttu võttis Ajutine Valitsus juba 25.03.1919 vastu uue määruse väljakohtute tegevuse kohta. Kuigi uus määrus täpsustas ja täiendas oluliselt eelmist määrust, siis jäid mitmed probleemid ikka alles. Juba 1921. aastal pööras F. Karlson tähelepanu sellele, et väljakohtute regulatsioonis on mitmeid puudujääke. Esiteks oli väljakohtute karistuspiirid liiga suure ulatusega. Alammäär oli seaduses täheldamata ning ülemmääraks oli surmanuhtlus. Teiseks oli jätkuvalt probleem kuritegudega, mis allusid väljakohtutele. Määruses endas olid kuriteod, mis väljakohtutele allusid laiapiiriliselt toodud. Samas ei tohi siinkohal unustada ka eriregulatsioone, mistõttu allusid väljakohtutele ka kõik üksikud teised kuriteod kui ka nende liigid, mida vägede ülemjuhataja või tema võimkonnaga varustatud isik heaks arvas väljakohtutele hallata anda. Nii kuulusid väljakohtute tegevuspiirkonda peale määruses tähendatute ka rohkearvulised muud asjad.⁷⁴

Teise puudusena saab välja tuua, et väljakohtu moodustasid viis ohvitseri, keda vastava väeosa ülem nimetas. Väljakohus arutas asja kinniste uste taga ja tegi otsuseid lihthääle enamusega. Väljakohtute otsuse peale ei olnud kohtualusel edasikaebeõigust ja kohtuotsus täideti viivitamata peale selle kinnitamist vastava väeülemaga poolt. Väljakohtu alla anti nii sõjaväelased kui ka eraisikud, kui kuritegu päevselge oli ja eeluurimist ei vajanud. Eraisikute suhtes teostas seda õigust väeosa ülem. F. Karlson on öelnud väljakohtute kohta järgmist: “tegu ei olnud kohtuga, vaid hädaabinõuga, mida riik on õigustatud ainult siis tarvitama, kui tal kõige raskematel sõjaoludel mingit teist kiiret abinõud käepärast ei ole, et oma sisemiste ja väliste vaenlaste vastu võidelda”.⁷⁵

Kolmanda puudusena saab välja tuua, et sellise väljakohtute korraldusega ei olnud mingeid mõjuvaid protsessi tagatiseid, mis oleks ka kohtualuse õigusi ja huvisid kaitsnud. Kohtualust ei kaitsnud ükski seadus kohtu alla andmisel ega õigusmõistmisel. Kui siis ainult nende isikute väljaarenenud kohuse- ja õigusetunne kui ka sisetunne, kelle kätte oli kohtualuse saatuse usaldatud. Neljanda probleemina võib välja tuua määrusest tuleneva nõude, et väljakohtule allusid ainult päevselged kuriteod. Küsimusi tekitas aga see, kes peab otsustama, kas kuritegu on päevselge või mitte? Ühele võib asi päevselge tunduda, teisele aga mitte. Kes ja mis

---

⁷⁴ F. Karlson (viide 47), lk 191.

⁷⁵ F. Karlson (viide 47), lk 191.

kaitseb kohtulaust? Sõjaringkonnakohtu praktika näitas, et uuesti arutlusele tulnud väljakohtu asjad teistsugustel protsessioludel, mis enam vähem kohtualusele soodsad olid, hoopis teisi tulemusi andsid, kui väljakohtutes. Näiteks oli olukordi, kus kahtlustatav väljakohtus surma mõisteti, kuid sõjaringkonnakohtus õigeks mõisteti.⁷⁶

Eelnevast lähtudes on F. Karlson öelnud: “Sõjakohtu reformi käigus tuleks väljakohtud üldse ära kaotada. Erandina võiksid väljakohtud toimida eriseaduste põhjal, kuid sama materiaalõiguse raames, mis teised kohtud. Ainult, et sõjategevuse alal edasikaebamise võimalusega surmanuhtluse määramise korral sõjakohtu teise astmesse ning väljakohtu revideerimise võimalusega samas sõjakohtu või üldkohtu astmes pärast sõjategevuse lõppu normolude uuesti maksuma hakkamisel”.⁷⁷

Hoolimata sellest, et F. Karlson 1921. aastal pööras tähelepanu sellele, et Eesti Vabariigis on vaja sõjakohtute reformi ning tõi välja väljakohtute regulatsiooni olulised puudujäägid, ei olnud olukord väljakohtute osas 1936. aastaks paranenud. Ka P. Kann on väljakohtute regulatsioonile tähelepanu pööranud ning öelnud napolisõnaliselt: ”tegemist on lõpmata halva seadusega, ei kannata välja mingit kriitikat”.⁷⁸

Kui vaadata esimese Eesti Vabariigi ajal kehtinud erakorraliste sõjakohtute regulatsioone, siis võib öelda, et selliselt reguleeritud erakorraliste sõjakohtute koht on kindlalt ajaloos ning need ei sobi tänapäevasesse Eesti õigussüsteemi. Kui vaadata tänapäeval enesestmõistetavaks peetavaid kriminaalmenetluse printsiipe, siis tollane erakorraliste sõjakohtute regulatsioon ei vasta nendele nõuetele. Oluline on siinkohal välja tuua olulise printsiibina ausa menetluse printsiip, millest tulenevalt saab veel välja tuua olulised printsiibid nagu igaühel on õigus oma kohtuasja arutamisele sõltumatu kohtu poolt, kohtunikul on kohustus süüdistatava ebapiisava kaitseõiguse korral astuda samme selle õiguse tagamiseks, õigus kohtuasja suulisele ja avalikule arutamisele jne.⁷⁹

Esiteks võib välja tuua, et tollane erakorraliste sõjakohtute regulatsioon ei taga ausat menetlust ega kohtualuse õigust kohtuasja arutamisele sõltumatu kohtu poolt. Seda seetõttu, et kohtu koosseisu määras väeosa ülem, kes sai üksinda valida koosseisu, kes hakkas asja arutama. Selline ühe isiku suvast olev kohtukoosseis ei jäta väljapoole sõltumatut muljet,

---

⁷⁶ F. Karlson (viide 47), lk 191.

⁷⁷ F. Karlson (viide 47), lk 194.

⁷⁸ P. Kann (viide 36), lk 45.

⁷⁹ E. Kergandberg, M. Sillaots. Kriminaalmenetlus. Tallinn: Juura 2006, lk 48-49.

sest isikud, kes valiti kohtukoosseisu võisid järgida ka ülema ettekirjutusi selles osas, milline otsus teha tuleks konkreetses asjas. Kuna kohtuasja arutamine toimus kinniste uste taga, siis ei olnud tagatud ka kohtualuse õigus avalikule arutelule. See asjaolu tekitab samuti küsimusi, kas asja arutas tollal ikka sõltumatu kohus või mitte.

Teise suurema probleemina saab välja tuua, et tollane erakorraliste sõjakohtute regulatsioon ei taganud kohtualuse õigusi ega huvisid. Seega ei olnud kohtu pooled võrdsed – ühel olid õigused ning teisel mitte. Tänapäeva kriminaalmenetluses on poolte võrdsus aga äärmiselt oluline. Selle tagamiseks peab esiteks olema olema menetlusõigus, mis kohtleb kõiki osapooli võrdselt ning kohtunikul lasuv kohustus süüdistatava ebapiisava kaitseõiguse korral astuda samme selle õiguse tagamiseks.

Seega kui küsida, kas erakorraliste sõjakohtute regulatsioon vastaks tänapäevastele kriminaalmenetluse põhimõtetele, siis saab kindlalt öelda ei. Kohtumenetlus toimus kinniste uste taga, süüdistataval puudus võimalus oma õigusi kaitsta, rääkimata menetluspoolte võrdsusest. Oluline on ka see, et süüdimõistetud isikul puudus edasikaebeõigus. Seega kui isik ei olnud raskes kuriteos süüdi, kuid kohus, kas ekslikult või tahtlikult leidis, et isik on süüdi, siis puudus isikul võimalus kuidagi oma süütust tõendada ning kuna karistus viidi täide kohe, siis võis juhtuda, et kuriteos mittesüüdi olev isik võidi lausa hukata. Seega saab jõuda järeldusele, et Eesti Vabariigi esimesel iseseisvusperioodil kehtinud erakorraliste sõjakohtute regulatsiooni ei saa sellisel kujul tänapäeval üle võtta.

2. DISTSIPLINAARMENETLUSEST SÕJAVÄES

2.1. Tänapäevase distsiplinaarmenetluse kujunemine Eesti Kaitseväes

1937. aastal on major Rudolf Krupp öelnud, et Eesti Vabariigi sõjavägi on küll arvuliselt väike võrreldes idanaabriga, kuid oma tasemel peab olema kõrge. Oma tasemelt kõrgel sõjaväel peab olema aga kõrge moraal. Üheks kõrge moraali alustoeaks on distsipliin.⁸⁰ Olgu distsipliin sõjaväes välja arenenud kui tahes hästi, leidub alati neid, kes distsipliini rikuvad. Selliste juhtumite puhul on oluline isikute mõjutamine karistustega, mis vastaks isiku süüle.⁸¹ Hoolimata sellest, et major R. Krupp'i öeldust on möödas palju aastaid ning vahepeal on vahetunud riigikorrad ning toimud Eesti Vabariigi taasiseseisvumine, ei ole arusaamad muutunud. Ka praegu on Eesti kaitseväes oluline, et sõjaväelased austaksid sõjaväelist distsipliini ning oskaksid oma sõjaväge väärikalt esindada. Seda eriti olukorras, kus Eesti kaitsevägi teeb rahvusvahelist koostööd teiste riikide sõjavägedega ning on osa NATO-st.

Kuna iga distsipliini rikkumine nõuab tähelepanu ning mõjutusvahendite kohaldamist, siis on vajalik, et oleks olemas täpsed reeglid, millest lähtudes distsiplinaarmenetlus läbi viiakse, sest isiku karistamine, isegi kui see toimub ainult distsiplinaarkorras, ei saa sõltuda ühe või kitsa ringi suvast. Taasiseseisvunud Eestis võeti 03.12.1997 vastu kaitseväe distsiplinaarseadus⁸², milles sätestati kaitseväe tegevteenistuses olevate kaitseväelaste ning õppekogunemistel viibivate reservväelaste suhtes rakendatavad ergutused, distsiplinaarvastutuse alused, distsiplinaarkaristused ning distsiplinaarmenetluse kord. Seda seadust on korduvalt muudetud ning viimane kehtinud redaktsioon⁸³ jõustus 22.07.2011 ning kehtis kuni 31.03.2013.

Kaitseväe distsiplinaarseadust täiendas kaitseväe distsiplinaarmäärustik⁸⁴, mis määras kindlaks tegevteenistuses olevate kaitseväelaste ja õppekogunemistel viibivate reservväelaste suhtes distsiplinaarmenetluse ja teenistusliku juurduse läbiviimise, distsiplinaarkaristuste täideviimise, kustutamise, kustumise, distsiplinaarkaristuste peale kaebuste esitamise ja läbivaatamise täpsema korra ning distsiplinaarkaristuste ja kaebuste arvestuse korra. Koos kaitseväe seadusega lõppes ka distsiplinaarmääruse kehtivus. Alates 01.04.2013 reguleeris distsiplinaarmenetluse läbiviimist Eesti Vabariigis kaitseväeteenistuse seadus⁸⁵, mis sätestab distsiplinaarvastutuse alused, distsiplinaarkaristused ja distsiplinaarmenetluse korra.

---

⁸⁰ R. Krupp (viide 13), lk 3.

⁸¹ R. Krupp (viide 13), lk 21.

⁸² Kaitseväe distsiplinaarseadus. – RT I 1997, 95, 1575.

⁸³ Kaitseväe distsiplinaarseadus. – RT I 1997, 95, 1575; RT I, 08.07.2011, 57.

⁸⁴ Kaitseväe distsiplinaarmäärustiku kinnitamine. – RT I 1999, 99, 875; RT I, 19.07.2011, 15.

⁸⁵ Kaitseväeteenistuse seadus. – RT I, 10.07.2012, 1; RT I, 22.12.2014, 3.

Võrreldes kaitseväe distsiplinaarseadusega oli kaitseväeteenistuse seaduses täpsustatud ja uuendatud distsiplinaarkaristusi ja distsiplinaarmenetlust puudutavaid sätteid. Samaks on jäänud üldpiirides distsiplinaarvõimu puudutav osa.⁸⁶

Sõjaväepolitsei planeerimisosakonna ülem kapten Rain Leisi on leidnud, et uus kaitseväeteenistuse seadus on Eestis vajalik, sest see lähtub kujunenud põhimõttest, et kõik ametniku teenistust puudutavad sätted kajastatakse koos ühes seaduses. See lihtsustab distsiplinaarmenetlust kaitseväes ning peab tugevdama üldist üksuse distsipliini. Teiseks oli kaitseväe distsiplinaarseadus oma aja ära elanud, sest seaduse koostamisel lähtuti 1930. aastal kinnitatud kaitseväe distsiplinaarkaristuse seadlusest, mis omakorda oli eeskuju võtnud Vene tsaaririigi seadusandlusest. Välja oli jäetud need sätted, mis on põhiseaduse ja inimõigustega vastuolus olevad ning iganenud. Seega oli kuni 31.03.2013 kehtinud kaitseväe distsiplinaarseadus oma juurtega veel Vene tsaaririigi seadusandluses.⁸⁷

Kuid mitte kõik ei olnud rahul uue kaitseväeteenistuse seadusega. Eesti Eruohvitseride Kogu juhatuse esimees kolonelleitnant Einar Laigna on avaldanud arvamust, et uue seadusega muudetakse oluliselt ja õigustamatult kaitseväe distsipliini mõistet, jättes välja sõjaväelise korra aluse käskvõimu ning alluvate kohustuse täita ülemate seaduslikke käske. Teiseks käsitletakse distsiplinaarsüütegu ja –vastutust eirates karistusseadustikku ja kaitseväe teenistusala süütegude olemasolu. Kolmandaks on uuest seadusest välja jäetud sätted, mis puudutavad distsiplinaarsätete rakendamist sõja ajal. Kui kapten Rain Leisi leidis, et uus seadus parandab distsipliini sõjaväes, siis kolonelleitnant Einar Laigna leidis, et uuel seadusel on vastupidine mõju – distsipliin sõjaväes halveneb.⁸⁸

Seega on uus kaitseväeteenistuse seadus tekitanud vastakaid arvamusi distsiplinaarmenetluse osas Eesti Kaitseväes. Siinkohal tuleks küsida, kas õiguskorra sisemisele korrastatusele suunatud muudatused on põhjendatud ning kas kahju asemel on muudatused toonud kaasa kasu. Oluline on meeles pidada, et normide ümberpaigutamine ja –sõnastamine muudab senise koolituse ja praktika (osaliselt) kasutuks. Muudatused võivad tuua endaga kaasa vigu

---

⁸⁶ Seletuskiri. Kaitseväeteenistuse seaduse eelnõu juurde. – Arvutivõrgus: http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain&page=pub_file&file_id=f2d86743-7c37-0cbd-231c-bd7fd55fe f5b&. (29.03.2015)

⁸⁷ R. Leisi. Uus kaitseväeteenistuse seadus tänapäevastab Kaitseväe distsiplinaarõigust. - Sõdur nr 1/70 (2013), lk 20-21.

⁸⁸ E. Laigna. Seisukohad KVTS eelnõu 172 SE ja 173 SE kohta. – Arvutivõrgus: <http://www.riigikogu.ee/?op=ems&page=eelnou&eid=2ca270e2-6cb7-4918-a02b-8859a2ec2df9&>. (29.03.2015)

ning ressursi kulu seetõttu, et on vajalik piisava teoreetilise ja praktilise pagasi ja rakendaja vilumuse teke.⁸⁹

2.2. Distsiplinaarmenetluse korrast

Distsiplinaarmenetlusega seonduvaid küsimusi reguleerib kaitseväeteenistuse seadus (edaspidi KVTS). KVTS § 3 kohaselt on kaitseväeteenistus kaitseväekohuslase teenimine sõjaväelise auastmega ametikohal. Kaitseväes olev isik on kaitseväelane. Kaitseväeteenistus jaguneb kaitseväeteenistuskohustuse täitmiseks ja tegevteenistuseks. Kaitseväeteenistuskohustuse täitmiseks loetakse KVTS § 5 kohaselt kaitseväekohuslase kohustust läbi teha kindlaksmääratud ajavahemikul aja- ja reservteenistus Kaitseväes. Ajateenistuse puhul on tegemist meessoost kaitseväekohuslase kaitseväeteenistuskohustuste täitmisega. Reservteenistuse puhul tegemist kaitseväeteenistuskohustuse täitmisega õppekogunemisel. Tegevteenistus on KVTS § 7 kohaselt avaliku teenistuse eriliik, kus kaitseväekohuslane töötab sõjaväelise auastmega ametikohal.

Distsiplinaarvõimu kohta on olemas KVTS-s eraldi 10. peatükk, mis koosneb neljast jaost – esiteks kaitseväe distsipliini jaost, teiseks distsiplinaarkinnipidamise jaost, kolmandaks distsiplinaarsüütegude ja distsiplinaarkaristuste jaost ning neljandast jaost, mis käsitleb distsiplinaarmenetlust. Esimeses jaos on §-s 157 toodud välja, et kaitseväe distsipliin on seaduste, nende alusel kehtestatud õigusaktide ja ülemate käskudega kehtestatud teenistusülesannete ja kaitseväelise korra täpne täitmine kõigi kaitseväelaste poolt. Tulenevalt KVTS § 158 on distsiplinaarvõim ülema pädevus korraldada alluva suhtes ergutusi ja distsiplinaarkaristusi. Ülemalt ajutiselt asendaval tegevväelasel on asendatava ülema distsiplinaarvõim. Ülemal ei ole õigust piirata temale alluva ülema distsiplinaarvõimu. Seega on loobutud varasemalt kehtinud astmelisest distsiplinaarkaristuse määramise õigusest ning uue seadusega on ülemal õigus määrata karistusi kõigile talle alluvatele kaitseväelastele võrdselt. Uus seadus ei erista enam sõjaväelise auastme järgi ülema õigust karistust määrata, vaid oluline on ametialane suhe konkreetse kaitseväelasega. Ülemate distsiplinaarvõimu ulatuse määrab alluvate arv ning ülema administratiivne pädevus anda välja haldusakte.⁹⁰

---

⁸⁹ Ü. Madise. Arvamus halduskorralduse uue regulatsiooni väljatöötamiskavatsuse projekti kohta. Tartu Ülikool 2014. – Arvutivõrgus: http://www.kogu.ee/wp-content/uploads/2014/03/Arvamus_halduskorraldusekavale02_19-2.pdf. (30.03.2015)

⁹⁰ Kaitseväeteenistuse seaduse seletuskiri (viide 86), lk 179.

Distsiplinaarmenetluse eesmärgiks on KVTS § 178 kohaselt distsiplinaarsüüteo kiire ja täielik avastamine, süüdlase ja distsiplinaarsüüteo asjaolude väljaselgitamine ning distsiplinaarkaristuse õige määramine. KVTS seletuskirja kohaselt on eesmärk eelkõige toimunud sündmuse asjaolude väljaselgitamine, mitte vältimatult kaitseväelasele distsiplinaarkaristuse määramine. Distsiplinaarmenetlus ise on omane ainult avalikule teenistusele. Kaitseväes läbiviidav distsiplinaarmenetlus on oma olemuselt erinev üldisest avaliku teenistuse distsiplinaarmenetlusest. Seetõttu on oluline, et kaitseväe distsiplinaarmenetluse osa oleks põhjalikult lahti seletatud.⁹¹

Distsiplinaarmenetlus kaitseväes algatatakse KVTS § 179 kohaselt, kui ilmnevad asjaolud, mis viitavad, et toime on pandud distsiplinaarsüüteo tunnustega tegu. Menetluse algatab distsiplinaarsüüteo toime pannud kaitseväelase vahetu või otsene ülemus või toimepanemise koha järgne ülem. Sõjaväepolitseiülem algatab distsiplinaarmenetluse distsiplinaarsüüteo tehioolude keerukuse tõttu või distsiplinaarmenetluse mõju tõttu Kaitseväele või Kaitseliidule. Distsiplinaarmenetluse algatamisest teavitatakse esimesel võimalusel kaitseväelast, kelle suhtes distsiplinaarmenetlus algatati.

KVTS § 180 käsitleb distsiplinaarmenetluse läbiviimist. Antud paragrahvi kohaselt menetluse algatanud isikul või tema volitatud isikul on distsiplinaarmenetluse läbiviimise õigus. Menetluse läbiviijal on õigus koguda tõendeid ja nõuda seletusi. Isikule, kelle suhtes algatati distsiplinaarmenetlus, peab saama võimaluse viie tööpäeva jooksul esitada kirjaliku seletuse ning andma võimaluse tutvuda menetluse materjalidega. Isikul, kes oli distsiplinaarsüüteo toimepanemise juures või kellel on teada distsiplinaarsüüteo asjaolud, on kohustatud andma kirjalikku seletust. Seletuse andmisest keeldumine on teenistusülesannete rikkumine, välja arvatud juhul, kui isik realiseerib põhiseaduse §-st 22 tulenevat süütuse presumptsiooni põhimõtet ehk õigust mitte andma ütlusi enda, vanemate, abikaasa jne kohta.

Varasema distsiplinaarmäärustiku punkt 191 kohaselt oli distsiplinaarsüüteo tunnustega teo toimepannud isik ja tunnistaja kohustatud andma selgitusi. Ilma õigustavate põhjusteta seletuse andmisest keeldumine oli distsiplinaarkorras karistatav. Mais 2012. aastal koostas õiguskantsler Indrek Teder märgukirja Kaitseministeeriumile, tuues välja, et eelpool nimetatud säte on põhiseadusega vastuolus ning tegi ettepaneku algatada distsiplinaar-

---

⁹¹ Kaitseväeteenistuse seaduse seletuskiri (viide 86), lk 192 -193.

määrustiku punkti 191 põhiseadusega kooskõlla viiv eelnõu.⁹² Seetõttu on muudatused viidud sisse uues KVTS-s, mille §-s 180 lg 6 on toodud erand üldisele kohustusele anda ütlusi distsiplinaarsüüteo kohta. Erandi kohaselt ei saa tunnistajalt nõuda seletusi enda, tema vanavanema, vanema, venna, õe, lapse, lapselapse, abikaasa või elukaaslase või elukaaslase või abikaasa vanema, venna, õe või lapse teo kohta.

Kui distsiplinaarsüüteo asjaolud ei ole selged või kui isikule tuleb distsiplinaarsüüteos asjaoludest tulenevalt karistada distsiplinaarrestiga, siis tuleb teha distsiplinaarjuurdlus. Distsiplinaarjuurdluse käigus antakse põhjalik ja detailne hinnang kaitseväelase poolt toimepandud distsiplinaarsüüteo tehioledele. Distsiplinaararesti kohaldamise juhtude puhul on äärmiselt oluline distsiplinaarjuurdluse läbiviimine seetõttu, et materjalid lähevad Kaitseväest väljapoole otsustamiseks tsiviilisikust kohtunikule. Sellisel juhul võib süüteo tehiole olla selged kaitseväelasele, kuid lisaselgitused ja põhjalik analüüs on vajalik selleks, et Kaitseväega otseselt mitteseotud isikul oleks võimalik sündmuse hindamine.⁹³

KVTS § 181 kohaselt kaitseväelane vastutab distsiplinaarsüüteo eest ainult süü olemasolul. Süü vormid on tahtlus, hooletus ja raske hooletus, millest tahtlus on teenistuskohustuste rikkumise teadlik soovimine, hooletus kaitseväelase kohustuse täitmiseks vajaliku hoole järgimata jätmine ning raske hooletus kaitseväelase kohustuse täitmiseks vajaliku hoole olulisel määral järgimata jätmine. Süü hindamisel arvestatakse ka kaitseväelase haridust, töökogemust, teadmisi ja oskusi. Võrreldes eelneva seadusega on see säte seaduses uus. Sätte lisamisel on eeskujuks võetud avaliku teenistuse seadus⁹⁴, kus on reguleeritud ametnike süü hindamine. Selle sätte lisamisega muudeti selgemaks, millest tuleb lähtuda isiku süü hindamisel.⁹⁵

KVTS §-des 182 ja 183 on sätestatud vastutust kergendavad ja raskendavad asjaolud. Võrreldes eelmise seadusega on neid sätteid kaasajastatud ning sõnastusel on lähtutud karistusseadustikus sätestatud terminitest.⁹⁶ Kui kaitseväelane tunnistab distsiplinaarsüüteo üles ning sellele järgneb puhtsüdamlik kahetsus, kui toimub kahju vabatahtlik hüvitamine, kui distsiplinaarsüütegu pandi toime raske isikliku olukorra mõjul, distsiplinaarsüütegu pandi

---

⁹² I. Teder. Märgekiri nr 6-2/120755/1202554. Kaitseväe distsiplinaarmäärustiku punkti 191 põhiseadusega kooskõlla viimine. 30.05.2012. – Arvutivõrgus: <http://oiguskantsler.ee/et/seisukohad/seisukoht/margukiri-kaitsevae-distsiplinaarmaarustiku-punkti-191-pohiseadusega-kooskolla>. (30.03.2015)

⁹³ Kaitseväeteenistuse seaduse seletuskiri (viide 86), lk 193 -194.

⁹⁴ Avaliku teenistuse seadus. - RT I, 06.07.2012, 1; RT I. 18.02.2014,4.

⁹⁵ Kaitseväeteenistuse seaduse seletuskiri (viide 86), lk 195.

⁹⁶ Kaitseväeteenistuse seaduse seletuskiri (viide 86), lk 195 – 196.

toime õigusvastase käitumisega esile kutsutud tugeva hingelise erutuse mõjul või muudel asjaoludel, mida leiab karistust määrav isik, loetakse distsiplinaarvastutust kergendavateks asjaoludeks. Kui kaitseväelane pani teo toime omakasu või madala motiivi tõttu või toimus lubamatu tegevuse jätkamine, hoolimata teiste isikute nõudmisest see lõpetada, süütegu pandi toime korduvalt, mitme kaitseväelase poolt või joobeseisundis, kui toimus struktuurüksuse tegevuse takistamine või selle lahinguvalmiduse kahjustamine või distsiplinaarmenetluse takistamine või süütegu pandi toime kaitseväelase poolt, kellel on kehtiv distsiplinaarkaristus, siis loetakse neid asjaolusid distsiplinaarvastutust raskendavateks asjaoludeks.

KVTS § 185 tuleneb kohustus ülemal on määrata distsiplinaarkaristus viivitamata, kuid mitte hiljem, kui 30 päeva jooksul distsiplinaarmenetluse algatamisest. Distsiplinaarjuurdluse puhul aga 15 päeva jooksul pärast distsiplinaarjuurdluse kokkuvõtte kinnitamist. Distsiplinaarkaristust ei määrata, kui distsiplinaarsüüteo toimepanemisest on möödas rohkem kui üks aasta. Distsiplinaarmenetlus lõpeb distsiplinaarkaristuse määramisega, distsiplinaarmenetluse otsuse teatavaks tegemisega või menetlusosaluse surma korral. Distsiplinaarkaristust saab muuta või tühistada ülem, kellele allus karistuse määranud ülem, kui karistuse määranud alluv ülem oli oma võimupiire ületanud. Karistus viiakse üldiselt täide viivitamatult peale jõustumist. Lui seda siis teha ei saa, viiakse karistus täide peale mõjuva põhjuse möödumist, kui mitte hiljem kui 30 päeva möödumist karistuse määramisest. Kaitseväelasel on õigus oma distsiplinaarkaristust vaidlustada KVTS § 214 sätestatud korras.

Kaitseväelane kannab tulenevalt KVTS §-st 167 toimepandud distsiplinaarsüüteo eest distsiplinaarvastutust, mis seisneb tema suhtes distsiplinaarkaristuse kohaldamises tema toimepandud distsiplinaarsüüteo laadi ja raskuse järgi. Distsiplinaarvastutuse õigusnormide kogum on kaitseväelase erilisest usaldussuhtest tulenev, valiku huvi ja avaliku korra kaitseks ette nähtud kontrollimehhanism.⁹⁷ Samast paragrahvist tulenevalt kehtib põhimõte, et ühe distsiplinaarsüüteo eest võib kaitseväelasele määrata ainult ühe distsiplinaarkaristuse. See põhimõte tuleneb PS §-st 23 lg 3, mis sätestab, et kedagi ei tohi teist korda kohtu alla anda ega karistada teo eest, milles vastavalt seadusele on mõistetud lõplikult süüdi või õigeks. Sama põhimõte sisaldub Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon 7. protokollis art 4 lg-s 1. Samas näeb KVTS § 167 lg 2 ette, et sama süüteo eest määratud karistus kuriteo või väärteo eest või kaitseväelasele kahjuhüvitise väljamõistmine ei välista distsiplinaarkaristuse määramist.

---

⁹⁷ Kaitsevägeenistuse seaduse seletuskiri (viide 86), lk 186.

Võrreldes KVTS kehtima hakkamise eelse ajaga (enne kui 01.04.2013) on kõik distsiplinaarmenetlust puudutavad sätted toodud kokku ühte seadusesse ning on jäätud ära samade normide dubleerimine eri seadustesse. Sellega on muudetud distsiplinaarmenetlust Kaitseväes arusaadavamaks ning normide jälgimise lihtsamaks. Samuti on uues seaduses muudetud ära säte, mis oli eelmistes seadustes põhiseadusega vastuolus.

2.3. Distsiplinaarsüüteod ja - karistused

KVTS § 166 kohaselt on distsiplinaarsüütegu seadusest või selle alusel kehtestatud õigusaktist tuleneva teenistusülesannetega seotud põhimõtete eiramine ning nõuete ja teenistusülesannete täitmata jätmine ja nende mittenõuetekohane täitmine. Samuti asutusele varalise kahju süüline tekitamine või selle tekkimise süüline loomine või kaitseväelase süüline tegu, mis on vastuolus üldtunnustatud kõlblusnormidega või diskrediteerib kaitseväelast või asutust olenemata sellest, kas kaitseväelane pani teo toime teenistusülesandeid täites või mitte. Distsiplinaarsüütega on tegemist ka juhul, kui toimub kaitseväelase poolt teenistusala piirangute rikkumine.

Seega on distsiplinaarvastutust ette nähtud ka, siis kui kaitseväelane paneb teo toime väljaspool teenistusülesandeid. See paneb kaitseväelasele kohustuse käituda nii, et käitumine ei diskrediteeriks kaitseväelast või ei kahjustaks ametiasutuse mainet. Selline käsitus on seadusandlusesse tulnud ajaloolise traditsiooni tõttu, mille järgi on kaitseväge ühiskonna jaoks turvalisuse ja julgeoleku sümbol. Sellest tulenevalt on ühiskonna ootus, et kaitseväelased käituksid seaduskuulekalt sõltumata sellest, kas ta hetkel täidab teenistusülesandeid või mitte.⁹⁸

Kui esimese kahe süüteo analoogid olid olemas KVDS-is, siis kolmandana on toodud seadusesse uus süütegu – kaitseväelase poolt teenistusala piirangute rikkumine. Antud säte kehtib nii ajateenijatele kui ka tegevteenistujale. Ajateenijatele rakendatav piirang on näiteks keeld oma poliitilisi vaateid levitada, mille rikkumise eest saab uue seaduse alusel karistada. Tegevväelast saab uue seaduse kohaselt karistada, kui rikutakse piiranguid, nagu näiteks piirangut kuuluda äriühingusse või ettevõtluses osaleda või erakondliku tegevusega seonduvaid piiranguid.⁹⁹

---

⁹⁸ Kaitseväge teenistuse seaduse seletuskiri (viide 86), lk 186.

⁹⁹ Kaitseväge teenistuse seaduse seletuskiri (viide 86), lk 185-186.

Distsiplinaarkaristused on KVTS § 168 kohaselt:

- 1) noomitus;
- 2) distsiplinaartoimkond;
- 3) distsiplinaararest;
- 4) rahatrahv;
- 5) põhipalga vähendamine;
- 6) Kaitseväge teenetemärgi äravõtmine;
- 7) tegevteenistusest vabastamine.

Noomitus on KVTS § 169 kohaselt ülema poolt alluva distsiplinaarsüüteo hukkamõistva hinnangu andmine ning alluva eneseväarikuse, au ja kohusetunde mõjutamine. Noomituse määramise õigus on tegevväelase otsesel ülemusel. Distsiplinaararest on aga KVTS § 171 kohaselt distsiplinaarsüüteo toime pannud kaitsevälase eraldamine teistest kaitseväelastest selleks ettenähtud ruumi distsiplinaarkaristuse kandmise ajaks. Distsiplinaararest määratakse kaitsevälasele, kes on raskelt või korduvalt rikkunud kaitsevälalist distsipliini. Selle määramise õigus on rahuaja ametikoha asutuse juhil, Kaitseväge struktuuriüksuse ülemal või väeliigi ülemal. Distsiplinaararesti saab määrata kuni 14 päevaks. Võrreldes eelmise seadusega on distsiplinaararesti aega pikendatud. See on tingitud Kaitseväge juhataja ning sõjaväepolitsei soovist rakendada karmimaid karistusi korduvate ja suurt kahju tekitanud distsiplinaarsüütegude toimepanemisel. Hoolimata distsiplinaararesti maksimumkestuse suurenemises, jääb see üle kahe korra alla väärteo aresti maksimumpikkusele.¹⁰⁰ Distsiplinaararesti ei ole lubatud kohaldada raseda ja kaitsevälase suhtes, kellele on see meditsiiniliselt vastunäidustatud.

KVTS § 173 tulenevalt tuleb distsiplinaararesti määramisest teatada halduskohtule. Kaitsevälasele distsiplinaarkaristusena määratud distsiplinaararesti seaduslikkuse kontrollimisel otsustab halduskohtunik kaitsevälase toimepandud teo asjaolusid selgitamata halduskohtumenetluse seadustiku haldustoiminguks loa andmise sätete järgi, kas kaitsevälasele on distsiplinaararest määratud seaduslikult või tunnistab selle seadusvastaseks. Halduskohtuniku ülesanne on kontrollida, kas toimepandud teo eest võib karistada distsiplinaararestiga, kas enne distsiplinaararesti määramist on läbi viidud distsiplinaarjuurdlus, kas kaitsevälasele on tehtud teatavaks tema õigused ja võimaldada teo kohta selgitusi anda ning kas ülem on pädev kaitsevälasele distsiplinaararesti määrama. Kui

---

¹⁰⁰ Kaitseväge teenistuse seaduse seletuskiri (viide 86), lk 189.

halduskohus leiab, et distsiplinaararest oli seadusvastane, siis kaitseväelane vabastatakse viivitamata ning kahju hüvitatakse riigivastutuse seaduses sätestatud korras.

Lisaks noomitusele ja distsiplinaararestile võib tegevväelasele määrata KVTS § 174 kohaselt rahatrahvi kuni kümne päeva palga ulatuses. Rahatrahvi määramise õigus on rahuaja ametikoha asutuse juhil ning tema poolt eelarvevahendeid käsutama volitatud struktuuriüksuse ja väeliigi ülemal. Rahatrahv peetakse kinni palgast ning kantakse riigieelarvesse. Oluline on, et kõikide kinnipidamiste summa ei ületaks 50 protsenti isikule ühes kuus väljamaksmisele kuuluvast palgast. Samuti on lubatud KVTS § 175 kohaselt tegevväelasel distsiplinaarsüüteo eest vähendada põhipalka kuni 30 protsendi võrra kuni kuueks kuuks. Põhipalga vähendamisel vähendatakse ka tegevväelasele makstavat muutuvpalka. Põhipalga vähendamise õigus on ülemal, kelle pädevuses on tegevväelase palga määramine. Põhipalga vähendamise haldusaktis tuleb alati ära märkida karistuse kestus.

Kui kaitseväelane paneb toime teo, mis diskrediteerib asutust või teo, mis on vastuolus üldtunnustatud käitumisharjumistega, siis saab KVTS § 176 tulenevalt ära võtta kaitseväelaselt ametimärgi. Ametimärgi äravõtmise õigus on ülemal, kellel on õigusakti alusel teenetemärgi äravõtmise õigus. Kui distsiplinaarvõim ei luba ülemal kohaldada Kaitseväge teenetemärgi äravõtmist, on kaitseväelase karistamiseks õigus pöörduda ülema poole, kelle pädevuses on sellise karistuse määramine. Kui tegevväelane paneb distsiplinaarsüüteo toime tahtlikult või raske hooletuse tõttu või teo iseloomu tõttu ei ole võimalik tegevväelase jätkamine tegevteenistuses, siis saab KVTS § 177 kohaselt tegevväelase distsiplinaarkorras tegevteenistusest vabastada.

KVTS § 170 tulenevalt saab ajateenijale distsiplinaarsüüteo eest määrata distsiplinaartoimkonda. Distsiplinaartoimkond on ajateenija rakendamine teenistuslikult vajalike tööde tegemiseks väljaõppest vabal ajal. Distsiplinaartoimkonda määramise õigus on ajateenija tegevväelasest vahetul ja otsesel ülemusel. Kui ajateenija määratakse distsiplinaartoimkonda, siis teda ei relvastata ning teda ei rakendata valve- ja järelevalveülesannete täitmiseks. Ajateenijale ei tohi distsiplinaartoimkonda määramisel anda töid, mis nõuavad eriväljaõpet või alandavad inimväärikust. Ühe distsiplinaarsüüteo eest saab määrata distsiplinaartoimkonna pikkusega kuni 48 tundi. Ühes ööpäevas saab ajateenijat rakendada distsiplinaartoimkonda kuni 8 tunniks ning andma puhkeaega vähemalt 6 tundi. Võrreldes eelmise seadusega on uues seaduses täpsustatud antud karistuse liigi määramisega seonduvat. Eriti oluline on, et täpsustatud on ka distsiplinaartoimkonna pikkust. Eelnev

seadus seda ei täpsustanud, seetõttu oli praktika selles küsimuses erinevates väeosades erinev.¹⁰¹

Võrreldes KVTS eelse seadusandlusega on praegu kehtivast KVTS-st välja jäetud distsiplinaarkaristustena kasarmuarest (laevaarest), teenetemärgi kandmise keelamine või teenistusmärgi kandmise õiguse äravõtmine, ametikohale mittevastavuse hoiatus, madalamale ametikohale viimine ning auastme alandamine. Kui lugeda KVTS seletuskirja, siis eelpool nimetatud muudatuste tegemist põhjendatud ei ole. Mõnevõrra on tehtud valikuid selgitanud KVTS väljatöötamisel osalenud Rain Leisi. Tema sõnul lubas eelmine seadus kasarmuaresti (laevaarsti) puhul suuri piiranguid ning isiku vabaduse võtmist kuni 30 päevaks. Kuna antud säte tekitas küsimusi, kas see on üldse kooskõlas Eesti Vabariigi põhiseadusega, siis otsustati antud sättest KVTS-s loobuda.¹⁰²

Kui eelmine seadus lubad distsiplinaarkaristusena kohaldada ametikohale mittevastavuse hoiatust, madalamale ametikohale viimist ning auastme alandamist, siis KVTS on sellest loobunud. Rain Leisi sõnul loobuti sellest seetõttu, et ametikoht ja auaste kajastavad ametialast pädevust, mis peale distsiplinaarrikkumise toimepanemist ei muutu. Seetõttu ei ole põhjendatud ka näiteks demineerija üleviimine peale distsiplinaarrikkumist autojuhi ametikohale. Auastme alandamine või madalamale ametikohale viimine on lubatud¹⁰³, kui kaitseväelase tegelik teenistusülesannete täitmine ei vasta ametikohale esitatud nõuetele.

Samas kui vaadata teiste riikide distsiplinaarkaristusi, siis on raskemate distsiplinaarrikkumiste puhul lubatud madalamale ametikohale viimine ning auastme alandamine. See näitab, et auastet või ametikohta ei seota alati ametialase pädevusega. Kaitseväelase auastme alandamine või madalamale ametikohale viimine distsiplinaarkaristusena on niivõrd ränk karistus, et kaitseväelane võib teadlikult hoiduda rikkumiste toimepanemisest seetõttu, et karistusena ei kohaldata mitte noomitust, distsiplinaararesti või rahatrahvi vaid auastme alandamist või madalamale ametikohale viimist. Erinevalt noomitusest, distsiplinaararestist ning rahatrahvist auastme alandamisel ning madalamale ametikohale viimisel on pikaajalised tagajärjed ning mõju kaitseväelase karjäärile. Samuti on küsitav, kas kõrgema auastmega või kõrgemal ametikohal peaks töötama kaitseväelane, kes ei suuda kinni pidada kaitseväge korrast või distsipliinist ning sellega on halvaks eeskujuks teistele kaitseväelastele.

---

¹⁰¹ Kaitseväeteenistuse seaduse seletuskiri (viide 86), lk 188.

¹⁰² R.Leisi (viide 87), lk 21.

¹⁰³ R.Leisi (viide 87), lk 21.

2.4. Distiplinaarkinnipidamine Kaitseväes

Kui on vajalik tõkestada distsiplinaarsüüteo jätkuvat toimepanemist või on olemas oht kaitsevälase enda või teise isiku tervisele või varale, siis on võimalik kohaldada KVTS §-st 161 tulenevalt distsiplinaarkinnipidamist. Sama paragrahvi lõike 2 kohaselt võib distsiplinaarkinnipidamist kohaldada sõltumata kaitsevälase auastmest või ametikohast. Distiplinaarkinnipidamise kohaldamise õigus KVTS § 162 tulenevalt on sõjaväelise auastmega asutuse juhil, Kaitseväe struktuuriüksuse ülemal, väeliigi ülemal, sõjaväepolitsei ülesandeid täitval kaitsevälasel, õppekogunemist korraldava struktuuriüksuse ülema määratud kaitsevälasel ja laevakomandöril Kaitseväe laeval. Kui kaitsevälane viibib väljaspool tavapärast rahuaja ametikohta, siis on distiplinaarkinnipidamise kohaldamise õigus ka struktuuriüksuse ülema määratud kaitsevälasel ning rahvusvahelise sõjalise operatsiooni piirkonnas Kaitseväe juhataja poolt määratud kaitsevälasel. Selleks, et üldse distiplinaarkinnipidamist kohaldada, tuleb sellest teavitada kaitsevälase sõjaväelise auastmega ülemat. Kui isikul on distiplinaarkinnipidamise kohaldamise õigus, siis saab ta kohaldada distiplinaarkinnipidamist ka endast kõrgemal auastmel olevale kaitsevälasele. Distiplinaarkinnipidamise kohaldamine ei eelda, et sellele peaks järgnema distiplinaar-menetlus ning isikule distiplinaarkaristuse määramine.¹⁰⁴

Kui distiplinaarkinnipidamist kohaldatakse, sest kaitsevälane ei ole võimeline oma käitumist valitsema ja võib ohustada enda või teiste isikute tervist, elu või vara, siis KVTS § 162 kohaselt tuleb sellest teavitada tervishoiutöötajat, kes esimesel võimalusel kohtub kaitsevälasega ja tuvastab käitumishäire põhjuse. Vajadusel on lubatud kaitsevälane toimetada ravi-asutusse. Kaitseväe praktika kohaselt ei ole enamikel juhtudel tegemist meditsiinilist sekkumist vajava käitumishäirega ning teatud aja jooksul rahuneb isik ise maha. Uuendusena on toodud sisse see, et arsti tuleb teavitada ka siis, kui isik ei ole mõistliku aja jooksul maha rahunenud.¹⁰⁵

KVTS § 162 kohaselt tuleb isikutele, kelle suhtes distiplinaarkinnipidamist kohaldatakse, teavitada distiplinaarkinnipidamise põhjustest, võimalusel teatada distiplinaarkinnipidamisest tema valitud isikule, antakse võimalus selgituste andmiseks, võimalusest esitada vaie või kaebus halduskohtule ning võimalusest tutvuda distiplinaarkinnipidamise protokolliga ning teha meetme tingimuste, käigu ja tulemuste ning protokolliga kohta taotlusi.

---

¹⁰⁴ Kaitseväeteenistuse seaduse seletuskiri (viide 86), lk 181.

¹⁰⁵ Kaitseväeteenistuse seaduse seletuskiri (viide 86), lk 183.

Isiku suhtes, kellel kohaldatakse distsiplinaarkinnipidamist, ei või ilma kohtu loata kinni pidada üle 48 tunni.

Distsiplinaarkinnipidamisel olevat kaitseväelast hoitakse KVTS § 163 kohaselt Kaitseväe arestimajas või kinnipidamiseks kohaldatud ruumis vahi all. Ruumi kinnipidamiseks kohaldamise otsustab distsiplinaarkinnipidamise kohaldamise õigusega ülem. Kaitseväel on olemas kolm arestimaja – üks Põhja kaitseringkonnas, üks Kuperjanovi jalaväepataljonis ning üks Viru jalaväepataljoni juures. Üksikud arestikambrid on olemas 1. jalaväebrigaadis Paldiskis, Mereväebaasis, Kirde kaitseringkonnas Tapal. 2011 aastal kohaldati distsiplinaarkinnipidamist 29 kaitsevälasele ning distsiplinaararesti 45 kaitsevälasele.¹⁰⁶ See näitab, et Kaitseväes on olemas vajadus arestimajade/üksikute arestikambrite järgi ning olemas peab olema seadusandlus, milles täpselt sätestatakse distsiplinaararesti ning distsiplinaarkinnipidamise tingimused.

KVTS § 163 sätestab, et kaitseväelane ei tohi omada arestimajas või kinnipidamiseks kohaldatud ruumis asju, mis võivad ohustada inimese julgeolekut, sobivad vara kahjustamiseks või võivad ohustada Kaitseväe julgeolekut. Distsiplinaarkinnipidamisel tehakse kaitsevälasele vaatluse või kompamise teel turvakontroll ja asjade läbivaatus. Turvakontrolli teostamisel ja asjade läbivaatamisel on õigus kasutada vahetut sundi, kui see on eesmärgi saavutamiseks vajalik. Asjade läbivaatus protokollitakse. Kaitseväelaselt võetakse hoiule raha, väärasjad ja dokumendid, samuti ka esemed ja ravimid, mis võivad ohustada ennast või teisi. Asjad tagastatakse omanikule, peale distsiplinaarkinnipidamise lõppemist. Distsiplinaarkinnipidamisel viibivat kaitseväelast jälgitakse tema ohutuse tagamiseks, tervise halvenemisel kutsutakse kohale arst.

Distsiplinaarkinnipidamisel oleval kaitseväelasel on tulenevalt KVTS §-st 164 keelatud võtta vastu külalisi, kasutada isiklikke side- ja elektroonikavahendeid ning tarbida alkoholi ning narkootilise, psühhotroopse ja muu sarnase toimega aineid. Samas on distsiplinaarkinnipidamise ajal õigus saada tavapärasest toitu, kasutada tervishoiuteenuseid. Samuti on õigus kohtlemisele, mis austab tema inimväärikust ning tagab, et distsiplinaarkinnipidamine ei põhjusta talle rohkem kannatusi või ebameeldivusi kui need, mis paratamatult kaasnevad kinnipidamisega.

---

¹⁰⁶ Kaitseväeteenistuse seaduse seletuskiri (viide 86), lk 183.

KVTS § 165 lubab distsiplinaarkinnipidamise tagamiseks kasutada kinnipeetava suhtes füüsilist jõudu, kui kinnipeetav kaitseväelane osutab vastupanu või ilmneb otsene enesevigastamise või teise isiku suhtes rakendatava vägivalla oht ning suusõnaline rahustamine ohu kõrvaldamiseks ei osutu piisavaks. Ennem füüsilise jõu kasutamist hoiatatakse kinnipeetavat. Hoiatamisest on lubatud loobuda, kui hoiatamine ei ole võimalik kõrgendatud ohu tõrjumise või korrarikkumise kõrvaldamise kiire vajaduse tõttu. Kui kinnipeetava käitumise laadi ja konkreetset olukorda arvestades, on vältimatu käeraudade või sidumisvahendite kasutamine, siis tuleb seda teha nii, et hoidutakse kinnipeetava tervise kahjustamisest suuremal määral. Oluline on, et käeraudade või sidumisvahendite kasutamine ei tohi kesta üle ühe tunni järjest. Ka enne käeraudade või sidumisvahendite kasutamist on kohustus kinnipeetavat suuliselt hoiatada. Hoiatamisest loobumine on lubatud, kui hoiatamine ei ole võimalik kõrgendatud ohu tõrjumise või korrarikkumise kõrvaldamise kiire vajaduse tõttu. Kui füüsilise jõu või aktiivse kaitse vahenditega põhjustati kinnipeetavale tervisekahjustus, siis on kaitseväelase kohustus osutada abi või võimaldada tervishoiutöötajatel abi andmine.

2014. aasta Euroopa Nõukogu raportist on pööratud tähelepanu sellele, et Kaitseministeeriumi haldusalas oleva Tallinna Vahipataljoni barakid ei vasta kõikidele tingimustele. Antud raport sisaldas soovitusi olukorra parandamiseks. Soovituste kohaselt tuleks Tallinna Vahipataljoni barakkides astuda viivitamatult samme parendamiseks loomuliku valguse pääsu karistuskambritesse. Kambrit, millesse loomulik valgus praegu üldse ei pääse, ei tohiks enne kasutada, kui on tagatud loomuliku valguse pääs sellesse kambrisse. Samuti tuleks astuda samme tagamaks, et iga isik, keda peetakse kinni 24 tundi või kauem, saaks iga päev vabaõhutegevust, vajadusel tuleks vastavaid eeskirju muuta. Samuti oleks eelistatav, et 7 m² kambrisse paigutatakse üks inimene ja 14 m² kambrisse mitte üle kolme inimese.¹⁰⁷

Seega peab distsiplinaarkinnipidamisel lisaks kõrvaliste isikute ohutusele pöörama tähelepanu ka kinnipeetava ohutusele ning kinnipidamise tingimustele. Olenemata sellest, et kinnipeetav on ohtlik kõrvalistele isikutele, ei tohi kinnipidamisel tekitada kinnipeetavale üleliigseid vigastusi – seda eriti käeraudade või sidumisvahendite kasutamisel, kus vigastused on kerged tekkima vahendite vääril kasutamisel. Kui lähtuda Euroopa Nõukogu raportis, siis on vajalik pöörata suuremat tähelepanu isiku kinnipidamistingimustele.

---

¹⁰⁷ Council of Europe. Report to the Estonian Government on the visit to Estonia carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT). Strasbourg 21.01.2014, lk 58.- Arvutivõrgus: <http://www.cpt.coe.int/documents/est/2014-01-inf-eng.pdf>. (03.04.2015)

2.5. Distiplinaarmenetlusest sõjaajal

Varasem Kaitseväe distsiplinaarmäärustik sisaldas eraldi sätteid Kaitseväe distsiplinaarmäärustiku kehtivuse kohta sõjaajal. Viimase redaktsiooni p 280 kohaselt kehtis sõjaajal distsiplinaarmäärustik niivõrd, kuivõrd ta on rakendatav sõjaaja tingimustes ega ole vastuolud sõjaajal kehtivate õigusaktidega. Kaitseväe distsiplinaarseaduses (edaspidi KDS) oli olemas eraldi 8. peatükk, mis sätestas Kaitseväe distsiplinaarseaduse rakendamise sõjaajal.

KDS § 60 kohaselt kehtis kaitseväe distsiplinaarseadus sõjaajal niivõrd, kuivõrd on ta rakendatav sõjaaja tingimustest ja ei ole vastuolus sõjaajal kehtivate riigikaitseliste õigusaktidega. Sama paragrahvi lõike kaks kohaselt kehtis sõjaseisukorra ja mobilisatsiooni väljakuulutamisel alates kaitseväelase suhtes kõrgendatud distsiplinaarvastutus, mis seisnes kaitseväelasele antud lisakohustuses, õigusaktidega kehtestatud ja KDS-i 8. peatükis sätestatud piirangutes ning laiema distsiplinaarvõimu kasutamises vastavalt kaitseväelase ametikohale. Sõjaseisukorra väljakuulutamisel alates kehtis KDS § 61 kohaselt distsiplinaarvõimu laienemine ühe ametikoha astme võrra ning eriülesandel tegutseva või eriülesandega lähetatud väeüksuse või allüksuse ülema distsiplinaarvõimu laienemine kahe ametikoha võrra.

Distsiplinaarkaristusi kohaldati KDS § 62 tulenevalt sõjaseisukorra ja mobilisatsiooni ajal KDS sätestatud erisustega. Esimeseks erisuseks oli see, et ülem oli kohustatud vastava distsiplinaarmenetluse läbi viima kiirendatud korras. Teiseks tuli distsiplinaararesti kohaldamisel, kui arestimaja kasutamine olukorrast tulenevalt ei ole võimalik või otstarbekohane, siis oli lubatud kasutada karistuse täideviimiseks väeüksuse paiknemise kohas olevaid arestimaja põhinõuetele vastavaid ruume (ruumi). Piirata ei olnud lubatud öise puhkuse ja ruumi päevase valgustuse tingimusi ning toitlustamise korda. Ruumi õhutemperatuur ja – niiskus peavad ligilähedaselt vastama sisemäärustikus ettenähtud nõuetele. Distsiplinaararestiga karistatud kaitseväelase kinnipidamine pidid toimuma sõjaajal vahi all. Distsiplinaararestist või distsiplinaarkinnipidamiselt omavoliline lahkumine loeti vahi alt põgenemiseks.

Distsiplinaarkaristus pidi kustuma KDS § 64 kohaselt siis, kui kaitseväelane ei ole pärast karistuse määramist kolme kuu jooksul toime pannud uut distsiplinaarsüütegu. Ülemal oli õigus kustutada distsiplinaarkaristust enne tähtaega karistatud kaitseväelase püüdliku ja kohusetundliku teenistuse korral. Lisaks oli KDS-s reguleeritud kaebuse esitamise ja kaebuse

lahendamise tingimused sõjaajal. KDS § 65 kohaselt distsiplinaarkaristuse peale kaebuste esitamine sõjaajal väeüksuse või allüksuse lahingülesande või ülema poolt antud muu ülesande täitmise või selleks ettevalmistamise ajal ei olnud lubatud. Distsiplinaarkaristuse peale sõjaajal kaebuse saanud ülem oli kohustatud selle läbi vaatama ja lahendama viivitamatult või mõjuva põhjuse ilmnemisel kolme ööpäeva jooksul. Ülemal oli õigus jätta kaebus lahendamata, kui ta kaebust peab sõjalist olukorda arvestades mitteoluliseks. Nimetatud juhul oli kohustus anda alluvale vastav selgitus. Alluva kaebuse lahendamata jätmise korral oli ülem kohustatud selles ette kandma oma vahetule ülemale.

Uus KVTS ei sisalda eraldi sätteid seaduse kehtivuse kohta sõjaajal. Seaduse eelnõu menetlemise ajal on sellele pööranud tähelepanu ka Eesti Eruohvitseride Kogu. Kaitseväe teenistuse seaduse eelnõu lisas 2 on eelnõu koostajad selgituseks toonud, et need sätted on seadusest teadlikult välja jäetud ning kõik sätted, mis käsitlevad kaitseväeteenistust sõja ajal, viiakse sõjaaja riigikaitse seadusesse (edaspidi RiKS)^{108, 109}.

Tulenevalt RiKS §-st 79, võib sõjaseisukorra ajal sõjaaja ametikoha ülesandeid täitvale tegevväelasele kohaldada KVTS § 168 lõikes 2 sätestatud distsiplinaarkaristusi. Lisaks on lubatud distsiplinaarkaristuse määramise õigusega ülemal kõrvaldada tegevväelane distsiplinaarmenetluse ajaks sõjaaja ametikohalt, viies ta ajutisele teisele sõjaaja ametikohale või vabastades ta teenistusülesannetest täielikult. Isikule, kes on ajutiselt määratud teisele sõjaaja ametikohale säilib distsiplinaarmenetluse ajaks senine palk. Ka juhul, kui tegevväelane on kahtlustatav või süüdistatav karistusseadustiku 15. peatükis, 17. peatüki 2. jaos või §-s 435 või 447 sätestatud süüteo, mille eest karistusseadustik näeb ette vähemalt viieaastase vangistuse, võib sõjaaja ametikoha asukoha ülem tegevväelase üle viia teisele sõjaaja ametikohale senise palga säilimisega. Kui tegevväelast ei ole võimalik üle viia teisele sõjaaja ametikohale, siis võib talle määrata talle ametikohaväliseid teenistusülesandeid ja kõrvaldada ta ametikohast tulenevate teenistusülesannete täitmisest osaliselt või täielikult.

Seega kehib Kaitseväe distsiplinaarsüsteem edasi sarnaselt rahuajale ka kaitsevalmiduse kõrgendamise sõjaseisukorra, mobilisatsiooni ja demobilisatsiooni ajal. Kehtiv distsiplinaarmenetluse kord, mis on sätestatud KVTS-s ja mida Kaitseväes igapäevaselt rakendatakse, tagab kaitsevälase põhiõiguste kaitse ja on praktikas lihtsalt administreeritav. KVTS-s sätestatud distsiplinaarkaristused on rakendatavad ka kaitsevalmiduse kõrgendamise,

---

¹⁰⁸ Sõjaaja riigikaitse seadus. – RT I 1994, 69, 1194; RT I, 13.03.2014, 80.

¹⁰⁹ Kaitseväe teenistuse seaduse eelnõu lisas 2. – Arvutivõrgus: http://www.riigikogu.ee/?op=emspain&page=pub_file&file_id=f2d86743-7c37-0cbd-231c-bd7fd55fe f5b&. (29.03.2015)

mobilisatsiooni, demobilisatsiooni ja sõjaseisukorra ajal, mistõttu ei ole vaja kehtestada uusi distsiplinaarkaristusi. Samuti on oluline, et Kaitseväes tegutsevad üksuste ülemad rahuajal omandatud distsiplinaarmenetluse oskuste põhjal ja neid oskusi saab sujuvalt rakendada edasi ka mobilisatsiooni, demobilisatsiooni ja sõjaseisukorra ajal.¹¹⁰

Praegu kehtivad distsiplinaarmenetluse sätted, mis on toodu ära KVTs ning praeguse magistritöö eelnevates alapeatükkides käsitletud, ei arvesta sõjaaja erisusi ning seetõttu osaliselt ei sobi need sätted sõjaajal rakendamiseks. Arvestada tuleb, et sõjaajal mobilisatsiooni väljakuulutamisega kutsutakse kaitseväekohuslased tegevteenistusse. Kindlasti astub tegevteenistusse ka neid inimesi, kes tegelikult ise seda ei soovi. Kuna isikute arv teenistuses kasvab ning mõnedki neist sõjaväelist distsipliini järgida ei soovi, siis kasvab distsiplinaarmenetluste arv sõjaajal hüppeliselt. Samuti tuleb arvestada, et distsiplinaarrikkumisel võib sõjaaja olla palju raskemad tagajärjed sõjaväe tegevusele kui rahuajal. Seetõttu on vajalik, et distsiplinaarmenetlus viidaks läbi võimalikult kiiresti ja efektiivselt. Lisaks tuleb pöörata tähelepanu sellele, et isikul oleks ka sõjaajal võimalik kohtus tagatud kaitsja osavõtt. Korduste vältimiseks on kaitsja osavõtu vajalikkusest on rohkem kirjutatud antud magistritöö kolmandas peatükis.

2.6. Distsiplinaarõigus välisriikides

2.6.1. Distsiplinaarõigusest välisriikides üldiselt

Distsiplinaarrikkumisi loetakse tüüpiliselt väiksemateks rikkumisteks, millega tegeleb sõjaväes ülem, sõjakohus või distsiplinaartribunal. Raskemad rikkumised on üldiselt kuriteod, mille on toime pandud sõjaväelane. Olenevalt rikkumise asjaoludest võidakse mõningaid distsiplinaarrikkumisi lugeda kuritegudeks. Näiteks võidakse kuriteona klassifitseerida väiksemaid distsiplinaarrikkumisi, kui need on toime pandud sõjaajal. Sõjaajal ilma ülema loata lahkumine on võrreldav desertöörusega, mistõttu on põhjendatud, et selline rikkumine sõjaajal on kuritegu. Samuti võib kuriteoga olla tegemist siis, kui sõjaväelane paneb toime väiksemaid distsiplinaarrikkumisi korduvalt või distsiplinaarrikkumine segab tõsiselt relvajõudude tegevust.¹¹¹

---

¹¹⁰ Seletuskiri riigikaitseaduse eelnõu (772 SE) juurde, lk 80. – Arvutivõrgus: <http://www.riigikogu.ee/?page=eelnou&op=ems&eid=444b1af3-5b34-424d-bea0-2b211bb1a8b9> (15.03.2015)

¹¹¹ M. Vashakmadze. Guidebook. Understanding military justice. Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces. 2010, lk 23.

Distsiplinaarrikkumistena võidakse käsitleda au andmata jätmist, tülitsemist teise relvajõudude liikmetega, joobeseisundis olemist teenistusülesannete täitmise ajal ning allumatust. Distsiplinaarkaristused on tüüpiliselt vabaduste piiramine (näiteks arest), majanduslikud karistused (näiteks palgast kinnipidamised), auastme alandamine ning noomitus. Distsiplinaarmenetluse algatamise õigus on üldiselt ülemal. Nii vahetegu distsiplinaarrikkumise ja kuriteo vahel kui ka distsiplinaarrikkumiste ja – karistuste loetelu sõltub alati konkreetse riigi seadusandlusest. Inimõiguste eksperdid on rõhutanud, et väiksemaid rikkumisi ei tohiks käsitleda kui kuritegusid ning on soovitanud väiksemad kuriteod dekriminaliseerida.¹¹²

2.6.2. Soome Vabariigi distsiplinaarõigus

Sõjaväelaste poolt toime pandud rikkumisi vaadatakse Soome Vabariigis (edaspidi Soome) üle, kas distsiplinaarkorras või kohtulikus korras. Otsuse, kas saata asi kohtusse lahendamiseks, teeb Soomes brigaadi ülem. Iga aasta lahendatakse umbes 5000 kaasust distsiplinaarkorras ning 300 kaasust kohtulikus korras. Peamisteks rikkumisteks on teenistusala sed rikkumised, puudumisega seotud rikkumised, kuulekusega seotud rikkumised (nagu allumatus ülemale), distsiplinaarrikkumised (nagu halb käitumine või avalikus kohas joobeseisundis viibimine teenistusvälisel ajal) või poliitilise aktiivsusega seotud rikkumised. Distsiplinaarkorras karistatakse Soomes tavaliselt ametliku hoiatusega, lisakohustustega, kinnipidamisega kasarmus või trahviga. Ka sõjaajal väiksemate rikkumiste eest karistatakse distsiplinaarkorras. Erinevalt rahuajast on trahvid sõjaajal suuremad ning lisakohustuste määramine ja kinnipidamine kasarmus arvukam.¹¹³

Kuigi antud magistritöö autoril ei olnud võimalik kätte saada neid seaduse sätteid, mis reguleerivad distsiplinaarmenetluse läbiviimist sõjaseisukorra ajal, siis hoolimata sellest on Eestil võimalik Soome distsiplinaarmenetluse osas õppida seda, et Soomel on olemas sõjaseisukorra ajaks ette nähtud distsiplinaarmenetluse normid, mis näevad ette palju rangemaid karistusi, kui seda näevad ette rahuaja distsiplinaarmenetluse sätteid. Seega Soomes peetakse sõjaseisukorra ajal toime pandud distsiplinaarrikkumisi palju raksemateks, kui rahuajal toime pandud distsiplinaarrikkumisi.

---

¹¹² M. Vashakmadze (viide 111), lk 23.

¹¹³ A. Lehmusjärvi. Finnish Military Justice system in War. Ettekanne Eesti Reservohvitseride Kogu Juristide Sektsiooni V konverentsil.

2.6.3. Prantsuse Vabariigi distsiplinaarõigus

Prantsuse Vabariigis (edaspidi Prantsusmaa) on distsiplinaarmenetlus ja kriminaalmenetlus eraldatud. Mis tähendab seda, et kriminaalmenetluse alustamine ei too endaga kaasa alati distsiplinaarmenetluse algatamist. Samuti ei takista kriminaalmenetluse mittealgatamine distsiplinaarmenetluse algatamist. Distsiplinaarõigus on Prantsusmaal olemas selleks, et oleks võimalik kaitseväelast karistada hooletuse või eksimuste eest, mis on toime pandud teenistusülesandeid täites. Selleks, et rikkumine alluks distsiplinaarmenetlusele, peab rikkumine olema toime pandud teenistusülesannete täitmise ajal või peab olema tõenäoline mõju teenistusülesannete täitmisele.¹¹⁴

Prantsusmaal sõltub distsiplinaarkaristus auastmest. On olemas kaks nimekirja – ühes sätestatakse distsiplinaarkaristused madalama auastmega kaitseväelastele ning teises nimekirjas on distsiplinaarkaristused kõrgema auastmega kaitseväelastele. Madalama astme kaitseväelastele on võimalik distsiplinaarkaristusena määrata, kas hoiatus, aresti või vangistus. Kui tavaline kaitseväelane on toime pannud väga suure rikkumise, siis saab lisaks distsiplinaarkaristusele alandada kaitsevälase auastet. Aresti pikkus Prantsusmaal oleneb sellest, kes määrab aresti. Kui arest määratakse Kaitseministeeriumi enda poolt, siis võib aresti pikkuseks olla kuni 40 päeva. Kõrgema auastmega kaitsevälasele on võimalik distsiplinaarkorras määrata karistuseks ametikohalt lahkumine sundpuhkusele maksimaalse kestusega kolm aastat, distsiplinaarmeetmena kaadrist eemaldamine või kaitsevälase eemaldamine edutamise kavast. Raske rikkumise korral saab määrata karistuseks kohene teenistussuhte peatamine. Lisaks eelpool nimetatud kahele astmele on võimalik distsiplinaarkaristusi määrata vabatahtlikele. Seadus lubab vabatahtlike puhul ülesannete täitmisest vabastamist.¹¹⁵

Distsiplinaarmenetlus algatatakse Prantsusmaal rikkumise avastamise hetkest. Igal kaitseväelasel on õigus ning isegi kohustus anda teada rikkumistest, mis on toime pandud tema alluvate või tema auastmest allpool asuvate kaitseväelaste pool ning paluda distsiplinaarkaristuse määramist. See palve edastatakse rikkumise toime pannud kaitsevälase väeosa ülemale. Väeosa ülem ülesanne on kuulata kaitseväelane ära ning teha kindlaks sündmuse faktilised asjaolud ning süüdistuse aluse. Seejärel saab väeosa ülem ise oma

---

¹¹⁴ J. Gerkrath. European Military Law Systems. Toimetanud G. Nolte. De Gruyter Recht. Berliin 2003, lk 319 - 320.

¹¹⁵ J. Gerkrath (viide 114), lk 320.

distsiplinaarvõimu piires määrata distsiplinaarkaristuse või saata asi edasi endast kõrgemal seisvale ülemale.¹¹⁶

Seadus annab igale kaitseväelasele õiguse ennast kaitsta enne karistuse määramist. Kui karistus määratakse kõrgema isiku poolt kui väeosa ülem, siis peab olema kaitse esitatud kirjalikult. Muudel juhtudel aga suuliselt. Lisaks kaitseõigusele on kaitseväelasel võimalik esitada kaebus määratud distsiplinaarkaristuse peale. Kui rikkumine on registreeritud kaitseväelase isiklikus failis, siis saab kaebuse esitada ka halduskohtule. Alates 2001 aastast peab enne halduskohtule kaebuse esitamist, esitama oma kaebuse “*commission préalable des recours*”.¹¹⁷

Prantsusmaa distsiplinaarõigus ja Eesti distsiplinaarõigus on üpriski sarnased. Prantsusmaal on erinevate auastmetega kaitseväelastele erinevad karistused, sama on ka Eestis – ajateenijate ja kaadrikaitseväelastele on ette nähtud erinevad karistused. Sarnasusi on ka muude distsiplinaarmenetluse normide osas. See näitab, et paljuskki on distsiplinaarmenetluse osas eri riikidel väga sarnased arusaamad, kuidas distsiplinaarmenetlust läbiviija tuleb. Mõnevõrra erinev on arusaam anglo-ameerika õigussüsteemis, mida Ameerika Ühendriikide näitel on vaadatud järgmisena.

2.6.4. Ameerika Ühendriikide distsiplinaarõigus

Ameerika Ühendriikides (edaspidi USA) lahendatakse distsiplinaarrikkumised kohtuvälise karistamise (nonjudicial punishment) näol. Kohtuväline karistamine toimub *United States Code of Military Justice*¹¹⁸ artikkel 15 sätete alusel. Kohtuväline karistamine annab ülemale vajalikud ja kiired meetmed hea distsipliini ja korra tagamiseks ning edendab positiivset käitumist teenistuskaaslaste seas ilma sõjakohtu süüdimõistva kohtuotsuseta. Iga ülema ülesanne on tagada hea distsipliin ja kord. Üldjuhul tagatakse hea distsipliin läbi tõhusa juhtimise. Väiksemate rikkumiste korral on igal juhul diskretsioon otsustada rikkumise üle. Kui juht kaalub kohtuvälist karistamist, siis peab ta arvestama rikkumise iseloomu, teenistuja varasemat käitumist sõjaväes ning kohtuvälise karistuse mõju teenistujale ning teenistuja teenistusraamatule.¹¹⁹

---

¹¹⁶ J. Gerkrath (viide 114), lk 321.

¹¹⁷ J. Gerkrath (viide 114), lk 321 - 322.

¹¹⁸ United States Code of Military Justice. – Arvutivõrgus: <http://www.ucmj.us>. (04.04.2015)

¹¹⁹ Manual for Courts-Martial United States.. United States 2012, lk V-1. – Arvutivõrgus: http://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/MCM-2012.pdf. (04.04.2015)

Kohtuväline karistamine USA-s on lubatud ainult väiksemate rikkumiste korral. See, kas on tegemist väikese rikkumisega või mitte, oleneb asjaoludes. Rikkumise raskust hinnates arvestatakse rikkuja vanuse, auastmega, määratud teenistusülesannetega, varasema käitumise ning rikkuja kogemustega. Rikkumise raskust hindab ülem, kes soovib määrata kohtuvälist karistust. Kohtuvälise karistamise korral tuleb arvestada, et kehtib topelt karistamise keeld, lubatud ei ole karistust suurendada, kui karistus on juba määratud, kehtivad aegumistähtjad, kohtuväline karistamine ei ole lubatud siis, kui samas asi on tsiviilkohtus.¹²⁰

Kohtuvälise karistusena on USA-s võimalik määrata:

- 1) märkus või noomitus,
- 2) piirang (restriction),
- 3) kinnipidamine,
- 4) vangistus,
- 5) arest vee ja leiva peal või piiratud toidukogusega,
- 6) lisakohustused,
- 7) auastme alandamine,
- 8) palga vähendamine.¹²¹

Kui kaitseväelane leiab, et määratud karistus on ebaõiglane või ebaproportionaalne võrreldes rikkumisega, siis on võimalik asi edasi kaevata. Edasikaebamiseks tuleb apellatsioon esitada kirjalikult. Lubatud on lisada omapoolsed seisukohad, miks leitakse, et karistus oli ebaõiglane või ebaproportionaalne. Apellatsioon tuleb esitada viie päeva jooksul alates karistuse määramisest. Apellatsiooni läbivaatamise ajal võib mõningatel juhtudel olla nõutud karistuse kandmine. Apellatsiooni vaatab läbi karistuse määranud ülemast kõrgemal asetsev isik. Peale asja läbivaatamist teavitatakse kaitseväelast koheselt.¹²²

USA puhul tuleb arvestada sellega, et kaitseväelaste arv on suur ning seetõttu on riigil ka suured kogemused distsiplinaarmenetluse läbiviimisega. Samas on oluline meele pidada, et USA-l on suuremad majanduslikud võimalused oma süsteemi ülevõlpidamiseks. USA süsteemi puhul on tähelepanuväärne see, et seaduses ei ole toodud loetelu nendest rikkumistest, mille puhul on võimalik distsiplinaarkorras kohtuväliselt karistada. Seega on ülemal suurem diskretsiooni võimalus, mis paneb ülemale ka suurema vastutuse. Ülema

---

¹²⁰ Manual for Courts-Martial United States. (viide 119), lk V-1 – V-2.

¹²¹ Manual for Courts-Martial United States. (viide 119), lk V-4 – V-6.

¹²² Manual for Courts-Martial United States. (viide 119), lk V-8 – V-9.

omavoli eest kaitseb kaitseväelast õigus ebaõiglase või ebaproportsionaalse karistuse puhul asin edasi kaevata. Seega saab karistada kaitseväelast kõikide väikeste rikkumiste eest, mille puhul ülem peab vajalikuks distsiplinaarkaristuse kohaldamist. Ülemat ei piira seadusandja poolsed piirangud. Siit tuleb ilmekalt välja ka erinevate õigussüsteemide erinevus.

2.6.5 Järeldused

Soome Vabariigi, Prantsusmaa ning Ameerika Ühendriikide distsiplinaarõiguse võrdlusest tuleb välja, et kaitseväelaste poolt toime pandud väiksemate rikkumiste puhul on võimalik ülemal koheselt reageerida ning määrata karistus ilma, et oleks vajalik asja arutamine kohtulikus korras, mis enamikes riikides võtaks väga kaua aega. Iga väikese rikkumise korral, mille on toime pannud kaitseväelane on vajalik aga kiire reageerimine. Aasta või lausa aastaid hiljem määratud karistus ei täidaks enam oma eesmärke ega tagaks distsipliini sõjaväes. Ka määratavate karistuste osas on riigiti üpris samad võimalused – distsiplinaarrikkumise korral määratakse tulenevalt rikkumise raskusest noomitus, kaitseväelase kinnipidamine või auastme alandamine. Erandina paistab silma USA, kus on võimalik määrata karistusena arest vee ja leiva või piiratud toidukogusega. Tänapäeval ei ole selline karistus enam väga levinud.

Soome distsiplinaarõigus paistab silma sellepöolest, et eristatakse seda, kas tegu on toime pandud rahuaja või sõjaseisukorra aja tingimustes. Sellest oleneb, kui karmilt kaitseväelast rikkumise eest karistatakse. Nimelt sõjaseisukorra ajal toime pandud teo eest karistatakse rangemalt, kui sama tegu oleks toime pandud rahuaja tingimustes. Selline vahetegu võib olla tingitud sellest, et Soome distsiplinaarmenetlus on mõeldud üldjuhul rahuaja tingimustesse ning alles sõjaseisukorra väljakuulutamise hetkest alates on vaja distsiplinaarmenetluse norme, mis vastaksid sõjaseisukorra aja vajadustele. Samas USA, kes osaleb sõjaliste konfliktide lahendamisel üle maailma erinevates riikides, vajab distsiplinaarõigust, mis on rakendatav nii rahuaja tingimustes, kui ka nende rikkumiste menetlemiseks, mis on toime pandud välismaal sõja piirkondades. USA paistab silma ka selle poolest, et seaduses ei ole toodud loetelu nendest rikkumistest, mille puhul on võimalik distsiplinaarkorras kohtuväliselt karistada. Samas kui Eesti, Soome ja Prantsusmaa distsiplinaarmenetluse normid seavad selles osas piiranguid. Seega on võimalik jõuda järeldusele, et distsiplinaarmenetlus on riigiti üpriski sarnane ning erinevused on tingitud eri riikide sõjavägede erinevatest vajadustest ning traditsioonidest. Järelikult peab ka Eestil olema oma distsiplinaarmenetlus, mis arvestab just Eesti spetsiifilisi vajadusi ja võimalusi.

3. KAITSEVÄELASTE SÜÜTEGUDE MENETLUS

3.1. Tänapäevase kaitseväelaste süütegude menetluse kujunemine Eesti Vabariigis

Sõjavägi on organisatsioon, mis palkab mehi ja naisi kõikidest ühiskonna kihtidest, vastutab nende väljaõppe eest ning varustab neid surmavate relvadega. Väljaõpetatud kaitseväelase ülesanne on käsu olemasolul rakendada ka surmavat jõudu, samas on ka kohustus hoiduda jõu kasutamisest, kui olukord seda nõuab.¹²³ Seega on eriti kriitilise tähtsusega, et sõjaväes valitseks kord ja distsipliin. Ilma korra ja distsipliinita võib tekkida olukord, kus kaitseväelane võib tekitada oma tegevusega suurt kahju ning tagajärjeks võib olla avalikkuse usalduse kadumine sõjaväe suhtes ning sellega ka kahju sõjaväe mainele.

Üheks efektiivseks vahendiks korra ja distsipliini hoidmisel sõjaväes on iga rikkumise karistamine. Samas ei ole oluline karistamine kui fakt ise, vaid see, et karistus oleks õiglane ja õigeaegne. Kuigi esmapilgul tundub, et iga karistus on efektiivne, kuid uurimused on näidanud, et ebaõiglane karistus ei täida oma eesmärki. Kui isikule tundub, et tema karistus ei ole õiglane, siis ei ole see isik enam nii koostööaldne. Samas ei tohi unustada ka ajalist faktorit – mida hiljem isikut karistatakse, seda vähem efektiivne karistus on. Samuti on hilinevad õigustsüsteemid ebaõiglane kannatanu suhtes.¹²⁴ Seega on oluline, et kaitseväelaste rikkumised menetletaks kiiresti ja õiglaselt. Selleks peab igal riigil olema oma õigussüsteem, mis suudab tagada kaitseväelaste süütegude kiire ja õiglase lahendamise ning suudab arvestada kaitseväelaste rikkumiste eripäradega.

Kui kaitseväelaste distsiplinaarrikkumiste menetlemine on riigiti üpris sarnane, siis kaitseväelaste süütegude menetlemine on riigiti väga erinev. Anglo-ameerika riikides on kaitseväelaste süütegude menetlemiseks olemas sõjakohtud (*court - martial*). Eraldi sõjakohtute olemasolu on vajalik, sest sõjavägi on organisatsioon, mis täidab oma ülesandeid nii rahuaaja tingimustes, kui ka sõjaaja tingimustes. Seega peab olema kohtusüsteem, mis on paindlik ning arvestab nii sõjaväe eripäradega, kui ka olemasoleva rahuaaja tingimustes, kui ka sõjaajal. Sellise paindlikkuse suudab tagada eraldi kohus, mis on üldkohtutest lahutatud.¹²⁵ Üha rohkem on Anglo-ameerika riikides leitud, et see on vanamoodne ning liiga

¹²³ K.M. Theurer, J.M. Russell. Why military justice matters. - The Reporter 2010/37, no 2, pp 7-8.

¹²⁴ K.M. Theurer, J.M. Russell (viide 123), pp 9-10.

¹²⁵ T. Kovacs. International Experience of the Organisational and Procedural Solutions of Military Justice. - Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pecs Publicata 2006/139, p 323.

ajaloos kinni ning vajalik oleks moderniseerimine.¹²⁶ Teise lahendusena on võimalik, et kaitseväelaste süütegusid lahendavad nii rahuajal kui ka sõjaaja üldkohtud. Kolmandana on kasutusel süsteem, kus rahuajal lahendavad kaitseväelaste süütegusid üldkohtud ning sõjaajal erikohtud.¹²⁷

Seega on riikidel kaitseväelaste süütegude menetlemiseks võimalik valida mitmete lahenduse vahel. See milline lahendus sobib paremini ühele või teisele riigile oleneb paljudest asjaolust. Esiteks sõltub see sellest, kui rikka riigiga on tegemist ehk kui palju on võimalik ühel riigil kulutada oma kohtusüsteemi ülalpidamiseks. Rikkamad riigid saavad endale lubada erikohtute olemasolu, sest suudavad koolitada ning võtta teenistusse inimesi, kes on saanud eraldi väljaõppe kaitseväelaste süütegudega tegelemiseks. Teiseks sõltub lahenduse valik sellest, kui palju kaitseväelaste süütegusid peab kohus lahendama. Kui kaitseväelaste süütegusid on vähe, siis ei ole riigi jaoks otstarbekas pidada üleval erikohtuid, vaid mõttekam on anda need süüteod üldkohtutel lahendada. Seda seetõttu, et sõjakohtu jaoks on vajalik koolitada eraldi personali, kes peavad saama põhjalikud teadmised mitte ainult juriidikast, vaid ka teadmised sõjandusest. Kui need inimesed töötavad ainult sõjakohtus, siis rikkumiste arvu vähesuse tõttu oleks keeruline neile inimestele leida rakendust. Üldkohtu pädevusse andes on võimalik koolitada välja üldkohtus isikud, kes hakkaksid oma igapäevase töö kõrvalt tegelema kaitseväelaste süütegude menetlemisega. See hoiaks kokku kulusid, mis läheksid sõjakohtute administratsiooni ülalpidamiseks.

Lisaks majanduslikele võimalustele ning riigi vajadustele tuleb arvestada ka inimõigustega. Inimõiguste ja põhivabaduse kaitse konventsioon seab piiranguid sellele, kuidas võib süütegude menetlemine toimuda ning milliseid karistusi saab määrata.¹²⁸ Konventsiooni artikkel 5 kohaselt on igaühel õigus isikuvabadusele ja -puutumatusse. Artiklis 5 on toodud ka erandid, millistel juhtudel on isikult lubatud võtta vabadus. Artikkel 5 lubab isikult võtta vabaduse juhtudel, kui toimub seaduslik kinnipidamine pädeva kohtu süüdimõistva otsuse alusel või seaduslik vahistamine või kinnipidamine kohtu seadusliku korralduse täitmata jätmise eest või seaduses ettenähtud kohustuse täitmise tagamiseks. Seega ei luba konventsioon ka kaitseväelase kinnipidamist ilma seadusliku ja pädeva kohtu otsuseta.

---

¹²⁶ S. S. Strickey. Anglo-American military justice systems and the wave of civilianization: will discipline survive? – Cambridge Journal of International and Comparative Law 2013/2, pp765-766.

¹²⁷ A.W. Dahl. International trends in Military Justice. Presentation Global Military Appellate Seminar at Yale Law School, April 1-2, 2011. – Arvutivõrgus: http://www.law.yale.edu/2011-04_International_trends.pdf . (09.04.2015)

¹²⁸ A.W. Dahl (viide 127).

Samuti peab tagama konventsiooni artikkel 6 õiglase kohtupidamise. Artikkel 6 kohaselt on igaühel oma tsiviilõiguste ja -kohustuste või temale esitatud kriminaalsüüdistuse üle otsustamisel õigus õiglasele ja avalikule kohtumenetlusele mõistliku aja jooksul sõltumatu ja erapooletu, seaduse alusel moodustatud kohtus. Kohtuotsus kuulutatakse avalikult, kuid istungi võib ajakirjanikele ja üldsusele täielikult või osaliselt kinniseks kuulutada demokraatliku ühiskonna kõlbluse, avaliku korra või riigi julgeoleku huvides, alaealise huvides või poolte eraelu kaitseks või kohtu määratud ulatuses erijuhtudel, kui avalikkus kahjustaks õigusemõistmist. Seega peavad ka kaitseväelaste süütegusid lahendavad kohtud olema sõltumatud, erapooletud ning seaduse alusel loodud. Seega ei saa kaitseväelase süütegu lahendada ülema poolt määratud ohvitserid, sest ülemal võivad olla omad huvid mängus. Oluline on, et lisaks sellele, et kohus menetleb asju õiglaselt, peab see nii välja paistma ka väljapoole.¹²⁹

Ka Eesti Vabariigil tuli peale taasiseseisvumist teha valik, kes ja kuidas hakkavad menetlema kaitseväelastega seotud süütegusid. Teatud piirid pani sellele Eesti Vabariigi põhiseadus. Põhiseaduse §146 kohaselt mõistab Eesti Vabariigis õigust kohus, kes peab olema oma tegevuses sõltumatu ning peab mõistma õigust kooskõlas põhiseaduse ja seadustega. Põhiseaduse § 148-ga on paika pandud ka kohtusüsteem, mis koosneb maa- ja linnakohtutest ning halduskohtutest, ringkonnakohtutest ning Riigikohtust. Erikohtute loomise mõnda liiki kohtuasjade jaoks sätestab seadus. Erakorraliste kohtute moodustamine on aga põhiseaduse sama paragrahvi kohaselt keelatud.

Seega Eesti Vabariigi praegu kehtiv põhiseadus ei luba erakorraliste kohtute loomist. Selle sätte sissekirjutamist põhiseadusesse on võimalik selgitada ajaloolise mäluga. Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidus (edaspidi NSV Liit) olid erakorralised kohtud loodud poliitiliste eesmärkide saavutamiseks ja teisitimõtlejate represseerimiseks. Sellist tüüpi kohtutest puudusid protsessuaalsed tagatised ja kohtunike sõltumatus. Sellise sätte eesmärgiks on vältida olukorda, kus seadusandja või täidesaatev võim saaksid mingite eesmärkide täitmiseks luua erakorralisi kohtuid. Samuti on sätte eesmärgiks tagada põhiseadusega õigusriikluse põhimõtete järgimine.¹³⁰

Kuna erakorraliste kohtute loomine on Eesti Vabariigis keelatud, siis ei ole võimalik luua ka erakorralisi sõjakohtuid, mis olid olemas Eesti Vabariigi iseseisvumise järgselt - aastast 1918.

---

¹²⁹ A.W. Dahl (viide 127).

¹³⁰ R. Narits, U. Lõhmus. PõhiSK §148/7. – Madise, Ü. jt (toim). Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. 3. tr. Tallinn, 2012.

Nagu NSV Liidu erakorraliste kohtute puhul, puudusid ka okupatsiooni eelse Eesti Vabariigi erakorraliste sõjakohtute puhul protsessuaalsed tagatised. Esiteks sai erakorralise kohtu alla anda nende kuritegude puhul, mis eeluurimist ei vajanud ning olid päevselged. Teiseks kinnitas otsused isik, kes oli õigustatud isikut kohtu alla andma. Kolmandaks puudus erakorraliste sõjakohtute puhul edasikaebeõigus ning kohtuotsuseid viidi täide viivitamatult peale kohtuotsuse kinnitamist vastava väeülemaga poolt. Oluliseks tuleb pidada ka seda, et erakorralised sõjakohtud said erinevalt tavakohtutest määrata karistuseks ka surmanuhtlust.¹³¹

Seega võimaldas erakorraliste kohtute olemasolu kasutada kohtuid oma huvides. Esiteks olnes kohtu alla andmine ühe isiku otsustusest/suvast. Teiseks ei olnud realselt mingit kontrolli selle üle, kas erakorralise kohtu alla antud isikute süütegude puhul olid alati asjaolud päevselged või mitte. Järelikult kuna puudus ka edasikaebeõigus, siis teoorias oli võimalik ka täiesti süütu isiku süüdimõistmine, sest tema ülem seda omakasu eesmärkidel soovis. Kui arvestada sellega, et kui olulisel kohal on tänapäeval inimõigused ja õigusriikluse põhimõte, siis on õigustatud, et praegu ei ole Eesti Vabariigis võimalik luua erakorralisi sõjakohtuid. Seega seni kuni järgitakse õigusriikluse põhimõtet, mis koosneb põhiõigustest, võimude lahususest, õiguskindlusest, halduse seaduslikkusest ning võimu teostamise õiguspärasuse kohustuslikus kontrollist¹³², ei ole võimalik põhiseaduse sätte üle vaatamine ning erakorraliste kohtute lubamine Eesti Vabariigis.

Kui erakorraliste kohtute loomine Eesti Vabariigis on keelatud, siis erikohtute loomine Eesti Vabariigi põhiseaduse kohaselt on lubatud. Erikohtute loomise üle on Eesti Vabariigi taasiseseisvumise alguses ka arutatud. 1995. aastal avaldas arvamust selles küsimuses prof. Jaan Ginter. Prof. Jaan Ginter leidis, et vajadus erikohtute järele tuleneb põhiliselt kahest asjaolust – esiteks vajadusest kohtunike spetsialiseerumise järele ning teiseks vajadusest erinevate struktuuridega kohtukoosseisude järele erinevat liiki asjade läbivaatamisel. Vajadust spetsiifiliste koosseisude järele on võimalik rahuldada erinevate moodustega. Kas spetsiifilise struktuuriga kohtukoosseisudega üldkohtute siseselt või spetsiifilise struktuuriga erikohtute loomisega.¹³³

Samuti leidis prof. Jaan Ginter, et 1995. aastal oli vajadus kaitseväekohtute loomise järgi. Seda seetõttu, kaitseväelaste poolt toime pandud kuriteod on spetsiifilise iseloomuga kuriteod, mille arutamisel on vajalikud eriteadmised. Teiseks on soovitatav, et nende kuritegude

---

¹³¹ F. Karlson (viide 47), lk 191.

¹³² R. Maruste. Konstitutsionalism ning põhiõiguste ja –vabaduste kaitsmine. Tallinn: Juura 2004, lk 99.

¹³³ J. Ginter. Erikohtute võimalik koht Eesti Vabariigi õigussüsteemis. – Juridica nr I, 1995, lk 12.

kohtulikul arutamisel oleksid kaasistujatena kohtukoosseisus kaitseväelased. Kuna vastavat liiki kriminaalasjade arv on väike, siis oleks esimese etapina otstarbekas olnud mõne Tallinna ja Tartu kohtuniku mitteformaalne spetsialiseerumine kaitseväelaste poolt toime pandud kuritegude arutamisele. Teise etapina oleks võinud olla kaitseväelaste poolt toime pandud kuritegude arutamisele spetsialiseerunud formaalse struktuuri moodustamine. Sellised struktuurid oleks võinud olla ringkonnakohtute ning Tartu ja Tallinna linnakohtute (praeguste maakohtute) juures.¹³⁴

Aasta varem on selles küsimused arvamust avaldanud ka Jaan Puskar, kes leidis, et üheks lahenduseks oleks olnud 1994. aastal Riigikohtu korraldusega mõne linnakohtu juurde moodustada sõjaväekohtu osakond. Valikuna oleks olnud, kas Tartu Linnakohtu juurde, sest Riigikohus oleks juures kohe olnud või Tallinna Linnakohtu juurde, sest suurem osa kaitsevälasi paiknes Tallinnas. Oluline oleks lahendada ka küsimus, kas sõjaväekohtunikud peaksid olema kaitseväe ohvitserid või eraisikud. Samuti tõstatati küsimus selle kohta, kas Eesti vajaks sõjaväeprokuratuuri. Kui arvestada kulutusi, siis oleks olnud otstarbekam luua Riigiprokuratuuri juurde sõjaväe-prokuröri ametikohad. Seda seetõttu, et sõjaväeprokuröride tegevuse üle oleks kontrolli teostanud Riigiprokuratuur. Ohvitseridena oleks jäänud sõjaväeprokuröridele teatud alluvussuhe ka kaitseväe juhatajaga, kuid mitte töösse puudutavates küsimustes.¹³⁵

Suuremat tähelepanu sõjakohtute temaatikale on uuesti hakatud pöörama viimastel aastatel. 2014. aastal toimus Eesti reservohvitseride kogu juristide eestvedamisel konverents, kus arutati, kas Eesti vajab sõjakohut või mitte. Konverentsil oli valdavaks seisukoht, et Eesti ilmselt sõjakohut ei vaja, nagu see oli olemas Eesti Vabariigi esimesele iseseisvusperioodil. Samas ei saa see küsimus lahendamata jääda, vaid leida tuleks õige ja otstarbekas lahendus, mis sobiks just Eesti jaoks. Praeguseks sobivat lahendust leitud ei ole.¹³⁶

Hoolimata kõikidest aruteludest sõjakohtud ei loodud. Ainsaks erikohtuks on hetkel halduskohus. Muid erikohtuid Eesti Vabariigis loodud ei ole.¹³⁷ Sõjakohtute puudumine ei tähenda aga seda, et puuduks vastav menetluskord, mille raames toimub kaitseväelaste poolt toime pandud süütegude menetlus. Kaitseväeteenistusalased süüteod on toodud eraldi välja

---

¹³⁴ J. Ginter (viide 133), lk 12.

¹³⁵ J. Puskar. Kas Eesti Vabariik vajab sõjakohtuid? – Eesti Jurist, nr 12, 1994, lk 6 -7.

¹³⁶ K. Pihlakas. Kas Eesti vajab sõjakohut? – Kaitse Kodu 2014/6, lk 33.

¹³⁷ R. Narits, U. Lõhmus. PõhiSK §148/6.

karistusseadustikus¹³⁸ ning menetlus toimub kriminaalmenetluse seadustiku¹³⁹ sätete alusel. Erakorralise seisukorra ajal toimuvat reguleerib hetkel erakorralise seisukorra seadus¹⁴⁰, mis sätestab ka kriminaal- ja väärteoasjade menetlemise erisused erakorralise seisukorra aja. Sõjaajal toimuvat reguleerib aga sõjaaja riigikaitse seadus. 2015. aasta 31. detsembril lõppeb nii erakorralise seisukorra seaduse, kui ka sõjaaja riigikaitse seaduse hetkel kehtivad redaktsioonid ning 1. jaanuarist 2016. aasta jõustub uus riigikaitse seadus¹⁴¹. Uus riigikaitse seadus koondab § 1 kohaselt endast nii rahuaegse, kui ka sõjaaegse korralduse, samuti mobilisatsiooni ja demobilisatsiooni korralduse, Eesti Vabariigi osalemise rahvusvahelises sõjalises koostöös, kui ka riigikaitseobjektide kaitse.

3.2. Kaitseväelaste süütegude menetlus rahuajal

Kaitseväelaste süütegude menetlemine toimub rahuajal kriminaalmenetluse seaduse (edaspidi KrMS) sätete alusel. Kuna Eestis sõjakohtuid ei ole, siis tegeleb kaitseväelaste süütegude menetlemisega üldkohus. Erinevalt nn tavalisest kriminaalmenetlusest on kaitseväelaste süütegude menetlemisel mõningad erisused. Esiteks kehtib kriminaalmenetlusõigus KrMS § 3 lg 1 tulenevalt ka väljaspool Eesti Vabariigi territooriumi, kui kriminaalmenetluse esemeks on Eesti kaitseväeteenistuses oleva isiku tegu. Selle sätte kirjutamine Eesti kriminaalmenetluse seadustikku on tinginud Eesti Vabariigi valitsuse, edaspidi NATO arendusstaabi ülemjuhatus ja Liitlasvägede Euroopa ülemjuhatus peakorteri vastastikuse mõistmise memorandum vastuvõtva riigi panuse kohta NATO operatsioonide läbiviimisel (edaspidi SOFA leping), millega on liitunud ka Eesti.¹⁴² SOFA lepingu artikkel VII kohaselt peab teatud juhtudel saatev riik ise hoolitsema oma kaitseväelase poolt välismaal missioonil olles toime pandud tegude uurimise eest. Kokkuleppe kohaselt on selline õigus saatva riigi sõjaväevõimudel, mille alusel tuleb mõelda KrMS-i sätete alusel uurimispädevust omavat institutsiooni.¹⁴³

Teiseks lubab KrMS § 65 lg 2 kriminaalmenetluses kasutada välisriigis kogutud tõendeid, kui kriminaalmenetluse esemeks on kaitseväeteenistuses oleva isiku tegu, mis pandi toime väljaspool Eesti Vabariiki ning tõendi saamiseks tehtud menetlustoiming ei ole vastuolus

¹³⁸ Karistusseadustik. - RT I 2001, 61, 364; RT II 12.03.2015, 21.

¹³⁹ Kriminaalmenetluse seadustik. - RT I 2003, 27, 166; RT I, 30.12.2014, 10.

¹⁴⁰ Erakorralise seisukorra seadus. - RT I 1996, 8, 165; RT I, 16.12.2014, 12.

¹⁴¹ Riigikaitse seadus. - RT I, 12.03.2015, 1.

¹⁴² Eesti Vabariigi valitsuse, NATO arendusstaabi ülemjuhatus ja Liitlasvägede Euroopa ülemjuhatus peakorteri vastastikuse mõistmise memorandum vastuvõtva riigi panuse kohta NATO operatsioonide läbiviimisel. - RT II, 2004, 10, 39.

¹⁴³ Kriminaalmenetluse seadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse (599 SE) seletuskiri, lk 47. - Arvutivõrgus: <http://www.riigikogu.ee/?page=eelnou&op=ems&emshelp=true&eid=793874&u=20110215134600>. (10.04.2015)

Eesti kriminaalmenetluse põhimõtetega, sõltumata asjaolust, kas menetlustoiming tehti abistamistaotluse alusel või mitte. Kolmandaks lubab KrMS § 130 lg 6 kahtlustatavat kaitseväelast, kes ei viibi Eesti Vabariigi territooriumil prokuratuuri taotlusel eeluurimiskohtuniku määruse alusel tema Eesti Vabariiki toimetamiseks vahistada. Sellega on lahendatud missioonil viibiva kaitseväelase vahistamise küsimus. Üldjuhul tohib kaitseväelast kinni hoida 48 tundi, kuid kui selle aja jooksul ei jõuta isikut Eestisse tuua, siis on sellisel juhul olemas erisäte, mis lubab isikut vahistada kuni kümneks päevaks ning isik ei pea olema kohtus vahi alla võtmise määruse arutamise juures. Neljandaks on KrMS 215 lg 1 kohaselt uurimisasutuse ja prokuratuuri määrused ja nõuded kohustuslikud välismissioonil viibivale kaitseväelasele, kui kriminaalmenetluse esemeks on kaitseväeteenistuse oleva isiku tegu.

Kriminaalmenetluse tagamise osas lubab KrMS § 129 alusel tõkendina määrata ajateenistuses olevale kahtlustatavale või süüdistatavale kaitseväelasele määruse alusel väeüksuse juhtkonna järelevalve. Samuti on lubatud KrMS § 167 tulenevalt kaitseväeteenistus viibivale isikule esitada kutse uurimisasutusse, prokuratuuri või kohtusse kutsumiseks otsese ülema kaudu, kes korraldab ka tema ilmumise.

Lisaks sisaldab KrSM ka sätteid Sõjaväepolitsei pädevuse kohta. Tulenevalt KrMS § 31 on uurimisasutus oma pädevuse piires ka Sõjaväepolitsei. KrMS § 126² lubab Sõjaväepolitseil teha jälitustoiminguid sama paragrahvi lõigetes 1-10 sätestatu alusel. KrMS 212 lg 2 p 3 annab erandi üldisele uurimisalluvusele ning lubab kohtueelset menetlust toimetada kaitseväeteenistusalaste kuritegude ja sõjakuritegude puhul Sõjaväepolitseil. KrMS § 435 lg 2 annab Sõjaväepolitseile pädevuse Eesti Vabariigile siduvas rahvusvahelises õigusaktis sätestatud ulatuses rahvusvaheliseks kriminaalmenetlusalaselt koostööks.

Seega saab tinglikult tuua välja kolme liiki erisusi, mida KrMS sätestab kaitseväelaste süütegude menetlemisel. Esiteks lubab KrMS kaitseväelaste süütegude puhul uurimis- ning jälitustoiminguid läbiviija Sõjaväepolitseil. Ehk kaitseväelaste süütegudega tegeleb eraldi Sõjaväepolitsei. Teine osa erisusi kaitseväeteenistuse alaste süütegude osas tuleneb sellest, et kaitseväelased viibivad välisriikides missioonidel ning nende sätete ülesanne on lahendada välismaal viibiva kaitseväelase süütegude menetlemisega seotud probleeme. Ning kolmas osa sätteid lihtsustab uurimisasutuse tööd ning annab annab lisavõimalusi – esiteks lihtsustab kaitseväelasele kutse kätte toimetamist ning teiseks annab lisavõimalusena kohaldada väeüksuse juhtkonna järelevalvet. Ülejäänud osas toimub kaitseväelastega seotud süütegude menetlemine nn tavaliste KrMS sätete alusel.

Seega on muudetud kaitseväelastega seotud süütegude menetlemine efektiivsemaks. Pädevuse andmine Sõjaväepolitseile võimaldab süütegude menetlemisel arvestada kaitseväeteenistusega seotud eripärasid, mida eraisikust menetleja arvestada alati ei suuda. Teiseks on arvestatud sellega, et üha rohkem kaitseväelasi viibib välismissioonidel, mis tähendab seda, et võib tulla ette, et Eesti peab lahendama välismaal toime pandud kuritegu. Juba praegu on ette nähtud võimalikke probleeme, mis võivad tulla ette, kui kaitseväelane on süüteo toime pannud kauges riigis, kuhu tihti on keeruline minna, rääkimata kuludest, mis sellega kaasnevad. Seega peab riik kõik selleks tegema, et kriminaalmenetlust saaks läbiviija Eesti Vabariigis.

3.3. Süütegude menetlus erakorralise seisukorra ajal

Erakorralise seisukorra ajal toimuvat reguleerib erakorralise seisukorra seadus (edaspidi ErSS). ErSS § 1 tulenevalt seadus sätestab Eesti põhiseaduslikku korda ähvardava ohu kõrvaldamiseks erakorralise seisukorra väljakuulutamise aluse, tingimused ja korra ning erakorralise seisukorra korraldavate organite pädevuse. Samuti ka erakorralise seisukorra ajal rakendatavad abinõud ning isikute õigused, kohustused ja vastutuse erakorralise seisukorra ajal. Tulenevalt põhiseaduse §-st 129, võib Eesti põhiseaduslikku korda ähvardava ohu puhul Riigikogu Vabariigi Presidendi või Vabariigi Valitsuse ettepanekul oma koosseisu häälteenamusega välja kuulutada erakorralise seisukorra kogu riigis. Seda kõige kauem kolmeks kuuks.

Seega ei ole Riigikogule erakorralise seisukorra väljakuulutamise algatamise õigust antud. Seda seetõttu, et erakorralise seisukorra väljakuulutamise küsimus võib põhjendamatult sageli muutuda diskussiooni objektiks, sest opositsioon saaks valitsuse tegevuse suhtes kriitika väljendamisel teha populistlikke ettepanekuid sellise seisukorra väljakuulutamiseks.¹⁴⁴ Samuti on võimu väärkasutuse vältimiseks kehtestatud kolme kuune tähtaeg.¹⁴⁵ ErSS § 2 kohaselt kuulutatakse erakorralise seisukord välja tingimusel, et Eesti põhiseaduslikku korda ähvardava ohu kõrvaldamine ei ole võimalik ilma ErSS abinõusid rakendamata.

Eesti põhiseaduslikku korda ähvardav oht võib tuleneda ErSS § 3 kohaselt Eesti põhiseadusliku korra vägivaldse kukutamise katsest, terroristlikust tegevusest, vägivallaga seotud kollektiivsest surveaktsioonist, ulatuslikust vägivallaga seotud isikugruppide vahelisest

---

¹⁴⁴ PõhiSK §129/4.

¹⁴⁵ PõhiSK §129/5.

konfliktist, Eesti Vabariigi mõne paikkonna vägivaldsest isoleerimisest ning vägivallega seotud pikaajalisest massilisest korratusest. Sama seadus annab ka õiguse piirata inimeste õigusi ja vabadusi erakorralise seisukorra ajal. Antud magistritöö seisukohalt on oluline välja tuua, et tulevalt ErSS §-st 4 ei tohi kuriteos süüdiolevana käsitada kedagi enne, kui tema kohta on jõustunud süüdimõistev kohtuotsus. Samuti ei tohi piirata erakorralise seisukorra ajal igaühe õigust pöörduda oma õiguste ja vabaduste rikkumise korral kohtusse.

Seega tuleb ka erakorralise seisukorra kehtestamise ajal arvestada inimõiguste ja põhivabaduse kaitse probleematikaga. See tähendab, et hoolimata riigist toimuvast ei tohi teatud põhiõigusi piirata. Üheks nendest õigusest on õigus pöörduda oma õiguste ja vabaduste rikkumise korral kohtusse ning teiseks ei tohi kuriteos süüdiolevana käsitada kedagi enne, kui tema kohta on jõustunud süüdimõistev kohtuotsus. Ka Eesti Vabariigi põhiseaduse § 130 ei luba teatud õigusi ja vabadusi piirata. Järelikult jääb riigile alles kohustus põhiõigusi kaitsta teiste isikute ja ka teiste riikide eest ka erakorralise seisukorra ajal. Selline kohustus jääb alles samasugusena kui rahuajal.¹⁴⁶

Erakorralise seisukorraks valmistumisele on Eesti õiguskorras põhjalikult tähelepanu pööratud - näiteks põhiseaduse kommenteeritud väljaandes¹⁴⁷ Oma arvamuse selles küsimuses on esitanud ka õiguskantsler Indrek Teder.¹⁴⁸ Samas on vähe pööratud tähelepanu sellele, et erakorralise seisukorra väljakuulutamise ajal suureneb ka kuritegevus, mis tähendab, et riigil peavad olema olemas normid, mis võimaldaksid kiiresti ja tõhusalt kriminaal- ja väärteoasjade menetlemise erakorralise seisukorra ajal. Mõningad normid on ErSS 4. peatükis olemas. Tulenevalt ErSS §-st 27 peab kriminaal- ja väärteoasjade menetlus toimuma erakorralise seisukorra väljakuulutamise ajal kehtinud menetluskorda järgides, ErSS-st tulenevaid erisusi arvestades. ErSS §-dest 27-31 tulenevalt lubab seadus järgnevaid erisusi:

- 1) Kaitsja osavõtt erakorralise seisukorra ajal toimepandud kuriteo menetlusest on lubatud kokkuleppemenetluses või muudel juhtudel pärast süüdistusakti koostamist;
- 2) Erakorralise seisukorra ajal võib kuriteos kahtlustatavat kohtu loata kinni pidada kuni süüdistusakti koostamiseni või kokkuleppemenetluse läbirääkimiste alguseni, kuid mitte üle seitsme ööpäeva. Kahtlustatava kinnipidamise kohta koostab uurimisasutus

---

¹⁴⁶ PõhiSK §130/8.

¹⁴⁷ PõhiSK §129.

¹⁴⁸ Erakorraliseks seisukorraks valmistumise õigus. – Arvutivõrgus: http://oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/6iguskantsleri_margukiri_erakorraliseks_seisukorraks_valmistumise_oiguse_anal_uus.pdf. (11.04.2015)

määruse ja teatab sellest 48 tunni jooksul prokurörile. Määruse sisu tehakse kahtlustatavale teatavaks allkirja vastu;

- 3) Erakorralise seisukorra ajal on lubatud muuta Riigikohtu esimehel kriminaal- ja väärteoasjade läbivaatamise territoriaalset kohtualluvust;
- 4) Erakorralise seisukorra ajal määratakse kriminaalasi arutamisele 10 päeva jooksul, arvates selle kohtusse saabumise päevast ning kohtuotsus kuulutatakse välja järgmisel päeval pärast otsuse langetamist;
- 5) Erakorralise seisukorra ajal ei kohaldu kohtulikule arutamisele kriminaalmenetluse seadustiku §-s 268¹ sätestatud mitme kriminaalasja üheaegse arutamise keeld.

Eespool nimetatud sätteid muudatused jõustusid 24.07.2009. Muudatustega viidi ErSS vastavusse karistusseadustiku jõustumisel toimunud muudatustega. Samas ei kaasnud täiendustega sisulisi muudatusi süütegude menetlemise regulatsioonis. Eelnõu seletuskirja kohaselt otsustati mitte muuta põhimõtet, et erakorralise seisukorra puhul on võimalik isikuid kohtu loata kinni pidada tavapärase 48 tunni asemel 15 ööpäeva. Lubatud kinnipidamise aeg on pikem kui rahuajal seetõttu, et erakorralise seisukorra ajal on vajalik õiguskaitseorganite jõud eelkõige sunnata olukorra lahendamisele, mitte vahi alla võetute võimalikult kiirele vabastamisele. Seletuskirjas on hinnatud 15 päeva perioodi piisavaks selleks, et õiguskaitseorganid leiaksid aega tegeleda kohtu loata kinnipeetavate isikute vahi all pidamise küsimusega.¹⁴⁹

Sama sätte kohta on arvamust avaldanud ka Riigikogu riigikaitsekomisjoni nõunik-sekretariaadijuhataja Aivar Engel, kes leidis, et erakorralise seisukorra ajal on lubatud teatud õigus ja vabadusi piirata ning piirang on põhiseadusega kooskõlas. Samas on küsitavusi riive ajalise mõõte osas. Kuivõrd proportsionaalne (sobiv, vajalik ja mõõdukas) on selline riive, et võimaldada kuriteos kahtlustatava isiku kuni 15 päevane kinnipidamine selleks, et koostada süüdistusakt või alustada kokkuleppemenetlus.¹⁵⁰ Kui vaadata ErSS kehtivat teksti, siis on näha, et 15 päeva asemel on kehtivas seaduses 7 päeva. Seega on arvestatud, et 15 päevane kinnipidamine on liiga pikk ning võib olla ebaproportsionaalne.

¹⁴⁹ Erakorralise seisukorra seaduse ja kriminaalmenetluse seadustiku muutmise seaduse (448 SE III) seletuskiri. – Arvutivõrgus: <http://www.riigikogu.ee/?page=eelnou&op=ems2&emshelp=true&eid=573598&u=20150411190354>. (11.04.2015)

¹⁵⁰ A. Engel. Arvamus hädaolukorra seaduse (447 SE I) eelnõu ja erakorralise seisukorra seaduse ja kriminaalmenetluse seadustiku muutmise seaduse (448 SE I) eelnõu kohta. - Arvutivõrgus: <http://www.riigikogu.ee/?page=eelnou&op=ems2&emshelp=true&eid=573598&u=20150411190354>. (11.04.2015)

ErSS sätetega on muudetud kriminaal- ja väärteoasjade menetlus erakorralise seisukorra ajal kiiremaks. Esiteks on piiratud kaitsja osavõttu ning teiseks peab kriminaalasja võtma kohtus arutusele 10 päeva jooksul selle kohtusse saabumise päevast. Samas on arvestatud, et õiguskaitseorganite kõige olulisem ülesanne on olukord lahendada ning seetõttu on jäetud aega kinnipeetavate isikutega tegelemiseks. Oluline on, et seadus lubab muuta Riigikohtu esimehel kriminaal- ja väärteoasjade läbivaatamise territoriaalset kohtualluvust. Seega kui kriminaal- või väärteoasi allub KrMS sätete kohaselt teatud kohtule ning see kohus erakorralisest seisukorrast tulenevalt ei saa asju läbi vaadata, siis saab Riigikohtu esimees need asjad läbivaatamiseks saata kohtusse, kus nende asjade lahendamine on võimalik. Üldjuhul peaks KrMS § 24 tulenevalt kriminaalasja arutama maakohus, kelle tööpiirkonnas kuritegu toime on pandud. Seega lahendab Eestis kriminaalasju erakorralise seisukorra ajal üldkohus.

31.12.2015 lõpeb ErSS praeguse redaktsiooni kehtivus ning 01.01.2016 hakkavad kehtima nii uus riigikaitseseadus (edaspidi RiKS), kui ka uus ErSS¹⁵¹. RiKS § 8 lg 2 kohaselt erakorralise seisukorrale kohaldatakse jätkuvalt erakorralise seisukorra seadust. Võrreldes eelneva ErSS redaktsiooniga on uues ErSS toimunud muudatusi. Antud magistritöö kontekstis on oluline, et lisatud on juurde §-i 4 uus säte, mille kohaselt võib isiku õiguste ja -vabaduste piiramisel kalduda kõrvale inimõigusi käsitleva välislepinguga võetud kohustustest, kui see on lubatud välislepingus ja piirangud on kooskõlas muude rahvusvahelise õiguse järgsete kohustustega.

Kõnealune lõige annab seadusele juurde rahvusvahelise õiguse mõõtme. Inimõigusi käsitlevaid välislepinguid sõlmides nägid riigid mitmel juhul ette, et teatud situatsioonid, mis ohustavad riigi julgeolekut (nt relvakonflikt või erakorraline seisukord), võivad tekitada vajaduse piirata teatud õigusi rohkem kui tavaolukorras ning ulatuses, mis muidu ei oleks välislepinguga kooskõlas. Sättes on toodud kaks tingimust. Esiteks peab kõrvale kaldumise õigus tulenema välislepingust endast. On väga palju põhiõigusi ja -vabadusi käsitlevad välislepinguid, mis ei sisalda kohustustest kõrvale kaldumise klauslit, mis tähendab, et nendes sätestatud kohustustest kõrvale kaldumine ei ole lubatud. Rahvusvahelise õiguses ei ole üldist klauslit, mis lubaks erielukorras kalduda kõrvale inimõiguste alastest välislepingutest. Teiseks tingimuseks on, et kõrvale kaldumine ei tohi olla vastuolus riigi teiste rahvusvaheliste kohustustega. Eelkõige võib siinkohal välja tuua rahvusvahelises humanitaarõiguses toodud kohustused ja ka teistest inimõiguste alastes välislepingutes toodud kohustused. Välislepingus

---

¹⁵¹ Erakorralise seisukorra seadus. - RT I 1996, 8, 165; RT I, 12.03.2015, 12.

sätetatud õiguste ulatuslikuma piiramisega ei peatata välisleping õiguslikku jõudu, mistõttu ei ole tegemist otseses mõttes välislepingu peatamisega. Võetud meetmeid saab vajadusel hinnata nt Euroopa Inimõiguste Kohus ning seda on viimane ka korduvalt teinud.¹⁵²

Samas uues ErSS ei ole muudetud sätteid, mis puudutavad kriminaal- ja väärteoasjade menetluse erisusi erakorralise seisukorra ajal. Seega lubab ErSS seadus 2016. aasta jaanuarist jätkuvalt erakorralise seisukorra ajal viite erandit kriminaalmenetluse seadustikus sätestatust. On vägagi küsitav, kas need viis sätet võimaldavad suure hulga süütegude efektiivset menetlemist. Viie sätte seas on küll säte, mis lubab Riigikohtu esimehel muuta vajadusel kohtualluvust, mis arvestab olukorraga, et erakorralise seisukorra tõttu ei saa mõni kohus on tööd teha – näiteks seda seetõttu, et kohtuhoone on mässajate kontrolli all. Samas sellest sättes ei piisa, et menetlus oleks kiire ja efektiivne.

Kriminaal- ja väärteoasjade menetlemise kiirendamiseks erakorralise seisukorra ajal on toodud ErSS-i sisse säte, mille kohaselt kaitsja osavõtt erakorralise seisukorra ajal toimepandud kuriteo menetlusest on lubatud kokkuleppemenetluses või muudel juhtudel pärast süüdistusakti koostamist. See tähendab, et kohtueelses menetluses ei ole võimalik kahtlustataval kasutada kaitsja abi ning kahtlustatav peab ise suutma mõista väärteo- või kriminaalmenetluse raames läbiviidud toiminguid. Sellega on olulisel piiratud kohtualuse õigust kasutada kaitsja teenuseid. Samas on seadusandja jätnud erakorralise seisukorra ajal kriminaalasja arutamisele määramiseks 10 päeva, arvates selle kohtusse saabumise päevast. Reaalselt peaks see aeg lühem olema, et tulla toime suurenenud kuritegevusega. Selleks on vajalik muuta kohtute tööaega, mis seaduste kohaselt on praegu erakorralise seisukorra ajal sama, mis rahuajal.

3.4. Süütegude menetlus sõjaseisukorra ajal

Põhiseaduse § 128 kohaselt kuulutab Riigikogu Vabariigi Presidendi ettepanekul välja sõjaseisukorra. Sõjaseisukorra väljakuulutamine on põhiseaduse kohaselt eelduseks riigi sõjalisele tegevusele teise riigi vastu. Ühinenud Rahvaste Organisatsioon (edaspidi ÜRO) lubab ülemaailmse rahu tagamise soovi tõttu sõjategevust vaid enesekaitseks agressiooni korral või rahu ja julgeoleku säilitamise eesmärgil ÜRO põhikirja¹⁵³ 6. või 7. sätestatud juhtudel. Muudel juhtudel, kui ei ole tegemist enesekaitsega, on vajalik ÜRO

---

¹⁵² Seletuskiri riigikaitseaduse eelnõu (772 SE I) juurde, lk 36-37. – Arvutivõrgus: <http://www.riigikogu.ee/?page=eelnou&op=ems&eid=444b1af3-5b34-424d-bea0-2b211bb1a8b9>. (12.04.2015)

¹⁵³ Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni põhikirja. – RT II, 1996, 24, 95.

Julgeolekukomitee otsus, millega määratakse kindlaks julgeolekuabinõude kasutamine sõjategevusega hõlmatud piirkonnas.¹⁵⁴ Seega kehtivad rahvusvahelisest õigusest tulevad piirangud, mis määravad ära täpselt, millal võib riik üldse sõjaseisukorra välja kuulutada. Kuna ÜRO põhikirja sätete järgimine on Eestile kohustuslik, siis peab Eesti lisaks siseriiklikule seadusandlusele vaatama ka ÜRO põhikirjast tulenevaid piiranguid sõjaseisukorra väljakuulutamiseks.

Sõjaseisukorra väljakuulutamise antakse rahvusvahelisele üldsusele, eelkõige konflikti teisele osapoolale teada riigi kavatsustest ja seisukohtadest välissuhetes. Sõjaseisukorra väljakuulutamine tähendab riigisiselt aga tsiviilelanikele suurenenud ohtudest teatamist, põhiõiguste ulatuslikku kitsendamist ja kohustuste panemist ning riigiorganite pädevuse muutumist.¹⁵⁵ Seega ei ole sõjaseisukorra väljakuulutamine mitte ainult iga riigi enda siseriiklik asi, vaid see puudutab ka rahvusvahelist kogukonda. Seetõttu on oluline, et siseriiklik õigus oleks kooskõlas rahvusvahelise õigusega.

Eesti Vabariigis reguleeritakse riigikaitse korraldust sõjaaja riigikaitse seadusega (edaspidi SRKS). Riigi julgeoleku ja avaliku korra huvides on SRKS § 5 tulenevalt võimalik seaduses ettenähtud juhtudel ja korras piirata isikute õigusi ja vabadusi ning panna neile kohustusi. Antud magistritöö teemast tulenevalt seda teemat põhjalikumalt ei käsitleta. Oluline on siinkohal vaid välja tuua, et nii nagu erakorralise seisukorra ajal, nii ka sõjaajal peab isikutel olema õigus oma õiguste ja vabaduste rikkumise korral pöörduda kohtusse. Samuti ei tohi kedagi süüdi olevana käsitleda enne, kui tema kohta on jõustunud süüdimõistev kohtuotsus. Seega on olemas põhiõigusi, mida ei saa piirata hoolimata sellest, et riigis kehtib sõjaseisukord.

Lisaks sätestab SRKS §-des 7-16 Vabariigi Presidendi, Riigikaitse Nõukogu, Vabariigi Valitsuse, Kaitseministeeriumi, kohaliku omavalitsuse täitevorganite ning Kaitseväge juhataja pädevuse sõjaajal. Samuti SRKS-s on reguleeritud ka kaitseväe teenistust puudutavaid küsimusi sõjaseisukorra ajal ning järelevalve ja vastutuse küsimused. Seega erinevalt ErSS-st puudub SRKS-s peatükk, mis reguleerib kriminaal- ja väärteoasjade menetluse erisusi. Seega saab sellest järeldada, et kriminaal – ja väärteoasju lahendatakse kehtivate menetlusseadustike alusel rahuajal kehtivate reeglite alusel, arvestamata sõjaaja erisusi.

---

¹⁵⁴ R. Narits, U. Lõhmus. PõhiS §128/1.

¹⁵⁵ R. Narits, U. Lõhmus. PõhiS §128/1, 2.

SRKS praeguse redaktsiooni kehtivus lõppeb 31.12.2015. Kui ErSS puhul kehtib alates 01.01.2016 uus redaktsioon, siis SRKS kaotab oma kehtivuse täielikult. Kuna sõjaaja riigikaitse küsimused ei saa lahendamata jääda, siis neid küsimusi hakkab 01.01.2016 reguleerima RiKS. RiKS-i § 17 kohaselt kuulutab sõjaseisukorra jätkuvalt välja Vabariigi Presidendi ettepanekul Riigikogu. Erandiks on olukord, kus agressioon on suunatud Eesti riigi vastu. Sellises olukorras kuulutab sõjaseisukorra välja Vabariigi President, ootamata ära Riigikogu otsust. Agressiooni toimumine ei ole üldjuhul ootamatu, vaid sellele eelneb situatsiooni pingestumine. Sellisel juhul võib otsuse teha Riigikogu. Vabariigi Presidendi pädevus on seotud eelkõige vahetu relvastatud rünnakuga, mis ei jäta Riigikogule aega reageerimiseks. Riigikogu saab oma pädevusest lähtuvalt otsustada edasiste abinõude kasutamise.¹⁵⁶

Sõjaseisukorra ajal on lubatud RiKS § 19 kohaselt piirata julgeolekut ähvardava ohu ennetamiseks ja tõrjumiseks isikute põhiõigusi- ja vabadusi. Oluline on meeles pidada põhiseadusest tulenevalt ei või piirata põhiõigus- ja vabadusi, mis on sätestatud põhiseaduse §-des 8 ja 11 - 18, § 20 lõikes 3, §-des 22 ja 23, § 24 lõigetes 2 ja 4, §-des 25, 27 ja 28, § 36 lõikes 2, §-des 40, 41 ja 49 ning § 51 lõikes 1. RiKS-i seletuskirja kohaselt ei ole seaduses esile toodud, et valima peab piirava abinõu, mis mõjutab võimalikult vähe isiku tavapärast tegevust ning tema põhiõigusi ja -vabadusi, kuid seda põhimõtet tuleb järgida tulenevalt haldusmenetluse seaduse § 3 lõikest 2, mille järgi peab halduse õigusakt ja toiming olema kohane, vajalik ja proportsionaalne seatud eesmärgi suhtes. See põhimõte kehtib nii sõnaselgelt esile toodud meetmete vahel valides kui ka seaduses sätestamata meetmeid kehtestades.¹⁵⁷

Nagu erakorralise seisukorra ajal on ka sõjaajal lubatud kõrvale kalduda inimõigusi käsitleva välislepinguga võetud kohustustest, kui seda lubab välisleping ja piirang on kooskõlas muude rahvusvahelise õiguse järgsete kohustustega. Antud teemat on põhjalikumalt käsitletud antud magistritöö alapeatükis 3.3. süütegude menetlus erakorralise seisukorra ajal. Seega korduste vältimiseks seda teemat siin rohkem ei käsitleta.

Kui vaadata uut RiKS-i, siis puuduvad sellest normid, mis võimaldaksid süütegude menetlemist teistsuguste reeglite alusel kui seda tehakse rahuajal. Seega jätkub 01.01.2016 olukord, kus sõjaseisukorra väljakuulutamisel menetletakse süütegusid rahuaja menetlusnormide alusel. Rahuaja menetlusnormid ei ole aga koostatud nii, et need võimaldaksid kiiret ja efektiivset menetlust ka sõjaaja tingimustes. Kuna Eestis ei ole olemas

¹⁵⁶ Seletuskiri riigikaitseseaduse eelnõu juurde (viide 153), lk 32.

¹⁵⁷ Seletuskiri riigikaitseseaduse eelnõu juurde (viide 152), lk 36.

ka sõjakohtuid, siis sõjaajal hakkaksid menetlus läbi viima üldkohtud. Täna on üldkohtute ning prokuratuuri probleemiks see, et kohtunikud ega prokurörid ei ole saanud eraldi väljaõpet selleks, et nendel oleks oskusi ja teadmisi tegeleda kaitseväelastega seotud kuritegude või sõjakuritegude lahendamisega.

Teiseks suuremaks probleemiks kohtualluvusega seotud probleematika. Täna on KrMS-s olemas eraldi paragrahvid kohtualluvuse kohta. Seadustes ei ole aga sätestatud erandeid, mis arvestaksid sõjaaja oludega. Seega kui ErSS-st tulenevalt võib erakorralise seisukorra ajal Riigikohtu esimees kohtualluvust muuta, siis sõjaseisukorra ajal sellist erisust ette nähtud ei ole. Sellise regulatsiooni puudumine sõjaseisukorra ajal võib tekitada suuri probleeme, sest sõjaseisukorra ajal võib tulla ette olukordi, kus kohtuhoone võib olla hävinud sõjategevuse tagajärjel või kohtuhoone asub piirkonnas ei ole turvaline sõjategevusest tulenevalt. Samas ei ole ka ühtegi normi, mis võimaldaks nende asjade lahendamist kohtus, mille tegevust sõjategevus ei takista.

Kolmanda suurema probleemina võib välja tuua menetlustähtajad. Sõjaseisukorra ajal tuleb arvestada sellega, et rikkumiste arv kasvab ning sellega kasvab ka kohtu töökoormus. Kui vaadata näiteks 2012. aasta statistikat, siis näeb, et 2012. aastal lahendati maakohtutes kokku 9183 kriminaalasja. Sõltudes kriminaalasja menetlemise sisulisest liigist, oli lahendatud kriminaalasjade keskmine menetlusaeg väga erinev. Maakohtutes keskmiselt oli üldmenetluses lahendatud asjade keskmine menetlusaeg 327 päeva, lühimenetluses 54 päeva, kokkuleppemenetluses 26 päeva ning käskmenetluses 17 päeva.¹⁵⁸ Seega võib ette kujutada, kui kaua läheb maakohtutel menetlemiseks aega siis, kui kriminaalasjade arv hüppeliselt tõuseb. Seega peaks sõjaseisukorra ajal kriminaalmenetlus toimuma palju kiiremini kui rahuajal. See aga nõuab eraldi menetlustähtaegade kehtestamist sõjaajaks.

Neljanda suurema probleemina võiks välja tuua kaitsja osavõtu vajaduse süütegude menetlemisel kohtus sõjaajal. PS § 151 kohaselt esinduse, kaitse, riikliku süüdistuse ja seaduslikkuse järelevalve korralduse kohtumenetluses sätestab seadus. Kriminaalmenetluses reguleerib kaitsja osavõttu menetlusest KrMS 2. peatüki 6. jagu. KrMS on ära sätestatud isiku õigus kaitsjale ning millal võib ja millal peab menetlusest osa võtma kaitsja. Antud regulatsioonile midagi ette heita ei saa, kuid probleemid võivad hakata tekkima sõjaseisukorra ajal. Nimelt võib tekkida probleeme kaitsja leidmisega, sest mobilisatsiooni

---

¹⁵⁸ Riigi peaprokuröri ülevaade Riigikogu põhiseaduskomisjonile seadusega prokuratuurile pandud ülesannete täitmise kohta 2012. aastal. Tallinn 2013. – Arvutivõrgus: http://www.prokuratuur.ee/sites/www.prokuratuur.ee/files/elfinder/article_files/riigi_peaprokurori_ettekanne_pohiseaduskomisjonile_2013_0.pdf. (11.04.2015)

väljakuulutamisega hakkavad sõjaaja ülesandeid täitma ka kaitsjad. Seega peaks olema eraldi kaitsjad, kes ka sõjaseisukorra ajal täidavad kaitsja ülesandeid, mitte ei hakka sõjaaja ülesandeid täitma.

Kindlasti ei tohi lasta tekkida olukorral, kus kaitseväelaste distsiplinaarasjade ja süütegude menetlemisel ei ole tagatud kaitsja osavõtt sõjaajal. Ei saa eeldada, et kaitsevälane või sõjaajal kohtu alla antud tsiviilisik peab suutma oma õigusi ise kohtus menetluse ajal kaitsta. Kui isik jätta menetluse ajal nn üksi, siis võivad tekkida samad probleemid, mis tekkisid esimese vabariigi ajal sõjakohtutes. Nimelt võivad sündida kohtuotsused seadusi rikkudes ning süüdimõistetud isik ei pruugi osata oma õigusi kaitsta. Kui isik ei tea, et tema õigusi rikutud on, siis ei saa isik ka otsuste edasi kaevata. Oluline on meeles pidada, et tänapäeval on oluline poolte võrdus menetluses. Seda põhimõtet peab järgima ka sõjaseisukorra ajal.

Seega oleks vaja, et ka uus RiKS sisaldaks eraldi peatükki, mis sätestaks kriminaal – ja väärteoasjade menetluse erisused sõjaseisukorra ajal. Oluline on, et sätted reaalselt arvestaksid sõjaaja menetluse erisusi ning vaadatud oleks üle kogu menetlusõigus. Vältida tuleks olukorda, kus seadus sisaldab mõningaid üksikuid sätteid, mis reaalselt olukorda suurt ei parandaks. Kindlasti peaks seaduses olema sätestatud, et kohtualluvust saaks vajadusel muuta ning üle tuleks vaadata süütegude arutamise tähtsused. Samuti peab arvestama, et sõjaseisukorra ajal oleks olemas kogu vajalik personal süütegude menetlemiseks ehk vajalikke isikuid ei kutsutaks üles täitma riigikaitseülesandeid.

3.5. Kaitseväelaste süütegude menetlus välisriikides

3.5.1. Kaitseväelaste süütegude menetlus Ameerika Ühendriikides

Ameerika Ühendriikides (edaspidi USA) sõjaväeõigus tegi esimesed suuremad muudatused läbi peale Teist maailmasõda (edaspidi II MS), sest II MS tõi sõjaväkke teenima palju tsiviilisikuid, kes pidasid tollal kehtinud sõjaväeõigust ebaõiglaseks. 1951. aastal toimus sõjaväeõiguse reform, mis arvestas ühest küljest kaitseväelaste põhiõigustega ning teisest küljest sõjaväe distsipliini ja korraga. Ka peale seda on toimunud mitmeid muudatusi, mis arvestavad sellega, et sõjaväeõigus oleks legitiimne ja õiglane.¹⁵⁹ Tänapäeval lahendab USA-s kaitseväelaste süütegusid sõjakohus. Sõjakohtuid on USA-s olemas kolme tüüpi –

---

¹⁵⁹ E. Rubin. Prosecutorial power and the legitimacy of the military justice system. – Harvard Law Review 2010/123, pp 937-940.

esiteks lihtsõjakohus (*summary court-martial*), teiseks erisõjakohus (*special court-martial*), kolmandaks üldsõjakohus (*general court-martial*).¹⁶⁰

Nendest esimese nn lihtsõjakohtu ülesanne on menetleda lihtsamaid rikkumisi lihtmenetluses. Selle kohtu alla saab anda ainult süüdistatavat, kes sellega nõus on. Kui isik ei nõustu, et asja menetleb nn lihtsõjakohus, siis läheb asi arutamisele üldsõjakohtus. Lihtsõjakohus üldjuhul ei osale menetluses advokaat, kuid kui süüdistatav otsustab endale palgata tsiviilesindaja, siis on esindaja kohal viibimine kohtus lubatud, kuid esindaja ei tohi põhjendamatult protsessi venitada. Lihtsõjakohtus vaatab süüasja üle ohvitser, kes ei pea omama juriidilist haridust. Võrreldes teiste sõjakohtutega on ka määratud karistused väiksemad.¹⁶¹

Erikohtu ülesandeks on menetleda väärtegusid. Võrreldes nn lihtkohtuga on erikohtu menetles mõnevõrra keerukam. Kohtu koosseis peab koosnema, kas vähemalt kolmest liikmest või ühest sõjaväekohtunikust või kolmest liikmest, kellest üks on sõjaväekohtunik. Kuigi menetlus saab toimuda ilma sõjaväekohtunikuta, siis reaalselt on need juhtumid äärmiselt haruldased. Menetlusest võtab kohustuslikust korras osa ka süüdistatava esindaja, kes võib olla kas sõjaväeadvokaat, sõjaväenõunik või süüdistatav võib palgata ennast esindama tsiviilesindaja, kelle kulusid riik ei kata. Võrreldes nn lihtsõjakohtuga on karistused karmimad.¹⁶²

Kõige kõrgem sõjakohtu aste USA-s on üldsõjakohus, kus menetletakse kõige raskemaid süütegusid. Üldsõjakohtus mõistab kohut, kas üks sõjaväekohtunik või sõjaväekohtunik ja vähemalt 5 kaasistujat. Nagu erisõjakohtu puhul on süüdistataval võimalik valida, kes teda protsessi ajal esindab. Kui isik valib esindama tsiviilesindaja, siis esinduskulusid ei kaeta. Määratavad karistused on väga erinevate raskustega – arestist kuni surmanuhtluseni. Surmanuhtlust ei saa määrata üks sõjaväekohtunik, vaid selle peavad otsustama sõjaväekohtunist koosnev kolleegium.¹⁶³

Põhjalikumal antud magistritöös USA kaitseväelaste süütegude menetlemist vaadatud ei ole, sest antud lahendus ei sobi Eestile. USA-s pannakse toime palju süütegusid kaitseväelaste poolt, seega on õigustatud eraldi sõjakohtute olemasolu. Eestis kaitseväelaste süütegusid on äärmiselt vähe ning sõjakohtu ülalpidamine ei ole mõistlik. Samuti tuleb arvestada, et USA on suurriik, kes majanduslikult suudab sellist süsteemi üleval pidada. Eesti puhul oleks

---

¹⁶⁰ Practicing Military Justice. U.S.Army 2013, pp 1-4 – 1-5. – Arvutivõrgus: http://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/Practicing-Military-Justice_Jan-2013.pdf. (12.04.2015)

¹⁶¹ Practicing Military Justice (viide 160), pp 1-5.

¹⁶² Practicing Military Justice (viide 160), pp 1-5 – 1-6.

¹⁶³ Practicing Military Justice (viide 160), pp 1-6 – 1-7.

sõjakohtute ülalpidamine tohutult koormav kui lausa mitte majanduslikult üle jõu käiv. Seda eriti tingimustes, kus sõjakohtu ülesandeid saaks täita juba olemas olevad üldkohtud, kuhu juurde saaks luua osakonna, kus hakkaksid menetlema kaitseväelastega seotud süütegusid samad isikud, kes üldkohtuski, kuid nendele töötajatele oleks ettenähtud koolitused, et mõista sõjaväega kaasnevat paremini.

3.5.2. Kaitseväelaste süütegude menetlus Soome Vabariigis

Rahuajal täidavad Soome Vabariigis (edaspidi Soome) sõjakohtu ülesandeid üldkohtud. Menetlus viiakse läbi samade protsessinormide alusel nagu seda tehakse nn tavaliste kriminaalasjade puhul. Lisaks tuleb arvestada, et Soomel on eraldi sõjakohtute menetluse seadus (Sotilasoikeudenkäyntilaki 326/1983), mis sätestab mõningaid erisusi. Seega tuleb sõjaväelastega seotud asjade menetlemisel vaadata koos kriminaalmenetluse seadustikku ning sõjakohtute menetluse seadustikku.¹⁶⁴

Maakohtus toimub sõjaväelaste süütegude arutamine ühe tsiviilkohtuniku ja kahe kaitseväelase poolt. Kaitseväelase puhul ei ole juriidiline haridus nõutud. Kuid tuleb arvestada, et kaitseväelaste häälest ei piisa, et mõista süüdimõistvat otsust, kui tsiviilkohtunik leiab, et süüdistatav ei ole süüdi. Ringkonnakohtus täiendavad tavapärasest koosseisu (enamasti kolmeliikmelist) kaks kaitseväelast, kelle auaste peab olema vähemal major. Ka Riigikohtus täiendavad tavapärasest koosseisu kaks kaitseväelast, kelle auaste peab olema vähemalt kolonel.¹⁶⁵ Seega tuleb nendel tsiviilkohtunikel, keda on määratud sõjakohtusse, töötada osalise ajaga ka sõjakohtu kohtunikuna. Samamoodi on osad nn tavaprokurörid kohustatud täitma oma tööülesandeid sõjakohtus süüdistajana. Need isikud, kes töötavad osalise ajaga ka sõjakohtus on selleks eraldi hariduse saanud, et neil oleks teadmised sõjaväest ning seal toimuvast. Samas ei ole nad osa kaitsejõududest. Seda seetõttu, et tagatud oleks kohtute iseseisvus sõjaväelastega seotud süütegude menetlemisel.¹⁶⁶

Sõjakohus saab Soomes kohut mõista ainult kaitseväelaste üle. Rahuajal kehtib ainult üks erand, millal tsiviilisikut saab sõjakohtu alla anda. Sõjakohtu alla saab anda neid meessoost

---

¹⁶⁴ Verbal Note GEN7079-173, p 1 – Arvutivõrgus: <http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Ijudiciary/MilitaryCourts/Finland.pdf>. (04.03.2015)

¹⁶⁵ Verbal Note (viide 165), p 2.

¹⁶⁶ Verbal Note (viide 164), p 3.

tsiviilisikuid, kes hoiavad kõrvale kohustuslikust ajateenistusest.¹⁶⁷ Sõjaaja tingimustes saab sõjakohtu alla anda ka neid tsiviilisikuid, kes töötavad kaitsejõududes, kui ka neid tsiviilisikuid, kes täidavad ülesandeid kaitsejõudude jaoks. Kui sõjaaja olud lubavad jätkavad kohtud oma tööd. Kui tsiviilkohtud ei saa oma ülesandeid täita, siis võib luua sõjakohtuid. Sellised kohtud töötavad, kas brigaadi juures või laiemas piirkonnas. Kui piirkonnas ei ole ühtegi töötavat tsiviilkohtut, siis saab sõjakohtu alla anda ka tsiviilisikuid. Samad isikud, kes tegelesid rahuajal kaitseväelastega seotud süütegude menetlemisega, tegelevad sellega ka sõjaajal.¹⁶⁸

Soome kaitseväelaste süütegude menetlemise süsteem võiks olla eeskujuks ka Eestile. Sellise lahenduse eeliseks on see, et võrreldes USA sõjakohtute süsteemiga on sellise süsteemi rajamine ja ülalpidamine odavam. Samuti lahendaks see Eestis mitmed probleemid, mis on tekkinud seoses sellega, et kaitseväelaste süütegusid lahendab tsiviilkohtunik. Soome eeskujul võiks Eestis olla sõjakohtud tsiviilkohtu juures, kus osad tsiviilkohtunikud saaksid eraldi väljaõppe ning vajadusel menetleksid kaitseväelastega seotud süütegusid oma igapäevase kohtuniku töö kõrval. Samad kohtunikud hakkaksid süütegusid menetlema ka sõjaseisukorra ajal. Sellise lahenduse korral peaks tekkima kohtunikul kogemus kaitseväelaste süütegude menetlemisega ning menetluse läbiviimine sõjaseisukorra ajal oleks lihtsam. Sarnane süsteem võiks olla ka prokuröride osas.

Teiseks võiks kaitseväelaste poolt toime pandud süütegude menetlemisel kohtus osaleda eriväljaõppe saanud kohtuniku kõrval ka kõrgema auastmega kaitseväelased. Selline lahendus jätkaks nii süüdistatavale kui avalikkusele õiglasema mulje kohtu tööst, sest kohtuniku kõrval on isikud, kes suudavad mõista süüdistatavat kaitseväelast, kui kohtumenetluse ajal tõstatuvad kaitseväeteenistusega seotud küsimused. Loomulikult ei tohiks ka Eestis toimuda kaitseväelase süüdimõistmine ainult kohtuistungil osalevate kaitseväelaste poolt, vaid süüdimõistva otsuse jaoks peab olema ka kohtuniku süüdimõistev otsus.

3.5.3 Kaitseväelaste süütegude menetlus Prantsuse Vabariigis

Prantsusmaal on toimunud suured muudatused sõjaõiguse osas 20. sajandil. Tänapäevaks on Prantsusmaal jõutud lahenduseni, kus sõjaõiguse administratiivne osa sõltub sellest, kas tegemist on rahuajal toimuva kaitseväelaste süütegude menetlusega või on tegemist

---

¹⁶⁷ A. Lehmusjärvi (viide 113).

¹⁶⁸ A. Lehmusjärvi (viide 113).

sõjaseisukorra ajal toimuva kaitseväelaste süütegude menetlusega. Olulist rolli mängib ka see, kas kaitseväelane pani teo toime Prantsusmaa pinnal või välismaal, samuti kas rikkumine pandi toime kaitsevälase poolt teenistusülesandeid täites või mitte.¹⁶⁹

Rahuaaja tingimustes sõltub kohtute jurisdiktsioon sellest, kas kaitseväelane pani süüteo toime teenistusülesandeid täites või mitte. Kui kaitseväelane paneb toime teo, mis on karistatav Prantsusmaa karistusseadustiku kohaselt, siis on pädev seda asja arutama tsiviilkohtus. Kui kaitseväelane paneb teo toime Prantsusmaa territooriumil teenistusülesandeid täites, siis on pädev seda asja arutama apellatsioonikohtu juurde loodud osakond. Kui tegu pandi toime teenistusülesannete täitmisele ajal välismaal, siis on pädev asja arutama selleks eriväljaõppe saanud kohus (*Tribunal de Grande Instance de Paris*).¹⁷⁰

Sõjaseisukorra väljakuulutamise hetkest hakkab kaitseväelaste poolt toimepandud süütegusid lahendama kahte tüüpi kohtud - esiteks kohus *Tribunaux territoriaux des forces armées* ning teiseks kohus *Haut tribunal des forces armées*. Sõjaseisukorra ajal puudub tsiviilkohtul täielikult pädevus kaitseväelastega seotud süütegusid arutada. Karistuste osas on sõjaseisukorra ajal määratud karistused rangemad kui rahuaaja tingimustes toime pandud süütegude puhul.¹⁷¹

Prantsusmaa kaitseväelaste süütegude menetlemise süsteemist on võimalik eeskuju võtta ka Eestil. Prantsusmaa puhul on tähelepanuväärne see, et on olemas eraldi süsteem rahuaaja tingimustes kaitseväelaste süütegude lahendamiseks ning täiesti eraldi on süsteem sõjaseisukorra väljakuulutamise hetkest alates. Selline lahendus võimaldab rahuaajal ressursse kokku hoida ning sõjaseisukorra ajal kiiresti reageerida suurenenud rikkumiste arvule. Samuti on oluline, et kaitsevälasi karistatakse sõjaseisukorra ajal toimepandud süütegude eest rangemalt, kui seda tehakse rahuaajal. Nagu korduvalt on antud magistritöös toonitatud on sõjaajal toime pandud rikkumistel palju raskemad tagajärjed, kui rahuaaja rikkumiste puhul.

---

¹⁶⁹ Military Justice System: France. Law Library of Congress. – Arvutivõrgus: <http://www.loc.gov/law/help/militaryjustice/france.php>. (01.05.2015)

¹⁷⁰ Military Justice System: France (viide 169).

¹⁷¹ Military Justice System: France (viide 170).

KOKKUVÕTE

Käesoleva magistritöö eesmärgiks oli otsida vastust küsimusele, kas Eesti Vabariigi kaitseväelaste distsiplinaarasjade ja süütegude menetluse sätted ning kohtukorraldus tagavad efektiivse menetluse nii rahuajal, erakorralise seisukorra kui ka sõjaseisukorra ajal. Selleks analüüsiti esimeses peatükis kaitseväelaste distsiplinaarasjade ja süütegude menetlust Eesti Vabariigis aastatel 1918-1940. Töö teises peatükis käsitleti juba taasiseseisvunud Eesti Vabariigi distsiplinaarmenetlust Kaitseväes ning kolmandas peatükis leidis käsitlust kaitseväelaste süütegude menetlus nii rahuaja, erakorralise seisukorra, kui sõjaaja tingimustes. Tulenevalt magistritöö eesmärgist püstitas magistritöö autor järgmised hüpoteesid: 1) distsiplinaarasjade ja süütegude menetluse sätted ning kohtukorraldus võimaldavad efektiivset menetlust rahuaja tingimustes, kuid ei võimalda seda erakorralise seisukorra või sõjaseisukorra ajal; 2) kohtukorralduse osas ei ole taasiseseisvunud Eestil võimalik eeskujuks võtta esimese Eesti Vabariigi ajal kehtinud kohtute korraldust.

Antud magistritöös on uuritud, milline oli kaitseväelaste distsiplinaarasjade ja süütegude menetlus Eesti Vabariigis aastatel 1918 – 1940. Töös selgus, et kaitseväelaste distsiplinaarasjade menetlus arenes Eesti Vabariigis välja juba Eesti Vabariigi esimesel iseseisvusperioodil. Tegemist oli küllaltki kaasaegse seadusega. Tollal kaitseväelastele määratud karistused olid suuremas osas samas, mis praegugi. Seetõttu on mõistetav, miks Eesti Vabariik otsustas taasiseseisvumisel võtta Kaitseväe distsiplinaarmenetluse väljatöötamisel eeskujuks just Eesti Vabariigis 1930. aastal kehtinud Kaitseväe distsiplinaarkaristuse seadlus. Loomulikult ei olnud võimalik seaduse üks ühele ülevõtmine, vaid vaja oli seadust muuta. Seda eriti osas, mis puudutab põhiõiguste- ja vabaduste osa. Seda, kuidas distsiplinaarmenetlus arenes edasi taasiseseisvunud Eestis on vaadatud töö teises peatükis.

Lisaks distsiplinaarasjade menetlusele, toimus Eesti Vabariigis aastatel 1918 – 1940 ka kaitseväelaste süütegude menetlus. Kaitseväelaste poolt toime pandud süütegusid menetlesid kahte tüüpi kohtud – esiteks korralised sõjakohtud ning teiseks erakorralised sõjakohtud. Korralised sõjakohtud Eesti Vabariigis loodi juba 18.12.1918, kui Ajutine Valitsus andis välja määruse sõjakohtute ja nende alla kuuluvate kuritegude kohta. Nimetatud määruse kohaselt loodi polkude ja neile vastavate üksuse juurde polgukohtud ning Tallinnasse sõjaringkonnakohus. Kaitseväe reformide käigus esimese astme kohtu nimetust on korduvalt muudetud ning hilisemalt on polgukohtud kandnud nimetust rügemendikohtud ning 1935. aastast alates väeosakohtud.

Juba aastal 1921 avaldas F. Karlson arvamust, et sõjakohtud tuleks kaotada. Seda seetõttu, et sõjakohtute tööga saaksid hakkama ka üldkohtud ning seetõttu ei ole nii väiksel riigil, nii väikese sõjaväe jaoks otstarbekas korralikku ja ajanõuetele vastavat sõjakohut ülal pidada. 1922. aastal leidis ka A. Leht, et sõjakohtute regulatsioonis on palju puudusi, olulisemana tõi ta välja asjaolu, et esimese astme sõjakohtus täitis väeosa ülem nii prokuröri ülesandeid, kes isiku kohtu alla andis, samal ajal olles kohtuga ülemuse vahekorras ning ka isik, kes lõpuks kohtu otsuseid kinnitas või kinnitamata jättis. 1925. aastal leidis A. Dadaschef, et sõjakohtute poolt tehtud otsused ei olnud erapooletud. Mõningaid muudatusi 1935. aastal küll sõjakohtute regulatsioonides tehti, kuid sellest hoolimata, oli sõjakohtute regulatsioonides mitmeid puudusi.

Sõjakohtute regulatsiooni olulisema puudused olid esiteks see, et esimese astme kohtus menetlesid süütegusid ohvitserid, kellel puudus juriidiline haridus. Seetõttu ei järginud kohus alati seadust otsuseid tehes. Teiseks oli väeosa ülemal ülemäära suur võim. Seega ei saanud esimese vabariigi sõjakohtute tegevuse kohta öelda, et õigusmõistmine oleks olnud läbipaistev ja õiglane. Tänapäeval oleks selline kohtupidamine mõeldamatu ning seetõttu on arusaadav, miks Eesti Vabariigi taasiseseisvumisel loobuti esimese vabariigi aegse sõjakohtute regulatsiooni ülesvõtmisest või eeskujuks võtmisest. Seega saab öelda, et sellisel kujul nagu sõjakohtute regulatsioon esimese Eesti Vabariigi lõpus oli, ei sobi tänapäeval üle võtmiseks.

Lisaks korralistele sõjakohtutele tegutsesid esimese vabariigi perioodil ka erakorralised sõjakohtud, mis loodi 05.12.1918, kui Ajutine Valitsus andis määruse väljakohtute asutamise kohta. Antud määrus oli suurte puudustega, sest puudusid normid selle kohta, kuidas kohus pidi moodustuma või milliseid protsessinorme kohtumõistmisel järgima. Seetõttu võeti juba 25.03.1919 vastu uus määrus väljakohtute kohta. Hoolimata sellest oli välikohtute regulatsioonis mitmeid puudujääke. Esiteks oli väljakohtute karistuspiir liiga suure ulatusega. Teiseks väljakohtu moodustasid viis ohvitseri, kelle nimetas väeosa ülem. Nimetatud kohus tegi otsuseid kinniste uste taga. Kolmandaks puudusid protsessuaalsed tagatised, mis oleks kaitsnud kohtualuse õigusi ja huvisid. Juba 1921. aastal pöörati tähelepanu nimetatud puudustele ning leiti, et vajalik oleks reformi, mille käigus erakorralised sõjakohtud üldse ära kaotataks. Hoolimata sellest, sõjakohtute regulatsioon jäi sellisel kujul kehtima. Sellest tulenevalt saab öelda, et selliselt reguleeritud erakorraliste sõjakohtute koht on kindlalt ajaloos ning need ei sobiks tänapäevasesse Eesti õigussüsteemi.

Magistritöö teises peatükis on käsitletud kaasaegset distsiplinaarmenetlust Eesti Kaitseväes tänapäeval. Nagu eespool juba öeldud, võeti taasiseseisvunud Eesti Vabariigis kaitseväelaste distsiplinaarmenetluse osa eeskujuks esimese vabariigi aegne seadus, jättes välja need sätted, mis olid vastuolus põhiõiguste ja inimõigustega või iganenud. 01.04.2013 hakkas Eesti Vabariigis kehtima uus KVTS, milles kaasajastati kaitseväelaste distsiplinaarmenetlust. KVTS reguleerib nii distsiplinaarmenetluse läbiviimise üldist korda, toob välja distsiplinaarsüüteod ja – karistused ning reguleerib põhjalikult distsiplinaarkinnipidamist Kaitseväes. Uus KVTS on muutnud distsiplinaarmenetluse Kaitseväes arusaadavamaks ja normide järgimise lihtsamaks, sest kõik distsiplinaarmenetlust puudutavad sätted on koos ühes seaduses. Samuti tagab uus seadus efektiivse distsiplinaarrikkumiste menetlemise rahuaja tingimustes.

Teises peatükis on käsitletud ka distsiplinaarmenetlust sõjaajal. Kui vaadata uut KVTS-i, siis see ei sisalda eraldi sätteid seaduse kehtivuse kohta sõjaajal. Seaduse koostajad on need sätted seadustest teadlikult välja jätnud ning need sätted on viidud RiKS-i. Kui vaadata RiKS-i, siis leiab sealt ühe paragrahvi, kus on toodud üksikud erandid, mida saab sõjaseisukorra ajal toimuva distsiplinaarmenetluse osas teha. Seega kehtib Kaitseväe distsiplinaarsüsteem edasi sarnaselt rahuaajale ka sõjaseisukorras. Praegu kehtivad distsiplinaarmenetluse sätted, mis on toodu ära KVTS ning praeguse magistritöö eelnevates alapeatükkides käsitletud, ei arvesta sõjaaja erisusi ning seetõttu osaliselt ei sobi need sätted sõjaajal rakendamiseks. Arvestada tuleb, et sõjaajal mobilisatsiooni väljakuulutamisega kutsutakse kaitseväekohuslased tegevteenistusse. Kindlasti astub tegevteenistusse ka neid inimesi, kes tegelikult ise seda ei soovi. Kuna isikute arv teenistuses kasvab ning mõnedki neist sõjaväelist distsipliini järgida ei soovi, siis kasvab distsiplinaarmenetluste arv sõjaajal hüppeliselt. Samuti tuleb arvestada, et distsiplinaarrikkumisel võib sõjaaja olla palju raskemad tagajärjed sõjaväe tegevusele kui rahuajal. Seetõttu on vajalik, et distsiplinaarmenetlus viidaks läbi võimalikult kiiresti ja efektiivselt. Lisaks tuleb pöörata tähelepanu sellele, et isikul oleks ka sõjaajal võimalik kohtus tagatud kaitsja osavõtt.

Lisaks leidis teises peatükis käsitlust distsiplinaarõigus välisriikides. Töös on vaadatud kolme riigi seadusandlus – esiteks Soome Vabariigi distsiplinaarõigust, teiseks Prantsuse Vabariigi distsiplinaarõigust ning kolmandaks Ameerika Ühendriikide distsiplinaarõigus. Töös jõuti järeldusele, et distsiplinaarmenetlus on riigiti üpriski sarnane ning erinevused on tingitud eri riikide sõjavägede erinevatest vajadustest ning traditsioonidest. Eraldi võiks välja tuua Soome

Vabariigi distsiplinaarõiguse, mis paistab silma sellepoolet, et eristatakse seda, kas tegu on toime pandud rahuaja või sõjaseisukorra aja tingimustes. Sellest oleneb, kui karmilt kaitseväelast rikkumise eest karistatakse. Nimelt sõjaseisukorra ajal toime pandud teo eest karistatakse rangemalt, kui sama tegu oleks toime pandud rahuaja tingimustes. Seda võiks Eesti Vabariik võtta eeskujuks oma sõjaaja normide väljatöötamisel.

Magistritöö kolmandas peatükis on käsitletud kaitseväelaste süütegude menetlus tänapäeval Eesti Vabariigis. Käsitletud on nii süütegude menetlust, mis toimub rahuajal, erakorralise seisukorra ajal ja sõjaseisukorra ajal. Rahuajal menetleb kaitseväelastega seotud süütegusid üldkohus, sest taasiseseisvunud Eesti Vabariigis ei ole erikohtuna sõjakohtuid loodud. Samuti ei ole taasiseseisvunud Eesti Vabariigis loodud erakorralisi sõjakohtuid. Tulenevalt PS §-st 148 ei ole erakorraliste sõjakohtute loomine Eesti Vabariigis enam lubatud. Samas ei keela põhiseadus erikohtuna sõjakohtu loomist. Seega toimub kaitseväelaste süütegude menetlus rahuajal üldkohtus KrMS-i sätete alusel. Erineval nn tavalisest kriminaalmenetlusest on KrMS-st tulenevalt kaitseväelaste süütegude menetlemise mõningad erisused.

Tinglikult saab välja tuua kolme liiki erisusi, mida KrMS sätestab kaitseväelaste süütegude menetlemisel. Sellega on muudetud kaitseväelastega seotud süütegude menetlemine efektiivsemaks. Pädevuse andmine Sõjaväepolitseile võimaldab süütegude menetlemisel arvestada kaitseväeteenistusega seotud eripärasid, mida eraisikust menetleja arvestada alati ei suuda. Teiseks on arvestatud sellega, et üha rohkem kaitseväelasi viibib välismissioonidel, mis tähendab seda, et võib tulla ette, et Eesti peab lahendama välismaal toime pandud kuritegu. Juba praegu on ette nähtud võimalikke probleeme, mis võivad tulla ette, kui kaitseväelane on süüteo toime pannud kauges riigis, kuhu tihti on keeruline minna, rääkimata kuludest, mis sellega kaasnevad. Seega peab riik kõik selleks tegema, et kriminaalmenetlust saaks läbiviija Eesti Vabariigis.

Erakorralise seisukorra ajal toimuvat reguleerib ErSS, mille kohaselt toimub erakorralise seisukorra väljakuulutamise ajal kriminaal- ja väärteloasjade menetlus kehtinud menetluskorda järgides, ErSS-st tulenevaid erisusi arvestades. ErSS lubab erakorralise seisukorra ajal viite erandit kriminaalmenetluse seadustikus sätestatust. On vägagi küsitav, kas need viis sätet võimaldavad suure hulga süütegude efektiivset menetlemist. Viie sätte seas on küll säte, mis lubab Riigikohtu esimehel muuta vajadusel kohtualluvust, mis arvestab olukorraga, et erakorralise seisukorra tõttu ei saa mõni kohus on tööd teha – näiteks seda seetõttu, et kohtuhoone on mässajate kontrolli all. Samas sellest sättes ei piisa, et menetlus oleks kiire ja

efektiivne. Kriminaal- ja väärteoasjade menetlemise kiirendamiseks erakorralise seisukorra ajal on toodud ErSS-i sisse säte, mille kohaselt kaitsja osavõtt erakorralise seisukorra ajal toimepandud kuriteo menetlusest on lubatud kokkuleppemenetluses või muudel juhtudel pärast süüdistusakti koostamist. See tähendab, et kohtueelses menetluses ei ole võimalik kahtlustataval kasutada kaitsja abi ning kahtlustatav peab ise suutma mõista väärteo- või kriminaalmenetluse raames läbiviidud menetlustoimingutest. Sellega on olulisel piiratud kohtualuse õigust kasutada kaitsja teenuseid. Samas on seadusandja jätnud erakorralise seisukorra ajal kriminaalasja arutamisele määramiseks 10 päeva, arvates selle kohtusse saabumise päevast. Reaalselt peaks see aeg lühem olema, et tulla toime suurenenud kuritegevusega. Selleks on vajalik muuta kohtute tööaega, mis seaduste kohaselt on praegu erakorralise seisukorra ajal sama, mis rahuajal.

Sõjaseisukorra ajal toimuvad reguleerib Eesti Vabariigis alates 01.01.2016 RiKS, millega kaotab kehtivuse praegu kehtiv SRKS. Kui vaadata uut RiKS-i, siis puuduvad sellest normid, mis võimaldaksid süütegude menetlemist teistsuguste reeglite alusel kui seda tehakse rahuajal. Seega jätkub 01.01.2016 olukord, kus sõjaseisukorra väljakuulutamisel menetletakse süütegusid rahuaja menetlusnormide alusel. Rahuaja menetlusnormid ei ole aga koostatud nii, et need võimaldaksid kiiret ja efektiivset menetlust ka sõjaaja tingimustes. Kuna Eestis ei ole olemas ka sõjakohtuid, siis sõjaajal hakkaksid menetlus läbi viima üldkohtud. Täna on üldkohtute ning prokuratuuri probleemiks see, et kohtunikud ega prokurörid ei ole saanud eraldi väljaõpet selleks, et nendel oleks oskusi ja teadmisi tegeleda kaitseväelastega seotud kuritegude või sõjakuritegude lahendamiseks. Teiseks puudub RiKS-s norm, mis lubaks kohtualluvust muuta sõjaajal. Kolmanda suurema probleemina saab tuua menetlustähtajad, mis on praegu liiga pikad, et tulla sõjaajal toime suurenenud rikkumiste arvuga.

Lisaks Eestile on kolmandas peatükis vaadatud kaitseväelaste süütegude menetlus kolmes välisriigis – Soome Vabariigis, Prantsuse Vabariigis ja Ameerika Ühendriikides. Nimetatud kolmest riigist võiks Eestile eeskujuks olla Soome kaitseväelaste süütegude menetlemise süsteem. Soome eeskujul võiks Eestis olla sõjakohtud tsiviilkohtu juures, kus osad tsiviilkohtunikud saaksid eraldi väljaõppe ning vajadusel menetleksid kaitseväelastega seotud süütegusid oma igapäevase kohtuniku töö kõrval. Samad kohtunikud hakkaksid süütegusid menetlema ka sõjaseisukorra ajal. Sellise lahenduse korral peaks tekkima kohtunikul kogemus kaitseväelaste süütegude menetlemisega ning menetluse läbiviimine sõjaseisukorra ajal oleks lihtsam. Sarnane süsteem võiks olla ka prokuröride osas. Teiseks võiks kaitseväelaste poolt toime pandud süütegude menetlemisel kohtus osaleda eriväljaõppe saanud kohtuniku kõrval ka kõrgema auastmega kaitseväelased. Selline lahendus jätaks nii süüdistatavale kui

avalikkusele õiglasema mulje kohtu tööst, sest kohtuniku kõrval on isikud, kes suudavad mõista süüdistatavat kaitseväelast, kui kohtumenetluse ajal tõstatuvad kaitseväeteenistusega seotud küsimused. Loomulikult ei tohiks Eestis toimuda kaitsevälase süüdimõistmine ainult kohtuistungil osalevate kaitseväelaste poolt, vaid süüdimõistva otsuse jaoks peab olema ka kohtuniku süüdimõistev otsus.

Eelnevast tulenevalt leidsid kõik magistritöös püstitatud hüpoteesid kinnitus. Esiteks distsiplinaarasjade ja süütegude menetluse sätted ning kohtukorraldus võimaldavad efektiivset menetlust rahuaja tingimustes, kuid ei võimalda seda erakorralise seisukorra või sõjaseisukorra ajal. Antud magistritöö autor leiab, et vaja on põhjalikult üle vaadata, muuta ning täiendada nii kaitseväelaste distsiplinaarmentlust sõjaajal puudutavaid norme, kui ka kaitseväelaste süütegude menetlemise norme erakorralise seisukorra ja sõjaseisukorra ajal. Selleks, et tagada efektiivne kaitseväelaste süütegude menetlus on vajalik muuta kohtukorraldus. Samas kohtukorralduse osas ei ole taasiseseisvunud Eestil võimalik eeskujuks võtta esimese Eesti Vabariigi ajal kehtinud kohtute korraldust, sest tollal kehtinud regulatsioonid ei võimalda järgida tänapäeval enesestmõistetavaks peetavaid kriminaalmenetluse printsiipe. Eestil Vabariigil on võimalik eeskujuks võtta Soome Vabariigi kaitseväelaste süütegude menetlemise süsteem, mis arvestab väikese riigi rahuajal vajadustega, kuid võimaldab ka efektiivset menetlust sõjaseisukorra ajal.

LEGISLATIVE PROCEEDINGS OF DISCIPLINARY CASES AND OTHER OFFENCES COMMITTED BY MILITARY SERVICEMEN

SUMMARY

The past year of 2014 celebrated the 25th anniversary of the fall of the Berlin Wall and the end of the Cold War. Despite that a lot of attention is paid to how much of their budget different countries spend on defence expenses. It has been estimated that the USA spends approximately 700 million dollars on its defence, they own over 800 tanks, 25,000 armored cars and over 13,000 war planes. The member states of the European Union, on the other hand, spend 200 million dollars on defence and own over 6500 tanks, 46,000 armored cars and over 2000 war planes.

National defence is, thus, important for countries in the 21st century as well. Even though defence expenses and the amount of weaponry have been under scrutiny, legislation issues have remained of secondary interest. It is vital not to forget that national defence cannot be efficient without regulations. Well-considered regulations provide effective national defence. First of all, the procedure of declaring a state of war must be precisely regulated, as well as the obligations of different state authorities during the state of emergency or a state of war. It must not, however, be limited to regulating such issues only, it is crucial to pay attention to the fact that during a state of emergency and a state of war criminal activity increases, and it is necessary to provide fast legislative proceeding of such crimes as well as guarantee the existence of efficient court system.

The aim of the present MA thesis is, thus, to search for an answer to the question if the provisions of the Republic of Estonia on the legislative proceedings of disciplinary cases and offences committed by military servicemen, and the courts administration guarantee equally efficient proceedings be it during the time of peace, during a state of emergency or during a state of war. In order to achieve that goal, the author of the present MA thesis has established the following hypotheses: 1) the provisions on the legislative proceedings of disciplinary cases and offences and court administration offer effective proceeding during the time of peace, however, they do not enable all that during a state of emergency or during a state of war; 2) concerning the courts administration, the Republic of Estonia who regained its

independence cannot follow the example of the courts administration in force during the first Republic of Estonia.

Historical, analytical, and comparative research methods have been used to write up the present MA thesis. According to the author of the paper, the chosen methods help to achieve the objective of the MA thesis and enable checking the applicability of the hypotheses. The formatting requirements established by the University of Tartu have been observed while preparing the present MA thesis.

The MA thesis has been, proceeding from the objective of the paper and due to the established hypotheses, divided into three chapters. Chapter one focuses on the historical experience of the Republic of Estonia in relation to the legislative proceedings of disciplinary cases and offences committed by military servicemen 1918-1940. It is the disciplinary proceeding of military servicemen that has been concentrated on first, and which developed during the first period of independence of the Republic of Estonia. The disciplinary proceeding in force during the first period of the Republic of Estonia is quite modern in its essence, however, not without flaws. Issues related to fundamental rights and freedom can be brought out as its major drawback. The provisions on disciplinary proceeding in force at that time were followed as an example upon the Republic of Estonia regaining its independence. As the law was quite modern, it allowed transposition of several aspects, and changes had to be made concerning the provisions contrary to fundamental rights and freedom. The development process of the disciplinary proceeding in the newly independent Estonia is the focus of chapter two of the present research.

During the first republic, the proceeding of the offences committed by military servicemen could take place either in the regular court martial or in an emergency court martial. The first regulation by the Interim Government about courts martial and the crimes within their powers was issued on December 18, 1918. According to the § 1 in the regulation, the courts martial of the Republic of Estonia were, as courts of first instance, the regiment courts with regiments and their relevant units, and as the court of appeal, the circuit court martial in Tallinn. The regulations for courts martial have been changed later on, however, despite the amendments, several issues remained. In the courts of first instance, offences were heard by officers without specific education in law, which meant that the verdict was sometimes given without observing the legal acts. The commanding officer of a military unit also had too much power. In the court of appeal, however, the verdicts were not motivated and court hearings were not

recorded in the minutes. Consequently, it cannot be said about the courts martial of the first republic that their administration of justice was transparent and fair. In the contemporary world such administration of justice would be unheard of, therefore, it is understandable why, when the Republic of Estonia regained its independence, a decision was made not to transpose the regulations of courts martial of the first republic, nor use them as examples.

Together with regular courts martial, emergency courts martial were also in operation. Since the political situation was quite complicated at the time the Republic of Estonia was born, and there was a danger that the national life could become paralyzed already at the time the republic was born, then the Interim Government made a brave move and issued, on December 05, 1918 a regulation about establishing drumhead courts martial which vested in these drumhead courts martial the authority to impose punishments according to the severity of the person's offence, including capital punishment. Similarly to the regular court regulations, the later regulations for courts martial also suffered from drawbacks. Firstly, the punishment limits for the drumhead courts martial were too extensive. Secondly, there was a continuous issue with the offences within the jurisdiction of the drumhead courts martial. The regulation itself provided the offences in the jurisdiction of the drumhead courts martial in broad terms. Thirdly, a drumhead court martial consisted of five officers appointed by the commanding officer of each relevant military unit. When the drumhead court martial heard the case it was a closed sitting, and they gave their verdict by simple majority of votes. There was no right to appeal the verdict by the drumhead court martial and the verdict was executed immediately after it was approved by the commanding officer of the relevant military unit. Fourthly, there were no effective process guarantees with such administration of drumhead courts martial that would have defended the rights and interests of the accused at trial. While the new constitution was passed after the Republic of Estonia regained its independence, it was decided to ban establishing emergency courts in the Republic of Estonia, as a consequence, it is not possible anymore to establish emergency courts martial today.

Chapter two of the present MA thesis discusses modern disciplinary proceedings for offences committed by military servicemen. The issues related to disciplinary proceeding are regulated by Military Service Act (hereinafter referred to as the MSA) in the Republic of Estonia. Compared to the time prior to the MSA taking force (before April 1, 2013), all the provisions in relation to disciplinary proceeding have been brought together into one legal act which has eliminated the repetition of the same standards and norms throughout different legal acts. Thus, the disciplinary proceedings in the Defence Forces have been made more

understandable, and following the norms and standards has become easier. In addition, in the new law amendments have been made to the provision which was contrary to the constitution.

When an earlier set of regulation for disciplinary proceeding in Defence Forces contained separate provisions about the regulations being in force during the state of war, then the new provisions do not include them. Those preparing the legal acts have explained that these provisions have purposefully been left out of the law, and all the provisions that specify military service during war, will be specified in the War-Time National Defence Act (hereinafter referred to as the NDA). According to the NDA, it is possible to impose a disciplinary punishment provided by the law to an active serviceman carrying out the duties of his wartime post duty at the time of war. In addition it is allowed to, for the commanding officer, to remove the active serviceman, together with the right to impose disciplinary punishment, from his wartime post for the period of disciplinary proceeding taking place, by transferring the serviceman temporarily to another wartime post, or by entirely removing him from the post. The person who has temporarily been transferred to another wartime post maintains their salary so far for the period of disciplinary proceeding taking place. Even in the case when the active serviceman is suspected of or charged with an offence specified in the Penal Code chapter 15, chapter 17 part 2, or in § 435 or 447, for which the penal code prescribes at least a five-year imprisonment, the commanding officer of the relevant wartime post may transfer the active serviceman to another wartime post with maintaining his previous salary. If it is not possible to transfer the active serviceman to another wartime post, he may be appointed functions beyond the scope of his position and remove him partly or entirely from performing the functions according to his position.

The provisions on the disciplinary proceeding presently in force have been specified in the MSA, and have been discussed in the sub-chapters of the present MA thesis, do not take the extraordinary situation of a war time into account and are therefore not suitable for implementation at a state of war. It must be taken into account that while announcing a mobilization, persons liable for defence obligation are summoned for active service. There will certainly be people joining active service who do not actually wish to do it. Since the number of people in active service increases and some of them do not wish to follow the military discipline, the number of disciplinary proceedings during the time of war suddenly increases remarkably. At the same time it must be taken into account that a disciplinary offence at a time of war may result in much more serious consequences for the army that it

would bring along at the time of peace. Therefore it is necessary to carry disciplinary proceedings out as fast and efficiently as possible.

Chapter three of the present MA thesis focuses on the proceedings of offences committed by military servicemen. The Republic of Estonia had to choose, after regaining independence, who and how will hear the offences related to military servicemen. The constitution of the Republic of Estonia set certain limits to it. The constitution of the Republic of Estonia, in force at the moment, does not allow establishing emergency courts, however, it is allowed to establish specialized courts. So far it is only the administrative court that has been established as a specialized court. Thus, no separate courts martial have been established for hearing the offences committed by military servicemen and that is why it is the General Court that deals with such offence proceedings. During the time of peace, the procedure of hearing the offences committed by military servicemen takes place according to the provisions on the law of criminal procedure (hereinafter referred to as the LCP). Differently from the so-called regular criminal proceeding, the offence proceedings of military servicemen have certain differences.

Firstly, the LCP allows the Military Police to carry out investigation and surveillance activities in the cases of offences by military servicemen, i.e. a separate Military Police deals with the offences by military servicemen. Other differences concerning the offences committed by military servicemen occur due to the fact that military servicemen go on missions abroad, and the purpose of such provisions is to solve the issues related to the offence proceeding in connection with the military servicemen on mission abroad. The third group of provisions facilitates the work of an investigative body and provides additional options – first of all makes it easier to deliver a summons to the military serviceman, and provides an additional option apply surveillance by the command staff of a military unit. What concerns the other cases, the proceeding takes place in accordance with the so-called regular provisions in the LCP.

Activities during the state of emergency are regulated by the State of Emergency Act of the Republic of Estonia (hereinafter referred to as the SEA). Although Estonian legal order pays thorough attention to preparations for a state of emergency, little attention has been paid to the fact that criminal activity increases during a proclamation of a state of emergency, which means that the country must have standards that would enable fast and efficient criminal and misdemeanor proceedings during a state of emergency. Some standards are provided in

chapter 4 of the SEA. According to § 27 in the SEA, the criminal and misdemeanor proceedings at a state of emergency must take place according to the procedure in force at the time the state of emergency was proclaimed, considering the specifications provided by the SEA. It is extremely questionable if these five provisions enable providing effective proceedings for a large number of offences.

The organization of national defence in the Republic of Estonia is regulated by the War-Time National Defence Act (hereinafter referred to as the NDA). When analyzing the NDA, it lacks the standards that would enable offence proceeding according a set of regulations different from those observed at the time of peace. Thus, as of January 1, 2016, a situation where offence proceedings, upon proclamation of a state of war, take place according to the peace-time procedural provisions, will continue. The peace-time procedural provisions, however, have not been prepared in a way that they would enable fast and effective proceeding at a time of war as well. Since there are no courts martial in Estonia, General Courts would begin carrying out the proceedings.

The problem of General Courts and the prosecutor's office today is the fact that neither judges nor prosecutors have received special training to have skills and knowledge necessary for solving the criminal cases or war crimes concerning military servicemen. Another major issue is the area related to jurisdiction. A third bigger problem would concern time-limits of proceedings. A fourth major issue would be the need to involve a defence counsel at the offence proceeding in court at a time of war. It is clearly unacceptable to allow the occurrence of instances when the involvement of a defence counsel is not guaranteed during a time of war at the disciplinary and other offence proceedings of military servicemen. It cannot be expected that a military serviceman or a prosecuted civilian must be able to defend their rights in court at the time of the proceeding. Thus, it would be necessary for the new NDA to include a separate chapter providing the specifications for criminal and misdemeanor proceedings at a time of war. It is crucial that the provisions would actually take into account the exceptions to the proceedings at a time of war, and that the whole of the procedural law be scrutinized.

The final part of chapter three provides an overview on how other countries carry out offence proceedings of military servicemen. First, the offence proceeding of military servicemen in the USA has been discussed. Their solution is not suitable for Estonia. In the USA there are many offences committed by military servicemen, therefore it is justified to have separate courts martial. In Estonia there are extremely few offences by military servicemen and it is

not reasonable to maintain a court martial. It must also be taken into consideration that the USA is a big country who can support such a system economically. In Estonia, however, it would be burdensome to have a similar system, if not economically beyond our means. Secondly, the offence proceeding of military servicemen in Finland was analyzed. This system could provide a model for making amendments to the system of offence proceeding concerning military servicemen in the Republic of Estonia.

All things considered, the author of the present paper concluded that the provisions on the disciplinary and other offence proceedings as well as the court administration do not guarantee efficient proceedings at a state of emergency or at a state of war. Consequently, the established hypotheses were proven right. The provisions on the legislative proceedings of disciplinary cases and offences and court administration offer effective proceeding during the time of peace, however, they do not enable similar proceeding during a state of emergency or during a state of war. Due to the many drawbacks to the legislation of courts martial in the first period of the Republic of Estonia, the Republic of Estonia who regained its independence cannot follow the example of courts administration in force during the first Republic of Estonia. When the Republic of Estonia begins to make amendments to its courts administration, it is possible to use the example of the Republic of Finland. The courts administration there guarantees efficient proceeding and does not overburden the country at the time of peace.

Gerda Kabrits

KASUTATUD KIRJANDUS

1. Council of Europe. Report to the Estonian Government on the visit to Estonia carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT). Strasbourg 21.01.2014, p 58. – Arvutivõrgus: <http://www.cpt.coe.int/documents/est/2014-01-inf-eng.pdf>. (03.04.2015)
2. Dadaschef, A. Rügemendi kohtutest. – Sõdur nr 12 (1925), lk 254-255.
3. Dahl, A.W. International trends in Military Justice. Presentation Global Military Appellate Seminar at Yale Law School, April 1-2, 2011. – Arvutivõrgus: http://www.law.yale.edu/2011-04_International_trends.pdf. (09.04.2015)
4. Engel, A. Arvamus hädaolukorra seaduse (447 SE I) eelnõu ja erakorralise seisukorra seaduse ja kriminaalmenetluse seadustiku muutmise seaduse (448 SE I) eelnõu kohta. – Arvutivõrgus: http://www.riigikogu.ee/?_page=eelnou_&op=ems2&emshelp=true&eid=573598&u=20150411190354. (11.04.2015)
5. Erakorralise seisukorra seaduse ja kriminaalmenetluse seadustiku muutmise seaduse (448 SE III) seletuskiri. – Arvutivõrgus: http://www.riigikogu.ee/?_page=eelnou&op=ems2&emshelp=true&eid=573598&u=20150411190354. (11.04.2015)
6. Erakorraliseks seisukorraks valmistumise õigus. – Arvutivõrgus: http://oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/6iguskantsleri_margukiri_erakorraliseks_seisukorraks_valmistumise_oiguse_analuus.pdf. (11.04.2015)
7. Gerkrath, J. European Military Law Systems. Toimetanud G. Nolte. De Gruyter Recht. Berliin 2003.
8. Ginter, J. Erikohtute võimalik koht Eesti Vabariigi õigussüsteemis. – Juridica nr I (1995), lk 12.
9. Kann, L. P. Sõjakriminaalõigus: loeng. Tartu 1936.
10. Karlson, F. Meie üldkohtute korralduse kava. – Õigus nr 3 (1921), lk 56.
11. Karlson, F. Meie sõjakohtu reform. - Õigus nr 11/12 (1921), lk 192.
12. Kergandberg, A., Sillaots, M. Kriminaalmenetlus. Tallinn: Juura 2006, lk 48-49.
13. Kovacs, T. International Experience of the Organisational and Procedural Solutions of Military Justice. - Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pecs Publicata 2006/139, p 323.
14. Kriminaalmenetluse seadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse (599 SE) seletuskiri, lk 47. – Arvutivõrgus:

- <http://www.riigikogu.ee/?page=eelnou&op=ems&emshelp=true&eid=793874&u=20110215134600>. (10.04.2015)
15. Krupp, R. Distsipliin. Väljavõtteid distsiplinaarkaristuste seadlusest ja Sõjaväe Kriminaalseadustikust, mõisteid ja selgitusi distsipliinist. Tartu: E.K.-Ü Postimehe trükk 1937.
  16. Laigna, E. Seisukohad KVTS eelnõu 172 SE ja 173 SE kohta. – Arvutivõrgus: <http://www.riigikogu.ee/?op=ems&page=eelnou&eid=2ca270e2-6cb7-4918-a02b-8859a2ec2df9&>. (29.03.2015)
  17. Leht, A. Meie polgukohtutest. –Sõdur nr 23 (1922), lk 1.
  18. Leisi, R. Uus kaitseväeteenistuse seadus tänapäevastab Kaitseväe distsiplinaarõigust. - Sõdur nr 1/70 (2013), lk 20-21.
  19. Lehmusjärvi, A. Finnish Military Justice system in War. Ettekanne Eesti Reservohvitseride Kogu Juristide Sektsiooni V konverentsil.
  20. Madise, Ü. Arvamus halduskorralduse uue regulatsiooni väljatöötamis-kavatsuse projekti kohta. Tartu Ülikool 2014. – Arvutivõrgus: http://www.kogu.ee/wp-content/uploads/2014/03/Arvamus_haldus_korralduse_kavale_02_19-2.pdf. (30.03.2015)
  21. Manual for Courts-Martial United States. United States 2012, lk V-1. – Arvutivõrgus: http://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/MCM-2012.pdf. (04.04.2015)
  22. Maruste, R. Konstitutsionalism ning põhiõiguste ja – vabaduste kaitsmine. Tallinn: Juura 2004.
  23. Military Justice System: France. Law Library of Congress. – Arvutivõrgus: <http://www.loc.gov/law/help/militaryjustice/france.php>. (01.05.2015)
  24. Narits, R., Lõhmus, U. PõhiSK. – Madise, Ü. jt (toim). Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. 3. tr. Tallinn, 2012.
  25. Pihlakas, K. Kas Eesti vajab sõjakohut? – Kaitse Kodu nr 6 (2014), lk 33.
  26. Practicing Military Justice. U.S.Army 2013, pp 1-4 – 1-5. – Arvutivõrgus: http://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/Practicing-Military-Justice_Jan-2013.pdf. (12.04.2015)
  27. Puskar, J. Kas Eesti Vabariik vajab sõjakohtuid? – Eesti Jurist nr 12 (1994), lk 6 -7.
  28. Rubin, E. Prosecutorial power and the legitimacy of the militaryjustice system. – Harvard Law Review 2010/123, pp 937-940.
  29. Saarsen, V. Sõjakohtu korraldus. – Sõdur nr 27/28 (1930), lk 817.
  30. Sedman, M. Military penal law - not only for Military personnel: developments in Estonian penal law after the First World War. - Peter Lang 2010.

31. Sedman, M. Karistusseaduste paljususe Eesti Vabariigi ajalooline kogemus aastatel 1918 – 1940. - Juridica nr III (2013), lk 177.
32. Sedman, M. Artikli tööversioon. – avaldamata käsikiri, lk 6-7. Viidatud autori loal.
33. Seletuskiri. Kaitseväeteenistuse seaduse eelnõu juurde. – Arvutivõrgus: http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain&page=pub_file&file_id=f2d86743-7c37-0cbd-231c-bd7fd55fe f5b&. (29.03.2015)
34. Seletuskiri riigikaitse seaduse eelnõu (772 SE I) juurde, lk 36-37 . – Arvutivõrgus: <http://www.riigikogu.ee/?page=eelnou&op=ems&eid=444b1af3-5b34-424d-bea02b211bb1a8b9>. (12.04.2015)
35. Sootak, J. Üliõpilastöö kirjutamine ja vormistamine. Tallinn: Juura 2011.
36. Strickey, S.S. Anglo-American military justice systems and the wave of civilianization: will discipline survive? – Cambridge Journal of International and Comparative Law 2013/2, pp 765-766.
37. Teder, I. Margukiri nr 6-2/120755/1202554. Kaitseväge distsiplinaarmäärustiku punkti 191 põhiseadusega kooskõlla viimine. 30.05.2012. – Arvutivõrgus: <http://oiguskantsler.ee/et/seisukohad/seisukoht/margukiri-kaitsevae-distsiplinaarmaarustiku-punkti-191-pohiseadusega-kooskolla>. (30.03.2015)
38. Theurer, K.M., Russell, J.M. Why military mustice matters. - The Reporter 2010/37, no 2, pp 7-8.
39. Trakmann, K. Õigusteadus. Sõjaväe ühendatud õppeasutuse aspirantide kursus. Tallinn 1928.
40. Trakmann, K. Õigusteadus. Kaitseväge Ühendatud Õppeasutised 1935.
41. Vashakmadze, M. Guidebook. Understanding military justice. Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces. 2010.
42. Verbal Note GEN7079-173, p 1 – Arvutivõrgus: <http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Ijudiciary/MilitaryCourts/Finland.pdf>. (04.03.2015)
43. Volten, P. Transatlantic security, defence and strategy: badly needed reforms. - Europolity, vol 8, no 2, 2014, lk 14.
44. VIII Riigikogu stenogramm. VI istungjärk. 18.09.1997. Kaitseväge distsiplinaarseaduse eelnõu (635 SE) esimene lugemine. - Arvutivõrgus: <http://www.riigikogu.ee/index.php?op=steno&stcommand=stenogramm&date=874566000&op2=print&pkpkaupa=1&paevakord=1900004140>. (30.03.2015)

KASUTATUD ÕIGUSAKTID

45. Ajutised administratiivseadused. – RT 1918, 1. – Arvutivõrgus: <https://www.riigiteataja.ee/ viited Leht .html?id=1>. (05.03.2015).
46. Ajutise Valitsuse ajutine määrus rahvaväelaste karistuse kohta distsiplinaarkorra alusel. - RT 1918, 7. – Arvutivõrgus: <https://www.riigiteataja.ee/ viited Leht .html?id=1>. (05.03.2015).
47. Ajutise Valitsuse määrus sõjakohtute kohta. – RT 1919, nr 21.
48. Ajutise Valitsuse määrus väeteenistuse kutse täitmata jätmise kohta. – RT 1918, nr 5. – Arvutivõrgus: <https://www.riigiteataja.ee/ viited Leht .html?id=1>. (05.03.2015).
49. Ajutise Valitsuse määrus väljakohtute asutamise kohta. – RT 1918, nr 6. – Arvutivõrgus: <https://www.riigiteataja.ee/ viited Leht .html?id=1>. (05.03.2015).
50. Ajutise Valitsuse määrus väljakohtute üle. – RT 1919, nr 19.
51. Ajutise Valitsuse seadus Kõrgema Riigikohtu üle. – RT 1919, nr 22.
52. Avaliku teenistuse seadus. - RT I, 06.07.2012, 1; RT I. 18.02.2014, 4.
53. Eesti Vabariigi Põhiseadus. - RT, 09.08.1920, 113/114, 243. – <https://www.riigiteataja.ee/ viited Leht .html?id=1>. (05.03.2015).
54. Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT 1992, 26, 349; RT I, 27.04.2011, 2.
55. Eesti Vabariigi sõjakohtud ja nende alla kuuluvad süüteod. – RT 1918, nr 9. – Arvutivõrgus: <https://www.riigiteataja.ee/ viited Leht .html?id=1>. (05.03.2015).
56. Eesti Vabariigi valitsuse, NATO arendusstaabi ülemjuhatus ja Liitlasvägede Euroopa ülemjuhatus peakorteri vastastikuse mõistmise memorandum vastu võtva riigi panuse kohta NATO operatsioonide läbiviimisel. – RT II, 2004, 10, 39.
57. Erakorralise seisukorra seadus. – RT I 1996, 8, 165; RT I, 16.12.2014, 12.
58. Erakorralise seisukorra seadus. - RT I 1996, 8, 165; RT I, 12.03.2015, 12.
59. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. – RT II 2000, 11, 57.
60. Kaitseväge distsiplinaar-karistuste seadlus. – RT 1925, 165/166.
61. Kaitseväge distsiplinaarkaristuste seadlus. Kaitseväge Staabi VI osakond 1930. – Arvutivõrgus: <http://www.digar.ee/arhiiv/et/raamatud/58842>. (29.03.2015)
62. Kaitseväge distsiplinaarmäärustiku kinnitamine. – RT I 1999, 99, 875; RT I, 19.07.2011, 15.
63. Kaitseväge distsiplinaarseadus. – RT I 1997, 95, 1575; RT I, 08.07.2011, 57.
64. Kaitseväeteenistuse seadus. – RT I, 10.07.2012, 1; RT I, 22.12.2014, 3.
65. Karistusseadustik. - RT I 2001, 61, 364; RT II 12.03.2015, 21.
66. Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I 2003, 27, 166; RT I, 30.12.2014, 10.
67. Põhja-Atlandi lepinguga ühinemise seadus. - RT II 2004, 5, 14.

68. Riigikaitse seadus. – RT I, 12.03.2015, 1.
69. Riigikohtu seadus. – RT 1919, nr 82/83
70. Sõjaja riigikaitse seadus. – RT I 1994, 69, 1194; RT I, 13.03.2014, 80.
71. Sõjaväe ülemjuhataja päevakäsk nr 10. – RT 1918, nr 9. – Arvutivõrgus: <https://www.riigiteataja.ee/ viited Leht .html?id=1>. (05.03.2015).
72. Sõjaväe ülemjuhataja päevakäsk nr 12. – RT 1918, nr 10. – Arvutivõrgus: <https://www.riigiteataja.ee/ viited Leht .html?id=1>. (05.03.2015).
73. Teadku seda kõik! – RT 1918, nr 4. – Arvutivõrgus: <https://www.riigiteataja.ee/ viited Leht .html?id=1>. (05.03.2015).
74. United States Code of Military Justice. – Arvutivõrgus: <http://www.ucmj.us>. (04.04.2015)
75. Воинский устав о наказаниях. – Свод Военных Постановлений, 1869, Книга XXIII, изд. 4.
76. Устав военно-судебный. – Свод Военных Постановлений, 1869, Книга XXIV, изд. 4.
77. Vabariigi Valitsuse otsus 01.12.1920. – RT 1920, nr 211/212.
78. Vabariigi Valitsuse otsus 23.01.1925. – RT 1920, nr 9/10.
79. Воинский устав о наказаниях. – Свод Военных Постановлений, 1869, Книга XXII, изд. 4.
80. Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni põhikiri. – RT II, 1996, 24, 95.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, **Gerda Kabrits**,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

“Kaitseväelaste distsiplinaarasjade ja süütegude menetlus”,

mille juhendaja on **mag iur Marin Sedman**,

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, **04.05.2015**